

363

Antti Mentula

Suuntaviivoja

Pohjanmaan arkkitehtuuri 1900-luvulla

VAASA 2005

ISBN 952-11-1859-8
ISSN 1238-8610

Kannen kuva: Ylistaron valtion virastotalo, Antti Mentula
Valokuvat ja piirrokset: ks. s.67
Taitto: Antti Mentula & Tiina Hietikko-Hautala
Painopaikka ja -vuosi: Arkmedia, Vaasa 2005

Sisälllys

1 Alkusanat: 1900-luvun alueellinen arkkitehtuuri?	4
Tutkimuksen nykytilanne	4
Vaasa, Lapua ja Ylistaro	5
2 Pohjalaisen arkkitehtuurin perintö (-1900)	7
Talonpoikaisarkkitehtuuri ja kertaustyylit	8
2.1 Vaasa	10
2.2 Lapua	11
2.3 Ylistaro	12
3 Kansanrakennusperinteen hidas murtuminen (1900-1919)	13
3.1 Vaasa	15
3.2 Lapua	18
3.3 Ylistaro	19
4 Rakennustaiteen "muotien" läpimurto (1920-1939)	20
Funktionalismi	21
4.1 Vaasa	23
4.2 Lapua	26
4.3 Ylistaro	28
5 Jälleenrakennuskausi (1940-1959)	30
Yksinkertainen ja tehokas arkkitehtuuri	31
Kohti tulevaisuutta	33
5.1 Vaasa	34
5.2 Lapua	37
5.3 Ylistaro	39
6 Kirkonkylät kaupungeiksi (1960-1979)	40
Suunnittelun ideologia	41
Rakentamisen paine helpottaa	42
6.1 Vaasa	44
6.2 Lapua	47
6.3 Ylistaro	49
7 Eheyttämisen aikakausi (1980-1999)	50
Oulun koulu	51
Vahva modernistinen traditio	51
Lamakausi ja rakennusalan remontti	52
7.1 Vaasa	53
7.2 Lapua	55
7.3 Ylistaro	57
8 Näkymätön arkkitehtuuri (2000-)	59
8.1 Vaasa	61
8.2 Lapua	62
8.3 Ylistaro	63
9 Yhteenveto: 1900-luvun alueellinen arkkitehtuuri	64
10 Lähteet	66
Kirjalliset lähteet	66
Kuvalliset lähteet	67
Selvitykseen haastatellut ja tutkimuksessa auttaneet henkilöt	68
Rakennusluettelo: 1900-luvun arkkitehtuuria Pohjanmaalla	68

1

Alkusanat: 1900-luvun alueellinen arkkitehtuuri?

Pohjalaista 1900-luvun arkkitehtuuria on käsitteenä vaikea määrittää. Rakentaminen on viime vuosisadalla elänyt paljon muun maan kehityksen mukana, ja varsinaista "1900-luvun pohjalaisuutta" arkkitehtuurissa ei suoranaisesti ole. Silti jokaisen paikan arkkitehtuurilla on oma, vaikkakin vaikeasti määriteltävä, mutta silti havaittava leimansa. Rakentamiseen vaikuttaa suurimpana tekijänä jo olemassa oleva rakennuskanta, se mitä uudisrakentamisen ympäristö konkreettisesti on. Vanha pohjalainen kulttuuriympäristö ja talonpoikaisrakentamisen vahva perintö ovat muovanneet rakentamista tähän päivään saakka.

Tämän selvityksen tavoitteena on lähinnä antaa yleiskuva 1900-luvun pohjalaisesta rakentamisesta. Viime vuosisadan paikallisuuden määrittäminen arkkitehtuurissa vaatii laajempaa tutkimusta, mutta tämä alustava selvitys toivottavasti antaa hieman viitettä, mihin suuntaan kannattaisi edetä. Tätä tekstiä kirjoitettaessa ja paikkakuntakohtaisia esimerkkikohteita valittaessa on pyritty mahdollisimman laajaan objektiivisuuteen, mutta subjektiivista arvoitusta ei voi koskaan täysin välttää.

Tutkimuksen nykytilanne

Tämän hetken kotimaisen arkkitehtuuritutkimuksen eräs suurimmista ongelmista on kattavien inventointien puuttuminen. Suomalaisen rakennustaiteen pääpiirteet ovat hahmotettavissa kokonaisuudeksi maanlaajuisesti: suurten ja pienempien paikkakuntien kehitys on ollut suhteellisen samankaltaista riippumatta sijainnista. Arkkitehtoniset tyylikaudet jugendista 1960-luvun rationalismiin ovat ulot-

Kuva 1. Pohjalaista maisemaa.

taneet vaikutuksensa läpi maan. Tarkempaa aluekohtaista kokonaisnäkemystä ei kuitenkaan nykyisen tiedon pohjalta pystytä muodostamaan: suurin osa maamme suhteellisen nuoresta rakennusperinnöstä on vielä kartoittamatta.

Mitä pienemmästä paikkakunnasta on kysymys ja mitä lähemmäs nykyhetkeä tullaan, sitä vähemmän koostettua tietoa rakennuskannasta on olemassa. Jotain tietoa on jo kerätty, mutta se on monesti hajallaan kaupunkien ja kuntien arkistoissa. Ennen kaikkea rahoituksen puute on ollut tutkimuksen esteenä. Vaikka rakennuskanta entisen Vaasan läänin alueella on keskimäärin muuta maata vanhempaa ja kulttuurihistoriallisesti erittäin arvokasta, suunnitelmallinen rakennusperinnön hoito on tietojen vähäisyyden takia ongelmallista. Jo tehty kattavampi tutkimus on keskittynyt harvoille painoalueille, ja tietojen puuttuessa muun maan kehityksestä tutkimustulosten suhteuttaminen kokonaisuuteen on jokseenkin mahdotonta. Usein myös tutkimus keskittyy vain “monumenttirakentamisen” talentamiseen, inventointeja ja kirjallisuutta syntyy helpoimmin kohteista jotka eivät välttämättä ole seudun muulle rakentamiselle lainkaan tunnusomaista, pikemminkin päinvastoin.

Rakennusperinnön tutkimuksen ei tulisi olla pelkästään ennätysten kirjaan pyrkimistä, “parhaiden”, “suurimpien” tai “hienoimpien” kohteiden etsimistä. Paikallinen rakennusperintö ja sitä kautta paikallinen arkkitehtuuri saattaa olla ominaisimmillaan hyvinkin vaatimatonta. Toisaalta pitää muistaa, että muusta rakennuskannasta erottuvan arkkitehtuurikohteen rakentaminen on vaikuttanut monen pienen paikkakunnan näkyvyyteen ja imagoon: symboliarvolla rakennuksella voi olla hyvinkin merkittävä rooli paikallisen rakennuskulttuurin arvostuksen nostamisessa. Miten asiaa sitten katsookaan, Suomen rakennusperintö on loppujen lopuksi sitä mitä Suomessa on rakennettu, arvotuksesta riippumatta.

Vaasa, Lapua ja Ylistaro

Mikä siis on 1900-luvun pohjalaisen arkkitehtuurin kokonaiskuva, entä satakuntalaisen tai uusimaalaisen? Koska asiasta ei vielä pysty tehdyn tutkimuksen puutteen vuoksi vetämään kattavia johtopäätöksiä, on tässä selvityksessä lähestytty aihetta tutkimalla tarkemmin kolmen pohjalaisen kunnan rakentamisen kehitystä. Lisäksi vertailupohjan saamiseksi on kerrottu taustatietona yleisesti Suomen 1900-luvun rakentamis- ja arkkitehtuurikehityksen pääpiirteistä.

Kuva 2. Vaasan Huutoniemen kirkko on yksi Pohjanmaan tunnetuimmista arkkitehtuurikohteista.

Vaasa on Pohjanmaan suurimpana kaupunkina esimerkkinä rakennuskulttuuriltaan selkeästi kaupunkimaisesta paikkakunnasta. Alueellisena keskuksena Vaasan kaupunkikuvallinen muutos on ollut suuri: sadassa vuodessa kaupungin yleisilme on muuttunut valtavasti matalasta puukaupungista nykyiseksi hajanaiseksi kivikaupungiksi. Lapua on puolestaan keskisuuri asutuskeskus, joka toimi kauppalana vuoteen 1977 asti. Maaseutu- ja kaupunkikulttuurin välimaastossa tasapainoilevan nykyisen kaupungin rakennuskanta on vaihtunut kehityksen mukana ajoittain rajustikin. Ylistaro taas on pienenä maatalousvaltaisena paikkakuntana muuttunut arkkitehtuuriltaan ja rakentamiseltaan muita esimerkkipaikkakuntia tasaisemmin. Kehitykseltä ei ole silti vältytty, mikä näkyy selvästi rakennuskannan kerroksellisuudessa.

Selvityksen lopussa on liitteenä listaus 1900-luvun pohjalaisista arkkitehtuurikohteista. Mukaan poimitut kohteet eivät ole kuitenkaan missään nimessä inventaario viime vuosisadan huomionarvoisesta rakentamisesta Pohjanmaalla. Kohteita on poimittu eri arvotuksien kerätyistä, paikoitellen hyvinkin satunnaisista listoista ja julkaisuista, useimmat rakennuksista on listauksien kokoamishetkellä käsitetty ”merkittäväksi” arkkitehtuuriksi. Se mitä ei ole mielletty arkkitehtonisesti merkittäväksi, muodostaa suurimman osan koko 1900-luvun rakentamisesta.

Kuva 3. Länsi-Suomen ympäristökeskuksen alueen kunnat eli entisen Vaasan läänin alue.

Pohjalaisen arkkitehtuurin perintö (-1900)

2

Pohjanmaa on yleisimmin tunnettu tasaisista peltolakeuksista latoineen ja perinteikkäästä talonpoikaisrakentamisesta. Pohjanmaalle tyypillinen jokivarsiasutus on toiminut monien paikkakuntien rakentamisen pohjana, sillä joet toimivat teollisuuden ja kaupan liikenneväylinä. Maanviljely on ollut historiallisesti Pohjanmaan alueen maisemallisesti määräävin tekijä, laajojen viljelysaukeiden vastapainona kylät olivat alunperin keskittyneet tiiviiksi nauhamaisiksi kokonaisuuksiksi jokien ja teiden varsille. Isojako ja myöhempi uusjako pirstoivat tämän sarkajaon luomaan yhteisviljelyyn perustuneen kylätyypin. Hierarkkisesti perusyksikkönä toimivat kylät, jotka jakautuivat taloihin ja talot edelleen tiloihin. 1800-luvun loppuun mennessä entisen Vaasan läänin alueella oli vain viisi kaupunkia, joista vanhimpana vuonna 1606 perustettu Vaasa. Suurvalta-ajalla perustettiin Kokkola (1620), Uusikaarlepyy (1620) ja Pietarsaari (1652), ja viimeisimpänä vuonna 1785 Kaskinen. Koko Suomessa kaupunkien lukumäärä sata vuotta sitten oli 37.

Pohjanmaan kaupungit olivat 1800-luvun lopulla pääasiassa puukaupunkeja, ja jopa vuoden 1852 suuren Vaasan palon jälkeen rakennettu uusi kaupunki oli pääosin puinen, kivirakennuksia oli kymmenen vuotta palon jälkeen koko kaupungissa ainoastaan 21. Ilmeisin syy tähän oli raha. Ainoastaan harvalla vaasalaisella oli varaa muuhun kuin puurakenteiseen taloon. Suuria kivitaloja alettiin rakentaa vasta vuosisadan vaihteessa.

Valtaosaa 1800-luvun lopun pohjalaisesta maisemasta hallitsivat pienet maaseututalot ja yksinkertaiset hirsirunkoiset pihapiirien rakennukset. Maaseudun rakennetun ympäristön hallitsevana värinä oli punainen, jolla 1800-luvun jälkipuoliskolla alettiin maalata aiemmin käsittelemättömät talousrakennukset. Samoihin aikoihin yleistyi myös tapa maalata pihapiirin päärakennus keltaisella, jolloin jako talous- ja asuinrakennusten välillä selkeytyi. Ikkunoiden puitteet ja vuorilaudat siveltiin valkoisella öljymaalilla, ovet saatettiin maalata keltaisella. Maaseudun pitäjiin ja kyliin punamultamaalaus siirtyi kaupungeista, joissa se oli yleistynyt 1780-luvulta alkaen. Maisema oli nykyistä huomattavasti paljaampi, sillä puutarhoja ja pihapuita ei vielä yleensä ollut ja viljelykset ulottuivat lähes jokien rannoille ja taloihin asti. Rakennukset ja kylät näkyivät kauas paljaassa ja laakeassa peltomaisemassa.

Kuva 4. Punamullattu pohjalaistalo Ylistarossa.

Talonpoikaisarkkitehtuuri ja kertaustyyli

Kuva 5. Mäkitupa-laismökki Lapualla.

Pohjalaisen rakennustavan kukoistuskausi ajoittuu 1800-luvun puoleenväliin. Sitä edustaa parhaimmillaan yksi-, puolitoista- tai kaksikerroksinen paritupapohjainen hirsirakennus, jonka lautavuoraus on sivelty punamullalla. Ikkunat olivat kuusiruutuiset, satulakaton alkuperäinen kate oli lautaa tai päreitä. Koristeaiheet keskitettiin sisäänkäynnin, ikkunoiden tai kolmiopäädyn yhteyteen. Maatilojen suojaisa nelisivuinen umpipiha pyrittiin avaamaan etelän suuntaan, jolloin päärakennus sijoitettiin pohjoissivustalle. Arkkitehtonisen tyyliensä pohjalainen rakentaminen suodatti klassismin, kustavilaisuuden ja empiren vaikutteita.

Vaativammampaa rakennuskantaa pitäjissä edustivat mäkituvat, jotka sijoituivat yleensä kylien yhteismaille viljelysmaaksi kelpaamattomille kallioisille kumpareille.

Käsityöläisten ja mäkitupalaisien mökit olivat tilanomistajien pohjalaistaloihin verrattuna huomattavasti vähemmän edustuksellisia. Vuosisadan loppuun mennessä torppareiden asema huononi ja torppien määrä vähenikin kolmanneksen väen lähtiessä etsimään parempaa toimeentuloa muualta maasta ja ulkomailta. Mäkituvat ja torpat muodostivat kuitenkin kolmasosan ruokakunnista vielä 1910-luvun alussa, ja olivat siten kylärakenteen kannalta edelleen näkyvässä asemassa.

Maanlaajuisesti 1800-luvun loppu Suomen arkkitehtuurissa oli tyylikertausten aikaa, jolloin historiallisia tyyliä käytettiin rinnatusten vaihtoehtoisina ratkaisuina.

Kuva 6. Tyylikertausta Vaasassa, Puhelinyhdistyksen uusrenessanssityylinen talo vuodelta 1897.

Vallalla oli käsitys, että arkkitehtuurin historia oli kuin mallikirja, josta saattoi poimia kulloiseenkin tilanteeseen sopivan ratkaisun. Vuosisadan puolivälissä tyylien kirjavuus oli lisääntynyt entisestään, kun valintamahdollisuudet ulotettiin klassisten järjestelmien lisäksi kaikkiin historiallisiin tyyliin. 1800-luvun loppupuolella etenkin suurimmissa kaupungeissa vallalla oli uusrenessanssi, maakuntien kaupunkeihin nousseet uusrenessanssitilat jäivät lähinnä yksittäistapauksiksi.

Tervakaupan kukoistuskauden jälkeen taloudelliseen lamaan suistuneelle Etelä-Pohjanmaan maaseudulle antoivat ratkaisevan uudenaikaistumissysäyksen Tampere-Vaasa rautatien rakentaminen vuonna 1883 ja sen jatkeen Seinäjoki-Oulu -radan valmistuminen pari vuotta myöhemmin. Lisäksi maakauppa oli sallittua vuodesta 1859 lähtien, minkä jälkeen oli lupa perustaa kaupunkeja myös maaseudulle vähintään 50 virstan päähän kaupungista.

Taloudellisen hyvinvoinnin paraneminen alkoi muovata myös maaseudun rakennettua maisemaa. Vuosisadan lopulla maaseutupitäjiin alettiin perustaa meijereitä, pankkeja, kouluja ja nuorisoseuroja. Aluksi nämä sijoitettiin tavallisiin maataloihin, mutta pian rakennustyypit eriytyivät omien erityisvaatimustensa mukaisiksi ja kylien rakennuskanta monipuolistui. Julkisessa rakentamisessa pyrittiin seuraamaan ajan rakennustyyliä, jotka sitä kautta suodattuivat myös asuin- ja maatilarakentamiseen.

Vuosisadan lopulla varsinkin maaseudulla levisi ns. nikkarityyli, jonka esikuvina olivat mm. muinaisskandinaaviset puurakennukset ja venäläiset huvilat. Tyylille ominaista olivat runsaat puuleikkaukset, profiloinnit, puupitsit ja sorvaamalla tehdyt koristemuodot. Kaupunkien arkkitehtikunnassa nikkarityylin leviäminen koettiin uhaksi perinteiselle, kansallisromantiikan ihanteiden mukaiselle maaseuturakentamiselle. "Rahvaan alkuperäisen taideaistin" rappingon pysäyttämiseksi järjestettiin jopa yleinen kilpailu maatilarakennusten suunnittelemisesta. Arkkitehtien huoli oli kuitenkin Pohjanmaan osalta turha: maaseudun perinteinen rakentaminen piti pintansa pitkälle 1900-luvun puolelle.

Kuva 7. Runsaat puukoristelut olivat ominaista nikkarityylille. Lapuan Hautausen talossa vuodelta 1895 koristeluun ovat vaikuttaneet myös kertaustyyli ja orastava jugend.

2.1 Vaasa

Kuva 8. Vaasan keskustan kaupunkikuvaa 1800-luvun lopulta.

Vaasan palo vuonna 1852 tuhosi silloisen puukaupungin lähes kokonaan. Jäljelle jäi ainoastaan yksi kaupunginosa ja jokunen syrjäinen talo. Täydellisen hävityksen jälkeen kaupunki päätettiin keisarin määräyksellä siirtää uudelle paikalle meren rantaan Klemetsön niemeen, jossa sillä olisi entistä paremmat kehittymismahdollisuudet. Vaasan väkiluku vuonna 1862, jolloin siirto virallisesti tapahtui, oli noin 4000 asukasta. Siirron yhteydessä kaupunki nimettiin uudelleen keisarin mukaan Nikolainkaupungiksi, jolla nimellä se virallisesti tunnettiin vuoteen 1917 asti.

Uuden kaupungin asemakaavan laatimisen sai tehtäväkseen vuonna 1854 lääninarkkitehti **Carl Axel Setterberg**, joka nimettiin pian myös Vaasan kaupunginarkkitehdiksi. Setterberg suunnitteli kaupungin asemakaavan, tärkeimmät julkiset rakennukset, sekä noin 200 yksityistä asuintaloa. Lisäksi hän valvoi rakennustarkastajana omiensa ja muiden laatimien suunnitelmien toteutumista. Vaasan uusi kaupunkikuva oli siten harvinaisessa määrin yhden miehen suunnittelun tulosta.

Setterbergin laatiman ruutuasemakaavan pohjana olivat empiren asemakaavakäsitys ja toisaalta senaatin paloturvallisuusmääräykset. Turvallisuusmääräyksistä huolimatta kaavassa oli pyrkimys tiiviiseen kaupunkimaiseen rakentamiseen, ja yleisistä rakennusmääräyksistä poiketen kaavassa sallittiin myös kaksikerroksiset puutalot, mikäli näiden julkisivut oli rapattu. Hovioikeuden ja Vaasanpuistikon tontit oli varattu kivirakennuksille. Uudelle kantakaupungille oli ominaista puistokatujen, palokujien ja rantapuistojen luoma ilmavuus ja lehtevyys sekä julkisten rakennusten korostettu asema.

Uudesta Vaasasta tuli pääosin asukkaiden varojen rajallisuudesta johtuen puukaupunki, joskin uudenaikaisempi kuin Pohjanlahden muut rantakaupungit. Kivitaloja oli vuoteen 1862 mennessä valmistunut vain noin kaksikymmentä. Setterbergin suunnittelemat lukuisat julkiset ja yksityiset rakennukset olivat 1800-luvun lopun leimaa-antavien osa Vaasan kaupunkikuvaa. Useimmat julkiset rakennukset olivat puhtaaksi muurattua tiiltä, käytetyt tyylit vaihtelivat uusgotiikasta empiren ja barokista uusrenessanssiin. Pienet yksityistalot olivat useimmiten pelkistettyä empireä. Arkkitehtonisesti Setterbergin talot ovat rauhallisia, ja ehkä hieman raskaita horisontaalisuutensa ja niukan koristeellisuutensa vuoksi.

Vaasan elinkeinoelämä perustui kaupankäyntiin ja merenkulkuun aina 1850-luvun teollistumiseen saakka, joka mahdollisti kaupungin kasvun. 1870-luvulla alkoi kaupungin väkiluku kasvaa voimakkaammin, kun teollisuuslaitokset vetivät puoleensa lisää työvoimaa. Rautatieyhteys saatiin vuonna 1883. Syntynyt teollisuus keskittyi Vaasan keskustaan, jossa toimi useita kymmeniä pieniä teollisuuslaitoksia. Vuosisadan loppuun mennessä kaupungin keskusta oli pääpiirtein muotoutunut, ja Setterbergin kuoleman jälkeen 1871 katsottiin, että uutta kaupunginarkkitehtiä ei tarvinnut valita: Vaasa oli valmiiksi suunniteltu.

Kuva 9. Setterbergin suunnittelema Vaasan Hovioikeus valmistui vuonna 1862.

2.2 Lapua

Kuva 10. Lapuan keskustaajamaa 1900-luvun alussa.

Lapuan vanhin asutus sijoittuu Lapuanjoen varteen, keskustan alue on muodostunut nykyiselle paikalleen jo 1500-luvulta saakka. Elinkeinoiltaan maanviljelykseen ja karjanhoitoon perustuneen Lapuan vanha rakennuskanta oli perinteistä talonpoikaisrakentamista. Maatalojen päärakennukset olivat sijoittuneet joentörmälle, jolloin karjarakennukset jäivät lähimmäksi takana kulkevaa tietä. Tässä sarkajaan luomassa kylätyypissä asuinrakennuksiin kuljettiin siten pihan tai pihojen halki. Viljelyssarkojen päissä metsän reunoilla oli mäkitupalaisten mökkejä, joista osa on säilynyt nykyaikaan saakka.

Lapuan kaupunkirakenne oli jo 1800-luvun lopulla tiivis, mikä johtui kirkonkylän sijainnista maanteiden ja jokien risteysalueella. Kehitystä vauhditti osaltaan rautatieyhteys, kun Pohjanmaan rata rakennettiin 1880-luvulla. Myös rakenteilla ollut Vaasan rata olisi voitu vetää Lapuan kautta, josta olisi tällöin tullut rautateiden risteyskaupunki. Toteutuessaan hankkeella olisi ollut hyvin voimakas vaikutus kaupunkirakenteen kehittymiseen. Yritys kaatui kuitenkin tilojen isäntien vastustukseen, jotka pelkäsivät renkityövoiman siirtyvän rautatien mukanaan tuomien uusien elinkeinojen palkkalistoille.

Carl Ludwig Engelin 1820-luvulla piirtämä empiretyylinen Lapuan tuomiokirkko 1700-luvulla valmistuneine tapuleineen oli ennen 1900-lukua kirkonkylän näkyvin arkkitehtuurikohte. Kirkko olikin suurimmassa osassa maaseutupaikkakuntia ainoa rakennus, jonka suunnittelusta vastasi koulutettu arkkitehti; suurin osa maatalojen rakennussuunnittelusta hoitui omin voimin. Osaamista rakentamisessa toki oli, vaikkei arkkitehtejä juuri ollutkaan. Komeiden pohjalaistalojen ja Engelin kirkonkin takaa löytyvät ammattitaitoiset rakentajat. Vasta teollistuminen ja sen myötä tullut taloudellinen nousu yleistivät ammattimaisen suunnittelun osuutta.

Kuva 11. Lapuan tuomiokirkko.

2.3 Ylistaro

*Kuva 12. Ylistaroa
1900-luvun alussa.*

Ylistaro oli 1500-luvun puolivälissä pieni, noin 650 asukkaan pitäjä. Asutus alkoi tiivistyä 1600-luvulla. Isovihan jälkeen asukasluku alkoi kasvaa nopeasti. Vuonna 1805 asukkaita oli jo lähes 3400. Huolimatta runsaasta siirtolaisuudesta varsinkin Amerikkaan väestönkasvu jatkui koko vuosisadan nopeana. Taustalla oli alueen taloudellinen kehitys. Kunnan peltoala kasvoi huomattavasti 1800-luvulla, ja uudet viljelysmenetelmät, isojako sekä paperiteollisuuden synnyn myötä metsistä saatu pääoma auttoivat maatalouden kehitystä.

Pääosa Ylistaron vanhasta asutuksesta sijoittuu Kyrönjoen rantatörmille ja syvästä savikosta nouseville mäille. Kunnan taajama-alueella on nauhamaisesti kolme kyläkeskusta: Kirkonkylä, Kylänpää ja Asemanseutu. Pienenä maatalouspaikkakuntana Ylistaron vanha rakennuskanta on osa Pohjanmaan talonpoikaisperinnettä, ja hirsirakentaminen muodosti pääosan uusista rakennuksista vielä pitkälle 1900-luvun puolelle. Muistitiedon mukaan Ylistarossa oli 1860-luvulla vain yksi maalattu talo. Erot rakennuskannassa olivat pienipiirteisiä ja ainoastaan kirkko

erottui merkittävästi muusta rakennuskannasta. Ylistaron kunta aloitti toimintansa vuonna 1865.

*Kuva 13. Ylistaron
kirkko valmistui
vuonna 1850.*

Kansanrakennusperinteen hidas murtuminen (1900-1919)

1900-luvun alun pohjalaisen uudisrakentamisen pohjana oli siis melko vankka ja tasainen puurakentamisen perinne sekä kaupungeissa että maaseudulla. Kaupunkiin oli noussut jo kivitaloja, mutta niiden suhteellinen osuus koko rakennuskannasta oli vielä hyvin pieni. Rakennusten tyylliset esikuvat olivat yleensä lähellä, kotimaan tai edes lähipitäjien ulkopuolelta ei vielä tässä vaiheessa otettu juurikaan mallia pitkien välimatkojen ja kehittymättömien viestiyhteyksien vuoksi. Arkkitehtonisten tyyliuuntien välittäjinä maaseudulle toimivat 1800-luvulla kaupunkitalot, kartanot ja pappilat.

Yleensä kansainvälisillä arkkitehtuurisuuntauksilla oli ollut tapana saapua maamme huomattavasti jälkijunassa, ja täällä tyyliuunnat usein myös kestivät rakentamisessa pidempään kuin kehityksen ydinalueilla. Kaikki tämä koki vaiheittaisen muutoksen uudelle vuosisadalle siirryttäessä. Kansallisromanttinen tyyliuunta eli jugend, tai art nouveau kuten sitä englantia ja ranskaa puhuvissa maissa kutsuttiin, saapui Suomeen pian sen syntymisen jälkeen 1890-luvun alussa. Jugendin pyrkimyksenä oli eri taiteenalojen yhdistäminen ja vapautuminen tiukoista historiallisista tyyleistä ja useissa tapauksissa myös symmetriasta. Lähtökohtina olivat samat modernistiset periaatteet kuin mitä funktionalismi tulisi myöhemmin julistamaan: valo, ilmavuus ja toimivuus. Rakennusten pohjakaavat suunniteltiin vastaamaan käyttöä; enää ei haluttu takertua traditionaalsiin ja toiminnallisesti vanhentuneisiin kaavoihin. Funktionalismin lopullisesti toteuttamaan täydelliseen arkkitehtonisista dekoraatioista luopumiseen jugend ei kuitenkaan vielä ollut valmis. Vaikutteita jugend otti niin Yhdysvalloista, Keski-Euroopasta kuin Japanistakin. Muotokieli ja materiaalit ja lainattiin mm. keskiaikaista linnoista ja goottilaisesta arkkitehtuurista.

Suomessa kansallisromantiikan esikuvina olivat keskiaikaiset kirkot ja linnoitukset sekä vanha talonpoikaisrakentaminen, etupäässä Karjalan hirsi-arkkitehtuuri. Tosin vanhat ulkonäölliset ja sitä kautta toiminnalliset ratkaisut eivät enää sellaiseenaan soveltuneet moderneihin rakennuksiin, mikä johti sinänsä ristiriitaiseen muotojen ottamiseen kansainvälisestä arkkitehtuurista ja puhtaasta mielikuvituksesta, kaikki tämä aidon ja juurilleen palaavan kansallisen rakennustaiteen nimissä.

Kuva 14. Kaskisten jugend-tyylinen kaupungintalo vuodelta 1912.

Jugend toi mukanaan uuden muotokielen lisäksi uuden suhtautumisen asumiseen. Perinteinen kansanrakentamisen tradition mukainen huonejärjestys murtui, kun paritupa- ja karoliinisista pohjista siirryttiin kohti vapaampaa ilmaisua. Jugendin ajatusten mukaan rakennus tehtiin ennen muuta asumisen vaatimuksia varten, jotka näkyisivät myös ulkomuodossa. Kansallisromanttinen rakentaminen oli kuitenkin vielä yläluokan arkkitehtuuria, eivätkä arkkitehdit yrittäneetkään ratkaista työväenluokan asuntokysymystä, joka oli tullut ajankohtaiseksi 1890-luvulla. Kaupunkisuunnittelun puolella kahlitsevasta ruutukaavasta haluttiin eroon, ihanteena oli keskiaikaisen epäsäännöllinen, maaston mukaan polveileva kaupunkikuva.

Kansallisromantiikka, joka myös maalauksen ja kuvanveiston puolella oli rinnakkaisilmionä voimissaan, tuli kuin tilauksesta vuosisadan vaihteen Suomelle. Autonomian kiristytvä asema ja venäläistämistoimenpiteet olivat omiaan kohottamaan kansallishenkeä, jota uusi tyyli pyrki vahvistamaan. Voimaa etsittiin syvältä maan omasta kulttuurista, ja Suomen kansan erityisluonnetta pyrittiin korostamaan. Muualle Eurooppaan haluttiin antaa kuva Suomesta uhattuna, kulttuurillisesti Venäjältä erillisenä kansakuntana.

Pohjanmaalla jugend otettiin vaihtelevasti vastaan. Pienet maaseutupaikkakunnat pitäytyivät pitkälle 1900-luvun puolelle vanhassa rakennusperinteessä, ja jugend-talot olivat lähinnä "herraskaisten" poikkeus muusta rakennuskannasta. Aikakaudella rakentamisen tarve oli myös vähäistä: uudenlaisia rakennustyyppejä vaativia uusia toimintoja ei syntynyt, mikä on loogisesti osaltaan vaikuttanut jugendtalojen harvalukuisuuteen. Vanhan rakentamisperinteen muuttamiseen ei pienemmillä paikkakunnilla ollut tarvetta. Vilkkaammassa ja kaupunkimaisemmassa Vaasassa tyyli löi itsensä tehokkaasti läpi, vaikkakin hieman jälkijunassa pääkaupunkiseutuun verrattuna, missä tyyli kukoisti vuosien 1894-1904 välisenä aikana.

*Kuva 15. Kipinän talo
Vaasassa vuodelta
1907.*

3.1 Vaasa

Vuoteen 1900 tultaessa Vaasan asutus oli laajentunut ja tiivistynyt, ja vuoden 1908 laajennuksen yhteydessä kaupungin maapinta-ala kasvoi entisestään. Väkiluku oli vuosisadan vaihteessa noussut jo 13 000:een, eli yli kolminkertaistunut kaupungin siirrosta 40 vuotta aikaisemmin. Vuosisadanvaihteen voimakas väestönlisäys kääntyi laskuun vuosikymmenen puolivälissä, samoihin aikoihin kaupungin ja sen porvareiden asema vakiintui. 1900-luvun vaihteessa tehdyt merkittävät sosiaaliset uudistukset heijastuivat ajan julkisen rakentamisen määrään ja laatuun. Koululaitoksen kehittyminen sekä panostukset terveydenhuoltoon synnyttivät uudentyypistä rakentamista. Kaupungissa rakennettiinkin useita koulu- ja hoitolaitoksia, rakennuksia, joiden merkitys aluekokonaisuuksien osina ja yksittäisinä rakennuksina on huomattava.

Vuonna 1901 Setterbergin asemakaavaa muutettiin ja hyväksyttiin uusi rakennusjärjestys, joka nosti tonttien rakennusoikeuden noin viisinkertaiseksi Berliinin mallin mukaan. Vuosisadan alun vaurastumisen myötä massiiviset kivitalot alkoivat työntyä yhtenäisiin puutalokortteleihin, ja keskieuropalainen umpikortteliperinne alkoi juurtua Vaasaan. Vaasaan valittiin myös uusi kaupunginarkkitehti, kun Setterbergin kuolemasta oli ehtinyt kulua jo lähes 40 vuotta. Seuraavien vuodesta 1909 lähtien valittujen kaupunginarkkitehtien toimintamahdollisuudet olivat kuitenkin Setterbergiä huomattavasti rajoitetummat, tehtäviin kuuluivat lähinnä kaupungin omien rakennusten suunnittelu ja eriasteiset korjaussuunnitelmat. Vuonna 1909 virkaan valittiin **Thor Lagerroos**, joka sai määritellyn työnkuvansa mukaisesti suunniteltavakseen alle 15 000 markan arvoiset kaupungin uudisrakennukset, jotka on tähän mennessä suurimmaksi osaksi jo purettu. Tällä kaudella vuonna 1914 valmistuneen kaupungin vesitornin suunnitteli helsinkiläisarkkitehti professori **Jussi Paatela**.

Vaasan arkkitehtuurissa 1800-luvun loppu ja 1900-luvun alku olivat tyylikeräysten aikaa, mikä oli leimannut jo Setterbergin julkisia rakennuksia. Pääkaupunkiseudulta viimein kantautunut jugend kotiutui Vaasan kaupunkimaisemaan Pohjanmaan maaseutupaikkakuntia paremmin, ja kaupunkiin nousikin vuosina 1902-1913 lukuisia jugendtyylisiä puu- ja kivitaloja, hyvänä esimerkkinä mm. **Fredrik Thesleffin** suunnittelema, vuosina 1902-1904 rakennettu Helsingin Osakepankin talo (ent. Wasa Bankin talo). Jugend oli Vaasassa voimakasta, ei kuitenkaan kansallisromanttista tyyli-suunnan suurimpien nimien, kuten **Eliel Saarisen** tai **Lars Sonckin** tapaan: rakennuksissa oli oma paikallinen leimansa.

Vuosisadan vaihteen jälkeen rakennettujen puutalojen suunnittelusta vastasivat Vaasassa usein **Otto Ekman** ja **Emil Finell**, tyyliltään heidän rakennuksensa edustivat puujugendia koristeellisine yksityiskohtineen. Jugend toi puutaloihin erkkerit, ulkonemat, puulistakoristelun ja monimuotoiset ikkunat, empireajan vaaleat värisävyt väistyivät voimakkaampien maavärien tieltä. Tyypillisiä tämän ajan arkkitehtejä Vaasassa olivat myös **J.E. Bruun** ja **Carl Schoultz**, joi-

Kuva 16. Kivitalot alkoivat työntyä Vaasan keskustan puukortteleihin 1900-luvun alussa.

den suunnittelemat liiketalot edustivat useita eri tyylivirtauksia. Muista arkkitehteistä Fr. Thesleff ja **A.W. Stenfors** jatkoivat Setterbergin luomaa punatiiliperinnettä. Lääninarkkitehtinä toimineen Stenforsin on katsottu henkilökohtaisella panoksellaan sekä laadullisesti että määrällisesti merkittävimmin vaikuttaneen Vaasan kaupunkikuvan kehittymiseen vuosisadan vaihteessa, jolloin perinteinen matala puurakentaminen alkoi väistyä keskusta-alueella uuden rakennusjärjestyksen salliman tehokkaamman kivirakentamisen tieltä.

Kuva 17. Helsingin Osakepankin talo.

- **Keskussairaalan vanhat tiilirakennukset**, Hietalahdenkatu 2-4, *I. Reinius* 1902. 2-kerroksisia puhtaaksimuurattuja tiilirakennuksia. Tyyliiltään ne edustavat 1800-luvun kertaustyyliä.
- **Helsingin Osakepankin talo** (entinen Wasa Bankin talo), Hovioikeudenpuistikko 11, *Fredrik Thesleff* 1902-1904. 5-kerroksinen rapattu tiilitalo, kulmaa on korostettu tornilla ja sisäänkäynnillä. Rakennus edustaa Wasa-renessanssi vaikutteista jugendia. 1-kerroksen ulkoverhous graniittia. Paljon viipyviä uusrenessanssipiirteitä, mutta samalla erityisesti sisätiloissa harvinaisen komeaa jugendia. Rakennushistoriallisesti erittäin arvokas. Restaurointi ja muutos 1972 *Kirsti ja Egil Nordin*, maalaukset *Thorvald Lindqvist*. Uusin korjaus *Arkkitehtitoimisto Aitoaho & Viljanen* 1990-luvulla.
- **Palosaaren kansakoulu** (nykyinen ala-aste), Wolffintie 25, *Fr. Thesleff* 1905. 2-kerroksinen rapattu tiilirakennus, jonka kulma on viistetty ja korostettu sisäänkäynnillä. Tyyliiltään jugendia.
- **Onkilahden suomalainen kansakoulu** (nykyinen suomenkielinen ala-aste), Vuorikatu 7, *U. Ullberg* 1906. Rapattu 3-kerroksinen kivirakennus, joka sijaintinsa ja kokonsa ansiosta on Vöyrinkaupungin maamerkki. Jugendia.
- **Vaasan kaupunginteatteri** (entinen Vaasan Työväenyhdistys), Pitkäkatu 53, *A. W. Stenfors* 1906-1907. 3-kerroksinen rapattu tiilitalo, jossa kulmatorniaihe. Jugendia.
- **Kipinän talo**, Hovioikeudenpuistikko 5, *A. W. Stenfors* 1907. Rapattu 4-kerroksinen tiilitalo, jossa asuin- ja liiketiloja. Edustavimpia jugenditaloja Vaasassa.

- **Vaskiluodon asema**, asemapäällikön asuinrakennus, *Bruno Granholm* 1907.
- **Vaasan höyrymylly Oy:n puiset rantatornit**, Rantakatu 1. Rakennettu 1908 viljan siirtoa varten. Hyväkuntoiset tornit ovat olennainen osa perinteistä rantasilhuettia.
- **Sundom uf:n seurantalo** rakennettiin 1908, korjattiin ja laajennettiin 1936-1937.
- **Kirkkopuistikon yläaste ja lukio** (entinen Tyttölyseo), Kirkkopuistikko 27, *A. W. Stenfors* 1906-1909. Rapattu 3-kerroksinen tiilitalo. Juhlava pääsisäänkäynti, jossa harmaagraniittiset pylväät. Palokujan varressa lisärakennus 1950-luvulta. Koulurakennus edustaa jugendia, jossa on kansallisromanttisia aineksia.
- **Hotelli Astor** (entinen Laurellin talo), Asemakatu 4, *Bruun & Schoultz* 1909. Rapattu 3-kerroksinen tiilitalo, jonka julkisivuissa vahvat ja selkeät tyylipiirteet. Nykyisin hotelli- ja ravintolatiloja.
- **Palosaaren kirkko**, Kapteeninkatu 18, *A. W. Stenfors* 1908-1910. Kapteeninkadun ja Perämiehenkadun kulmaan rakennettu rapattu tiilikirkko, joka on Stenforsin kansallisromanttisävyistä jugendia.
- **Myntin talo**, Koulukatu 18, *A. W. Stenfors* 1910. Rapattu 4-kerroksinen tiilitalo, asuinkäytössä. Jugendtyyliä, jossa vahvoja kansallisromanttisia piirteitä.
- **As. Oy Vaasanpuistikko 4**, Koulukatu 30-Vaasanpuistikko 4, *A. W. Stenfors* 1911 (kivitalot), muutoksia *H. Hakola* 1951. Jugendin tyylipiirteitä.
- **Commercen talo**, Alatori, *Bruun & Schoultz* 1911. Rapattu 4-kerroksinen tiilitalo, jonka keskellä monumentaalinen graniittikoristeinen sisäänkäynti; ilmentää lähinnä klassistisia tyylipiirteitä.
- **Jugendtalot**, **Kirvesmiehenkatu 2**, *A. W. Stenfors* 1907 (puutalo), 1912 (kivitalo). 3-kerroksinen rapattu tiilitalo on selkeä jugendrakennus. Myös Kauppapuistikon kulmassa oleva 1-kerroksinen puurakennus on jugendtyyliä.

- **Wasaborg** (entinen Sjöblomin talo), Raastuvankatu 21, *A. Gauffin* 1910-1912/Vaasanpuistikko 14, *Carl Schoultz* 1910. 5-kerroksinen rapattu tiilitalo, kulmaa on korostettu tornilla, umpipiha. Tyyliltään jälkijugendia.
- **Jugendtalot, Kauppapuistikko 33**, *A. W. Stenfors* 1912 (kivitalo), muutoksia *Bruun & Schoultz* 1911 (puutalo). 3-kerroksinen rapattu tiilitalo ja 2-kerroksinen puinen asuintalo ovat molemmat jugendtyyliä.
- **Kulmatalo, Pitkäkatu 1**, *O. Ekman* 1912. 2-kerroksinen puurakenteinen asuintalo, johon sisäänkäynti kulmaterassilta, puujugendia.
- **Lennart Backmannin talo**, Rantakatu 3, *A. W. Stenfors* 1912. 4-kerroksinen asuin- ja toimistorakennus, rapattua tiiltä. Edustaa jälkijugendia, jossa kansallisromanttisia vaikutteita.
- **Vesiylioikeus** (entinen Läänin maanmittauskonttori), Rantapuisto, *Jac. Ahrenberg* 1912. 2-kerroksinen rapattu tiilirakennus, joka ilmentävää klassismin muotokieltä.
- **Kauppapuistikon ala-aste**, Kauppapuistikko 22, *Jung & Bomansson* 1911-1913. 4-kerroksinen tiilinen koulurakennus, jossa tiiltä käytetty monipuolisesti julkisivun elävöittämiseksi. Edustaa jälkijugendia. Laajennettu pihanpuolelle 1954.
- **Wasa Teaterin rakennukset**, Kirkkopuistikko 16, *Bruun* 1913 (vanha kivitalo), *Liljeqvist* 1953-1954 (uusi osa). Rapattu 2-kerroksinen tiilirakennus jossa kansallisromanttisia piirteitä.
- **C. J. Hartmanin talo**, Hovioikeudenpuistikko 12, *Kauno S. Kallio* 1913. 5-kerroksinen graniititeistoksin koristeltu liikepalatsi, jonka 2. kerroksessa on laaja terassi ja katolla kaksi kuparipeitteistä kupolia. Rakennuksessa on klassistisia ja kansallisromanttisia tyylipiirteitä. Ensimmäisiä taloja Suomessa, jossa käytetty teräsbetonia. Pitkään ainoa suurempi talo torin varrella.
- **Halli Oy**, Vaasanpuistikko 18, *A. W. Stenfors* 1914. 2-kerroksinen rapattu tiilitalo, joka yhdessä kauppahallin kanssa muodostaa mielenkiintoista kaupunkitilaa.
- **Poliisilaitos** (entinen), Raastuvankatu 30, *A. W. Stenfors* 1914. 3-kerroksinen puhtaaksimuurattu tiilirakennus keskellä korttelia.
- **Vesitorni**, Raastuvankatu 30, *J. ja T. Paatela* 1914. Puhtaaksi muurattua tiiltä. Tornin yläosassa kansallisromanttisia koristeveistoksia graniitista. Rakennus on kaupunkikuvallisesti leimaa-antava.
- **Kosken talo**, Pitkäkatu 66, *A. W. Setterberg* 1909-1919 (kivitalo). Rapattu 3-kerroksinen tiilitalo. Tässä kapeassa kadunvarsikerrostalossa on jugendvaikutteita.
- **Wärtsilän vanha tehdas** (entinen Onkilahden konepaja), *A. W. Stenfors* 1913, muutoksia *Lönnqvist* 1915, *Stenfors* 1915-1921, *Bruun* 1920. Valkea rapattu tiilinen tehdasrakennus, joka rajaa Pitkäkatua. Yksinkertaiset selkeät julkisivut.
- **Viktor Ekin talo**, Rantakatu 4, muutossuunnitelmat *Fr. Thesleff* 1905. 1-kerroksinen rapattu tiilinen toimistorakennus, tyyliltään jugendia. Kunnostettu, yksityisomistuksessa.
- **Kulmatalo, Vöyrinkatu 12**, *Fr. Thesleff*, muutoksia *A. W. Stenfors* ja *E. Finell* 1913. 2-kerroksinen puurakenteinen, erittäin koristeellinen kulmatalo, joka edustaa puujugendia.
- **Ent. Kunnallissairaalan ja Klemetsön Vapaakodin rakennukset**, Klemetilä, muutoksia *T. Lagerroos* 1911; *V. J. Sucksdorff* 1912 (sairaalatilat). Sairaalarakennus on 3-kerroksinen punatiilirakennus, joka toimii asuintalona. Alueella on myös 1-kerroksisia talonpoikaisrakennuksia 1800-luvulta sekä 2-kerroksinen osin tiili- osin puurakenteinen entinen sikala, joka on nykyään palokunnan varasto (*E. Finckenberg* 1932).
- **Hietalahden ja Malmönkadun omakotitaloalueet**, Hietalahden tyyppipiiri. *Carl Schoultz*. Alue on hyvin yhtenäinen 1900-luvun alkupuolen 1 ½-kerroksisista puutaloista muodostuva omakotitaloalue.

Kuva 18. Kaupungin vesitorni.

3.2 Lapua

Kuva 19. Lapuan osuuskaupan edustaa 1912.

Kuva 21. Perinteisen talonpoikaisarkkitehtuurin muutos näkyi mm. ikkunoiden puitejaoissa.

Kuva 20. Raparannan jugendarkkitehtuuria.

Vuonna 1900 Lapuan kunta asetti toimikunnan tekemään ehdotusta, jonka mukaan kirkonkylä ympäristöineen muutettaisiin taajaväkiseksi yhdyskunnaksi. Tämä kertoo osaltaan Lapuan tiiviistä rakenteesta varsinkin keskustan Kauppakadun varrella, joka oli muodostunut 1800-luvun puolivälistä lähtien liiketoiminnan keskukseksi. Kadun varteen 1900-luvun alussa nousseet uudet liikerakennukset olivat vanhan rakennuskannan tavoin pääosin kaksikerroksisia, toinen kerros oli useimmiten asuin- tai vuokratyössä.

Maatilat pysyivät kohtuullisen suurina aina itsenäistymisen jälkeiseen maan uusjakoon asti, jolloin yleensä vuokraamalla toimineet viljelijät pääsivät itsenäisen tilan omistajiksi. Tiloja ei aiemmin ollut saanut pirstoa liian pieniksi sukupolvenvaihdoksessa, jotta maa-ala olisi pysynyt riittävän suurena veron keräämistä varten. Tämän vuoksi sukupolvenvaihdoksissa koko tilan otti haltuunsa yleensä vanhin poika, muut lapset jäivät joko tilalle mäkitupalaisiksi tai siirtyivät muualle ryhtyen esimerkiksi käsityöläisiksi. Maan uusjako sujui Pohjanmaalla helpommin kuin luokkataistelun repimässä etelässä. Sota oli käyty venäläisten karkottamiseksi, ei maanomistusolojen muuttamiseksi. Pohjanmaalla kaikki olivat enemmän tai vähemmän pienviljelijöitä.

Lapualle nousi vuosisadan alussa joitakin yksittäisiä puhtaita jugend-tyylisiä rakennuksia, mm. 1904 valmistunut Raparannan talo sekä 1910-luvulla rakennettu Pleunanlinna. Täysimittainen jugend ei tyylinä juurikaan levinnyt talonpoikien keskuuteen, perinteisen rakennustavan muuttamiseen ei nähty tarvetta. Muutoksiin suhtauduttiin epäluuloisesti; uusi ja perinteestä poikkeava tyyli ei vakuuttanut jalat maassa pitävää pohjalaista isäntää. Uusi arkkitehtuuri siirtyikin rakennuksiin pikemminkin huomaamatta ja pieninä tyylillisinä muutoksina. Jugendin vaikutus ei näkynyt niinkään talon pohjaratkaisuissa tai massoittelemassa, vaan paremminkin ikkunoissa, ovissa ja pienissä koristeaiheissa. Talonpoikaisarkkitehtuuri muuttui, muttei kertaheitolla kuten kaupunkitaloissa. Siinä mielessä mikään ei ollut muuttunut rakennuskulttuurissa 1900-luvulle saavuttaessa: maaseuturakentamisen tyylisiirtymät tapahtuivat yhtä verkkaaisesti ja vähitellen kuin jo esimerkiksi uusklassismin tai empiren aikana.

- **Virtasen ja Pyhälahden talot**, 1920-luvun alku. Tyyliltään 2 ½-kerroksiset puurakennukset edustavat jugendia.
- **Raparanta**, 1904. Kaksikerroksinen puurakennus edustaa tyylillisesti jugendin huvila-arkkitehtuuria.
- **Pleunanlinna**, kaksikerroksinen hirsitalo, jossa laajennuksena muualta (Terijoki) tuotu kuisti ja erkkeri, jugendkoristelua, purettu 1993.
- **Vaurion talo**, 1909. Kaksikerroksinen pitkille nurkille salvottu hirsitalo.
- **Ylisaaren talo**, 1902-1904. *Jalmari Lahdensuo*.
- **Hautasen talo**, 1897, ulkovuorauksessa ja koristelussa kerätaustylejä sekä jugendvaikutteita.
- **Mustamaan Kansakoulu**, 1911.
- **Maanviljelyslyseo**, 1918, osa Siirilän kaupunginosan rakennuskantaa (1920-1940-luvuilta).

3.3 Ylistaro

Arkkitehtuurin uudet suuntaukset eivät juuri rantautuneet Ylistaroon vuosisadan alussa. 1900-luvun alun kyläyhteisö tukeutui vahvasti maanviljelyyn, ja edelliseltä vuosisadalta periytyvä tilojen rakennuskulttuuri jatkui katkeamattomana. Jugend jäi joihinkin yksittäistapauksiin. Lähes ainoa selkeä tyyliuunnan edustaja on vuonna 1907 rakennettu kivinen Ylistaron osuusmeijeri. Rakennussuunnittelu hoitui vielä suurimmaksi osaksi omin voimin ja varsinaisia arkkitehtejä käytettiin harvoin. Harjaantuneet rakennusmestarit olivat tärkeässä asemassa, Ylistarossa varsinkin rakennusmestari **Ahto Sippolan** johdolla toteutettiin useita rakennusprojekteja.

- **Ylistaron osuusmeijeri**, arkkitehti *R. Helin*, 1907. Rakennuksessa on jugendpiirteitä, kuten katto-muoto, ikkunoiden puitejako ja punatiilen ja vaalean sileärappauspinnan vaihtelu julkisivussa.
- **Ylistaron säästöpankki** (entinen), rakennusmestari *Ahto Sippola*, julkisivut arkkitehti *G. Palmqvist* 1916.
- **Mielenvikaisten koti**, rakennusmestari *Ahto Sippola* 1916.
- **Ylistaron apteekki**, noin 1920.
- **Entinen osuuskauppa**, 1913, ikkunoissa jugendvaikutteita.

Kuva 22. Ylistaron osuusmeijeri.

Kuva 23. Ylistaron entinen säästöpankki.

4

Rakennustaiteen "muotien" läpimurto (1920-1939)

Euroopassa 1900-luvun alku oli ollut uusien avantgardististen taide- ja arkkitehtuurisuuntausten aikaa. Suomi jäi kuitenkin kulttuurillisesti eristyneeksi tästä kehityksestä, kun poliittinen toiminta sai 1910-luvulla hallitsevan aseman taide-elämän vetäytyessä syrjään. Nuoren valtion arkkitehtuuri toki muuttui, mutta vähemmän radikaaliin suuntaan. Selkeitä merkkejä arkkitehtuurin muutoksesta oli nähtävissä jo 1910-luvun alkupuolella: jugendin raju irtiotto aikaisempien vuosisatojen suunnitteluperiaatteista sai nopeasti aikaan vahvan vastareaktion. Vanhaa rakennustaidetta alettiin taas arvostaa, samalla kun jugendia moitittiin kurittomasta pitoreskiudesta. Vuosisadan alun lisääntynyt sosiaalinen tietoisuus sekä itsenäistymisen jälkeinen taloudellinen niukkuus ajoivat suunnittelua kohti yksinkertaista ja pelkistettyä, kohti toiminnallista käyttöarkkitehtuuria. Arkkitehdit pyrkivät taloudelliseen rakentamiseen ja kansallisromantiikan moderni ajattelu korvautui eräänlaisella klassistisella rationalismilla.

Arkkitehtuurissa itsenäistymisen jälkeistä aikaa hallitsi tyyliuunta, jota on kutsuttu 1920-luvun klassismiksi. Pohjoismaissa vallalla ollut suuntaus oli sekoitus yhtäältä Vaasa-ajan renessanssia ja suurvalta-ajan barokkia sekä toisaalta klassismia, joka ajan myötä nousi tyyllisesti hallitsevaan asemaan. Erona 1800-luvun kerätaustyyliin oli se, että uusi tyyli pyrki ainakin teoriassa pohjaamaan muotokielen kotoiseen perinteeseen. Vaikutteet tulivat läheltä: kulttuurisiteitä muihin Pohjoismaihin vahvistettiin samalla kun entiseen emämaahan tehtiin eroa. Rakennuskulttuurissa naapurimaista oli myös helppo ottaa mallia: siellä jo testatut ratkaisut olivat suoraan soveltuvia ilmastoltaan, kulttuuriltaan ja elinkeinorakenteeltaan samankaltaiseen Suomeen. Erityisesti tämä päti kaupunkisuunnitteluun ja asuntorakentamiseen. Suunnittelussa oli mukana vahva sosiaalinen näkemys; arkkitehdit tiedostivat uuden yhteiskunnan ja kokivat suunnittelutyönsä sen funktiona.

Tyyllisesti 1920-luvun klassismin tavoitteena oli yksinkertaisuus ja eräänlainen koristeettomuuden estetiikka. Syntynyt askeettinen tyylikertaus karsi historiallisia tyyliaiheita ja samalla niiden käyttö tuli yhä vapaammaksi. Rakennusmassoissa suosittiin selkeää jakoa ja yksinkertaisia satulakattoisia suuntaissärmiöitä. Seinäpinnat rapattiin yleensä sileiksi, ja ikkunat, jotka olivat empiren tapaan kuusi- tai kahdeksanruutuisia, nostettiin seinäpinnan tasalle. Koristeaiheet vähenivät ja ornamenttiikka pelkistyi samalla kun sileät ja koristelemattomat seinäpinnat nousivat hallitsevaan asemaan.

Pohjanmaalla 1920-luku oli aikaa, jolloin rakennustaiteen uudet suuntaukset saapuivat toden teolla myös kirkonkylille, yleinen ajattelu suosi rakentamisessa "moderneja ratkaisuja". Uudet rakennustyytit toivat mukanaan uusiin toimintoihin perustuvaa arkkitehtuuria. Ensimmäiset Pohjanmaan kirkonkylille nousseet uudet talot olivat liike- tai julkisia rakennuksia, ja näiden antaman esimerkin mukaan muotokieli siirtyi hiljalleen myös kansanrakentamiseen. Arkkitehtuurissa klassismi tuli Pohjanmaalle ikään kuin itsestään uuden toiminnan muka-

Kuva 24. Klassismin yksinkertaistuvaa muotokieltä.

na, eikä niinkään tietoisena tyyliä. Rakentamiselle tuli tarvetta kun kehitys ja taloudellinen kasvu toivat mukanaan uudentyyppistä toimintaa kirkonkylälle. Aiemmin kaupungit olivat toimineet osassa kauppiaiden asuintaloja, nyt tarvittiin erilisiä, pelkästään liiketoimintaan tarkoitettuja rakennuksia. Jugend ei ollut tyyliä, koska rakentaminen oli ollut vähäistä ja sen tarpeet entisenlaisia: vanhaa toimintamallia ei ollut syytä muuttaa, kun esimerkiksi tilojen rakennuksia uusittiin. 1920-luvun klassistinen muotokieli hyväksyttiin maaseutupaikkakunnilla ehkä myös oudoksi koettua jugendia helpommin, olivathan pohjalaisen talonpoikaistalon mitasuhteet palautettavissa uusklassistiseen traditioon.

Kuva 25. 20-luvun klassismia Kapteeninkadulla Vaasassa.

Funktionalismi

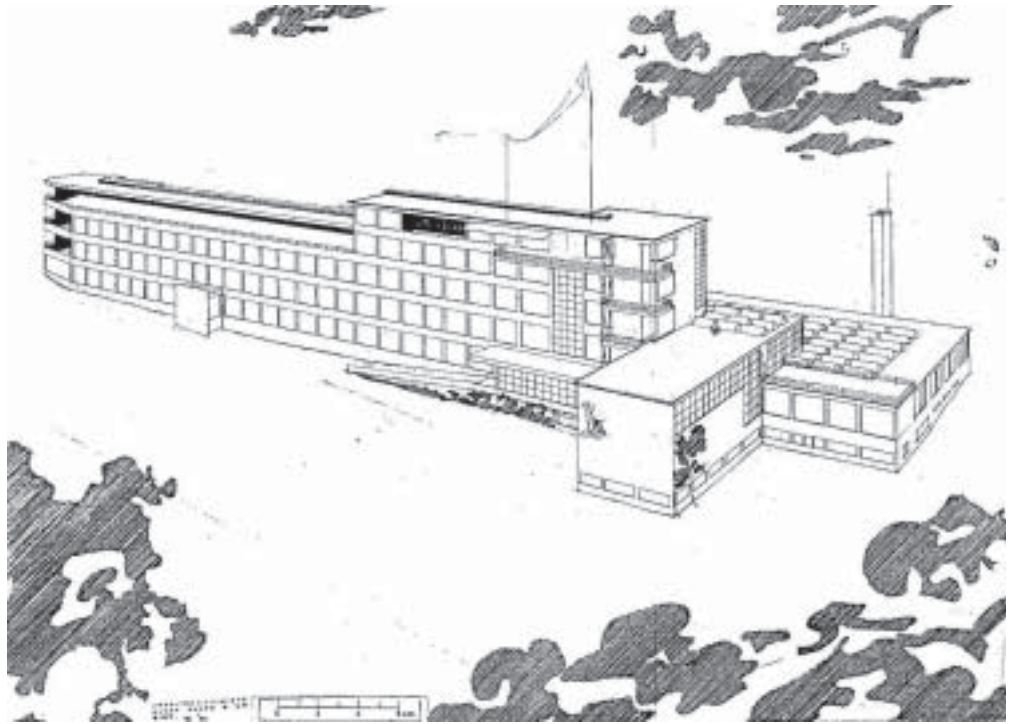
Jos Suomessa klassismi oli ollut 1920-luvulla hallitseva tyyli arkkitehtuurissa, oli 1930-luku jo selkeästi funktionalismin vuosikymmen. Sotien välisen ajan jyrkkää kahtiajakoa olivat osaltaan tukemassa talouselämän ja rakennustoiminnan rajut vaihtelut. Ratkaiseva siirtymävuosi Suomessa oli 1928, jolloin uusi suunnittelu tuli julkisuuteen niin alan lehdissä, arkkitehtuurikilpailuissa kuin myös lukuisissa rakennussuunnitelmissa. Siirtyminen klassismista funktionalismiin tapahtui kokonaisuutena hiljalleen lavealla rintamalla, jota oli jo ennakoitu klassismin vaiheittainen pelkistyminen. Vuosikymmenten taitteen voimakas lamakausi aiheutti kuitenkin sen, ettei edes pääkaupunkiseudulle juuri ilmestynyt selkeästi funktionalistisia rakennuksia ennen 1930-luvun jälkipuoliskoa, jolloin rakennustoiminta taas elpyi. Siihen saakka tyyliä kokeiltiin rauhassa suunnittelukilpailuissa, jonka vuoksi rakentamisen viimein vilkastuessa funktionalismi oli kypsytynyt tyyllisesti puhtaaksi.

Kansainvälisen modernistisen suuntauksen taustalla olivat ensimmäisen maailmansodan jälkeinen asuntopula, rakennustekniikan kehittyminen ja ennen muuta kehittyvän teollisuuden rationalisointi- ja standardisointipyrkimykset. Funktionalistinen ajattelu oli suoraa jatketta jugendin ajamalle rationalismille, ja siinä konkretisoitui lopullisesti vuosisadan vaihteesta asti kytenyt modernismin läpimurto. Asumisen sosiaalinen ajatus oli ollut Suomessakin esillä jo 1920-luvun klassismissa; funktionalismi vain toteutti sen mitä aiemmin oli valmisteltu – itse asiassa klassismi oli ollut yhteiskunnallisesti jopa tietoisempaa kuin toteutunut funktionalismi. Suunnittelussa vannottiin teknologian kehityksen, taloudellisen vaurauden kasvun ja sosiaalisesti tasa-arvoisen yhteiskunnan nimeen.

Funktionalismin suuren arkkitehdin, ranskalaisen **Le Corbusier**'in määritelmän mukaan rakennuksen suunnittelussa oli viisi periaatetta: pilarirunko, kattoterassit, runkorakenteen sallima vapaa pohjakaava, nauhaikkunat ja sommittelultaan vapaa julkisivu. Asumisen tavoitteena oli valo, ilmavuus ja toimivuus. Rakennuksen muodon tuli ilmentää rakennuksen toimintatarkoitusta eli funktiota; talon rakenteiden tuli olla rehellisiä ja niiden tuli näkyä. Viimeistään tässä vaiheessa luovuttiin dekooraatioista ja niiden edustamasta 'kulissiarkkitehtuurista'. Rakennusmateriaaleina oli teräs, lasi ja betoni; funktionalismin ulkoiset tunnusmerkit, mm. tasakatto, nauhaikkunat ja pilarirunko pohjautuivat paljolti teräsbetonin rakenneratkaisuihin.

Kaupunkisuunnittelussa leimaa-antavimmat piirteet olivat toimintojen erotelu ja avoin kaupunkitila, jossa kadut, aukiot, korttelit, talot ja pihat menettivät merkityksensä. Tyypillisessä kaavoitusmallissa erilliset kerrostalot, ns. lamellita-

Kuva 26. Alvar Aallon toteutumatta jäänyt kilpailuehdotus Keski-Pohjanmaan tuberkuloosiparantolaksi vuodelta 1929.

lot sijoitettiin samansuuntaisina rinnakkain, jolloin syntyneestä kaupunkitilasta muodostui avonainen ja valoisa. Kaupungin tuli olla avara, vihreä, valoisa ja hygieeninen; slummiutuneista suurkaupungeista pimeine umpikortteleineen haluttiin eroon. Vaikka rakentamisessa olikin pohjana hyvin funktionaalinen ja tekninen lähtökohhta, ei kauneudesta, säännönmukaisuudesta ja tasapainosta haluttu suinkaan luopua – päinvastoin. Rakennusten kauneus ja rakenteellinen johdonmukaisuus haluttiin yhdistää erottamattomaksi kokonaisuudeksi, yhdeksi yleispäteväksi arkkitehtuuriksi.

Vaikka Manner-Euroopassa funktionalismi jäi suurelta osin marginaali-ilmioiksi, Pohjoismaissa tilanne oli toinen. Varsinkin Suomessa, jossa rakennuskanta oli kokonaisuutena hyvin nuorta, ei ollut olemassa laajaa historiallista rakennusperintöä hidastamassa kehitystä. Modernin arkkitehtuurin terveelliset, taloudelliset ja tekniset ratkaisut vetosivat eritoten tekniikan uusia ratkaisuja suosiviin rakennuttajiin, kuten teollisuuteen ja puolustusvoimiin. Muita aikakauden tyypillisiä rakennuskohteita olivat mm. parantolat, sairaalat, urheilu- ja liikerakennukset sekä hotellit. Pienempiin kaupunkeihin ja maaseudulle funktionalismia veivät osuusliikkeen rakennukset, mistä syystä onkin puhuttu erityisestä maaseudun ”osuuskauppafunkkiksesta”. Kaupunkisuunnittelussa ajattelun lopullinen läpimurto siirtyi sodan jälkeiseen aikaan, erityisesti 1960-luvulle. Suomessa tyylin suurimpia nimiä oli Kuortaneelta kotoisin ollut **Alvar Aalto**. Aalto ja mm. **Erik Bryggman** kehittivät funktionalismia Suomessa pehmeämpään suuntaan, jossa otettiin huomioon myös rakennuspaikan erityisominaisuudet ja ympäröivän maiseman luonne.

Kuva 27. Kosken kauppa, osuuskauppafunkkista Vaasassa.

Pohjanmaalla funktionalismi ei tullut kovin näkyvästi esille. Tyyliä osittain ehkä vierastettiin, toisaalta rakentamiselle ei myöskään ollut tuolloin suurempaa tarvetta. Varsinkin maaseudulla funktionalismi oli lähinnä osuuskauppafunkkiksen varassa. Osa selkeästi funktionalistisista rakennuskohteista on toteutettu vasta sodan jälkeen. Rakennuskannan muutos Pohjanmaalla oli vielä 1940-lukuun asti vähittäistä ja hitaasti etenevää. Maisemakuvan suurimmat muutokset olivat vasta tulossa.

4.1 Vaasa

Vaasan kaupunkikuva, jonka Setterberg loi 1800-luvulla, kehittyi pitkälle 1900-luvun puolelle oleelliset piirteensä säilyttäen. Kaupungin tasainen väkiluvun kasvu voimistui jälleen 1930-luvulla, ja vuosikymmenen puolivälissä asukkaita oli jo 22 000. 1930-luvun loppupuolella väkiluku pysyi suurin piirtein ennallaan kasvaen taas seuraavan vuosikymmenen alusta tasaisesti. 1930- ja 1940-luvuilla asemakaa-voja vahvistettiin laitakaupungin suuntaan. Vuosisadan alun rakennusjärjestyksen teoreettinen rakennusoikeus käytettiin hyväksi ainoastaan harvoissa tapauksissa, koska asuntoja ja tontteja oli tarpeeksi ja väkiluvun kasvu hallittavissa. Vaasan maaseutualueella perinteinen talonpoikaisarkkitehtuuri säilytti ilmeensä 1940-luvulle asti.

Kaupunginarkkitehdin virkaan valittiin vuonna 1916 **Carl Schoulz**, jonka suunnittelemat kaupunkikuvaan hyvin sopeutuvat rakennukset ovat lähinnä 1920-luvun rauhallista klassismia. Schoulzin suunnittelema vuonna 1930 valmistunut hallintotalon laajennus noudattaa Setterbergin yli 60 vuotta aikaisempaa julkisivukaaviota. Ratkaisu ei ollut aikanaan kovin edistyksellinen verrattuna esimerkiksi **Alvar Aallon** funktionalismin lippulaivaan Paimion parantolaan, joka valmistui samoihin aikoihin.

Vuosien 1920-1930 välille ajoitetun klassistisen kauden rakennuskanta on Vaasassa melko vähäistä ja valtakunnallisesti merkittävät yksittäiset kohteet liittyvät pääosin aiempiin aluekokonaisuuksiin. Myös aikakauden funktionalistiset kohteet jäivät vähiin, edustavimpia toteutuneita esimerkkejä on kaupunkikuvallisesti merkittävällä paikalla Klemetilässä sijaitseva **Erkki Huttusen** SOK:n liiketalo vuodelta 1939. **Einar Flinkerbergin** lyhyeksi jääneen kauden 1932-1933 jälkeen kaupunginarkkitehtina toimi **Ingvald Serenius** vuosina 1933-1966. Tämän suunnittelemissa rakennuksista kaupunginkirjasto vuodelta 1935 edustaa klassismiin se-

Kuva 28. Klassistinen Sähkön talo Kirkkopuistikon varrella, arkkitehti C. Schoulz.

koittunutta funktionalismia. Vuonna 1939 valmistunut Keskuskansakoulu on jo vapautuneempi, tosin kesympi kuin samanaikainen Huttusen SOK tai **Viljo Revellin Halli Oy**. Osa Vaasan tyyllillisesti selkeistä funktionalistisista rakennuksista kuuluu rakennusajankohtansa puolesta jälleenrakennuskauteen.

- **Vaasan puuvillatehtaan konttori**, säterikattoisen talon on suunnitellut arkkitehti *Karl Lindahl* vuonna 1923. Rakennuksen ulkoasu ja sisätilat kiinteine sisustuksineen ovat säilyneet lähes alkuperäisessä asussaan.
- **Virkailijatalo**, Hietasaarenkatu 1 B, *Carl Schoultz* 1923-1924. 4-kerroksinen rapattu tiilinen asuintalo, joka on tyyliään 1920-luvun klassismia.
- **Unitas**, Alatori, *Schoultz & Palmqvist* 1925-1926, lasimaalaukset *L. Segelstråle*. Rapattu 4-kerroksinen tiilitalo, jonka 1. kerros on koristeltu luonnonkivellä. Muodostaa yhtenäisen klassistisen parin Commercen talon kanssa.
- **Tiklaksen talo**, Kauppapuistikko 2, *Matti Visanti* (ent. Björklund) 1927. 3-kerroksinen rapattu tiilirakennus. Katutila rajattu vahvalla muurilla johon liittyy pieni porttirakennus.
- **Suomen Sokeritehtaan alue**, Vaskiluoto, *R. Fennilä* 1921-1928 (puiset asuintalot). 1- ja 2-kerroksista puutaloista muodostunut asuinalue, jonka jäsentely ja pihajärjestelyt erittäin ansiokkaat. Puutaloissa on romanttisia kustavilaispiirteitä.
- **Sundomin kirkko**, *Oskar Berg* 1928-1929. Puurakenteinen pitkäkirkko korkean mäen päällä.
- **Gerby uf:n seuratalo** rakennettiin 1929.
- **Keskuskansakoulu**, *Ingvald Serenius* 1939, hillittyä funktionalismia.
- **Vaasan villatavaretehdas**, Asemakatu 10, *A. W. Stenfors* 1904-1909 (kulmatalo), *J. Dahla* 1928, *C. Schoultz* 1929 (tehdasrakennus). Vaasanpuistikon ja Asemakadun kulmassa on 2-kerroksinen tiilirakennus, joka on alkuperäisissä suunnitelmissa tarkoitettu rapattavaksi. Rakennuksen kulmassa on torni. Kulmataloon liittyy 5-kerroksinen osa. Edellinen edustaa Stenforsin persoonallista jugendtuotantoa.
- **Pohjanmaan museo** (+ laajennus) Koulukatu 2. Vanha museorakennus on rakennettu 1929 (*Eino Forsman*) ja laajennus 1968 *Erik Kråkströmin* suunnitelman mukaan. Edustaa 1920-luvun klassismia, uusi osa 1960-luvun rationalismia.
- **Korsholman koulutila** 1930, (entinen Korsholman kuninkaankartano).
- **Vaasan Sähkö Oy**, Kirkkopuistikko 4, *G. Schoultz* 1930-1931. Rapattu 3-kerroksinen tiilitalo Museokadun varrella. 1-kerroksinen siipirakennus vanhemmalta ajalta. 1920-luvun klassisismia edustava rakennus sisältää toimistotiloja.
- **Asuintalot Kasarminkatu 21**, rakennettu 1931-1935, *Udo Söderlund*. Kaksi rapattua 3- ja 4-kerroksista tiilitaloa, tyylipiirteet epäselvät.
- **Kaupunginkirjasto**, Kirjastokatu 9, *I. Serenius* 1935. 2-kerroksinen rapattu betonirakennus, jossa havaittavissa klassistisia ja funktionalistisia piirteitä.
- **Keskon toimitalo** Sepänkyläntie 4, *Viljo Revell* 1937, SOK:n talon takana.
- **Askon talo**, Kauppapuistikko 13, *V. Revell* 1939. 6-kerroksinen asuin- ja liiketalo edustaa 1930-luvun funktionalismia.
- **Kosken kauppa**, Palosaarentie 6/Levoninkatu 29, *Thor Lagerroos* 1937. Funkkistyylinen asuin- ja liiketalo sekä ulkorakennus.

Kuva 29. Erkki Huttusen SOK on funktionalismia puhtaimmillaan.

- **Entinen Vaasan Höyryleipomo**, Raastuvankatu 9, tiilirakennus 1928, *W. G. Palmqvist*.
- **SOK:n liiketalo** (nykyinen Vaasa-opisto), *E. Huttunen* 1939. 3-5-kerroksinen funktionalismia hyvin edustava komea liiketalo. Pitkänlahdenkatu 43.
- **Kirjapainorakennus**, Hietasaarenkatu 6, *Otto Ivars*, 1930-1931, *Karl Erik Ivars* 1958. Tyyliltään rakennus edustaa 1920-luvun klassismia.
- **Fastighets Ab Eden**, Hovioikeudenpuistikko 2, *Thor Lagerroos* 1927. Rapattu viisikerroksinen talo, tyyli 1920-luvun klassismia jossa kansallisromantiikan piirteitä.
- **Bostads Ab Strandgatan 15 B**, *M. Visanti* (Björklund) 1931. Vaalea rapattu nelikerroksinen asuintalo, jossa tiilinen aumakatto. Tyyli on 1920-luvun klassismia.
- **Asunto Oy Vaasanpuistikko 3 A**, *M. Visanti* (Björklund) 1931-1932. Rapattu viisikerroksinen talo, 1920-luvun klassismia.
- **Rukoushuone**, Kirkkopuistikko 10 B, *Artturi Ortela* 1930. Kaksisiipinen rakennus, jossa sileäksi rapatut pinnat ja klassismin piirteitä.
- **KOP**, Hovioikeudenpuistikko 13, *J. S. Sirén* 1939-1941. Rakennuksen on suunnitellut maamme merkittävimpiin arkkitehteihin kuuluva J. S. Sirén, tyyli on klassismia.
- **Ukkokoti**, Raastuvankatu 34/Rauhankatu 11, *L. Serenius* 1934. Rapattu kaksikerroksinen talo, klassismia.
- **Bostads Ab Kaserngatan 11**, Kasarminkatu 11, *A. Lepistö* 1936-1937, *R. Marjanen* 1940. Rapattu nelikerroksinen kerrostalo, tyyli on funktionalismia.
- **Baptistikirkko**, Raastuvankatu 44, *Carl V. Staaf* 1930. Julkisivu on rapattu. Rakennuksessa on uusklassismin, uusgotiikan ja jugendin piirteitä.
- **Vaasan kivipaino**, Raastuvankatu 54, *Emil Finell* 1927 ja *Carl Schoultz* 1926. Kaksi puutaloa, rakennuksissa on piirteitä 1920-luvun klassismista.
- **Vaasa Oy**, Pitkäkatu 37, *M. Visanti* (Björklund) 1929, lisärakennukset 1939-1940 ja 1949-1950 *A. Lepistö*. Vanhemmat rakennukset ovat tyyliltään klassismin edustajia.
- **Lassila & Tikanojan liikerakennus**, Hovioikeudenpuistikko 19, *J. S. Sirén* 1937. Rakennuksen ulkonäköä hallitsevat ikkunoiden pystysuorat, kevyesti kehystetyt linjat.
- **Vaasan Säästöpankin vanha rakennus**, Pitkäkatu 38/Vaasanpuistikko 15, *B. Liljeqvist* 1936, 1938. Kolmen kerrostalon kokonaisuus kadunkulmassa, tyyli on funktionalismia.

Kuva 30. I. Sereniuksen Keskuskansakoulu.

4.2 Lapua

Lapua oli vielä vuosisadan alussa suurimpia keskuksia Etelä-Pohjanmaalla niin maallisessa, hallinnollisessa kuin henkissäkkin mielessä. Keskustan alueen väkiluku kasvoi 1920-luvulle tultaessa 3 000 henkeen, eli noin kolmanneksella vuosisadan alun lukemista. Lapuan taloudellinen nousukausi ajoittui 1920-luvulle, mikä näkyy myös rakennuskannassa. Kaupunkikuvassa on erotettavissa useita aikakauden klassisen muotokielen mukaisia taloja, ennen muuta liikerakennuksia, mutta myös joitakin asuin- ja liikerakennuksia. Tätä rakennuskantaa edustavat mm. Lapuan kaupungintalo, Kivikuppila, Vanha apteekki, Jukantupa, keskustan kansakoulu ja emäntäkoulu. Tärkeä 1920-luvulla Lapualla ja muuallakin Vaasan läänissä vaikuttanut arkkitehti oli **Matti Visanti** (ent. Björklund), joka suunnitteli mm. Lapuan kaupungintalon.

Kuva 31. Lapuan kaupungintalo, 1921.

Klassismin vahvempi näkyminen Lapuan kaupunkirakenteessa johtui ennen kaikkea siitä, että sinä aikana yksinkertaisesti rakennettiin paljon käyttäen tyyliä, joka oli tuolloisen aikakauden uusien tarpeiden mukaista. Rakentamista oli vauhdittamassa teollisuuden kehitys, ja varsinkin Patruunatehtaan perustaminen kaupunkiin. Osatekijänä Lapuan vireytymiseen 1920- ja 1930-luvuilla täytyy myös huomioida kyseisen ajan vahva henkinen ilmapiiri, johon liittyy mm. **Vihtori Kosolan** johtaman Lapuan liikkeen synty.

Kansalaissodan jälkeinen maan uudelleenjako oli ensimmäisiä paikkakunnan perinteistä kaupunkirakennetta muuttaneita tekijöitä 1900-luvulla. Vanha Siirilän pientaloalue on ensimmäisiä asutuslakien mukaan rakennettuja alueita Lapualla.

Kuva 32. Siirilän 20-luvun asuinalueetta.

1920- ja 1930-luvuilla käytiin voimakasta keskustelua Lapuan muuttamiseksi kauppalaksi, olihan keskustan alue muodostettu jo 1904 senaatin päätöksellä taajaväkiseksi yhdyskunnaksi. Vuonna 1925 laadittiin jugend-henkinen, melko mahtipontisen oloinen asemakaavaehdotus keskustan alueesta, mutta koko kauppalahanke kuitenkin kariutui 1920-luvun lopulla. Uudelleen kaavoitus nousi esille seuraavalla vuosikymmenellä, mutta varsinaista keskustan asemakaavaa saatiin odottaa vuosisadan puoliväliin saakka. Vuodesta 1932 alkaen oli tosin tehty jo palstoitussuunnitelmia.

Lapuan Patruunatehtaan 1910-luvun lopulta alkaen rakennettu alue on kokonaisuutena mielenkiintoinen. Alue oli turvallisuussyistä suljettu, joten sen vaikutus La-

puan rakennuskulttuuriin oli suppea. Tuolloisen laajenevan kirkonkylän ja myöhemmän kaupungin ilmeessä alue edustaa perinteisessä mielessä paikkakunnan kaupunkimaisinta miljöötä. Useampikerroksiset punatiilirakennukset, jugendhenkinen lataamorakennus ja alueen vaihtelevat ulkotilat tekevät kokonaisuudesta urbaanin ja tiiviin. Puinen ruokalarakennus liittää tehtaan muuhun rakennuskantaan toimien eräänlaisena porttina kaupunkiin. Hyvin pienellä alueella on useiden rakennusvaiheiden tuloksena havaittavissa nykyisin kerroksittain lähes kaikki viime vuosisadan arkkitehtuurisuuntaukset.

Funktionalismi ei muun Pohjanmaan tavoin levinnyt Lapuallakaan kovin nopeasti. Useissa maa-seutupitäjissä viestintuojana toiminutta osuuskaupafunkkista ei Lapualla nähty, koska liikkeen uudisrakennukselle ei tuolloin ollut tarvetta. Tosin Osuuskaupan viljasiilot radan varressa vuodelta 1938 ovat puhtaasti funktionalistisia. Joitakin orastavia merkkejä on havaittavissa mm. 1920-luvulla rakennetun Kivikuppilan päätyjulkisivussa, mutta tässäkin tapauksessa arkkitehtuurin muutos oli perinteisen verkaista. Lapuan meijerin laajennuksessa oli jo selvästi funktionalistisia piirteitä. Oma lisäyksensä paikkakunnan arkkitehtuuriin oli **Alvar Aallon** vuoden 1938 Lapuan maatalousnäyttelyyn suunnittelema vapaa-muotoinen metsäpaviljonki, joka tosin jäi väliaikaiseksi rakennelmäksi.

Kuva 33. Viljasiilojen puhdasta funktionalismia.

- **Valtion Patruunatehtaan alue**, 1923, suunnittelija aluksi arkkitehti *Onni Tarjanne*. Ruokala edustaa 1920-luvun klassismia, Pintakäsittelylaitos (entinen Lataamo) ja paja (nyk. Pakakappeli) ovat piirteiltään klassismin ja jugendin välimaastossa. Vanhin rakennus, Iso tehdas rakennettu jo 1917.
- **Osuuskaupan viljasiilot**, funktionalismia, asemalla vuodesta 1938.
- **Lapuan Kaupungintalo** (entinen kunnantalo), *Matti Visanti* 1921. Arkkitehtuuriltaan liittyy 1920-luvun klassismiin.
- **Keskuskoulu**, *Juho Kukkula* 1921, jäsennelty klassismin mukaan.
- **Kellotapuli**, Kauhajärvi 1921-1923 *Alvar Aalto*.
- **Kansakoulu**, Kauhajärvi 1920-1930 *Alvar Aalto*, palanut.
- **Lapuan nuorisoseurantalo**, (palveli myös Lapuan suojeluskuntatalona) rakennettiin 1924 Laurilan puistoon.
- **Lapuan Osuusmeijeri**, 1920-luvulta, klassismia.
- **Latomäen sähköliikkeen talo**, (*Matti Visanti*) 1920-luvulla rakennettu, tyylihistoriallisesti lähes puhdas 1920-luvun klassismin edustaja.
- **Lapuan hotelli** (palanut), *M. Visanti* 1927 ja **Kivikuppila**, 1920-luku, Lapuan vanhin kivirakennus. Yhdessä nämä muodostivat Lapuan kukoistusajan, 1920-luvun arkkitehtuuria edustavan kokonaisuuden.
- **Jukantupa** (Oksasen nahkatehtaan johtajan asunto), mahdollisesti *Matti Visanti*, 1920-luvun klassismia.
- **Lakaluoman nuorisoseurantalo** 1928.
- **Siunauskappeli**, Simpsiön hautausmaa, arkkitehti *K. S. Kallio* 1929.
- **Vanha Apteekki** (seurakunnan nuorisotila), *Matti Visanti* 1929.
- **Hellanmaan seurantalo** 1930.
- **Emäntäkoulun päärakennus**, rakennettu Nurmonjoen rannalle 1930-luvulla. Perinteisen kivirakennuksen tematiikkaa sovitettu puiseen rakennukseen, 1920-luvun klassismi.
- **Poutun koulu**, 1923. Edustaa arkkitehtuuriltaan klassistista traditiota.
- **Toijanniemen koulu**, 1920-luvun klassismia.

Kuva 34. Kivikuppilan päädyn orastavaa funktionalismia.

4.3 Ylistaro

Ylistaro oli vielä maailmansotien välisenä aikana yksi Etelä-Pohjanmaan mahtipiitäjistä. Työpaikkojen määrä kasvoi aina 30-luvulle saakka, jonka jälkeen kasvu alkoi taittua. Suurin osa, noin 90 prosenttia, työpaikoista oli tuolloin maa- ja metsätaloudessa. Kaupunkimaisesti käytettyjen rakennusten määrän kehityksellä mitattuna Ylistaron kasvu alueen muihin kirkonkyläihin verrattuna oli maailmansotien välisenä kautena hidasta. Teollistumisen läpimurto alkoi maaseudullakin juuri tuolloin, mutta se ei juurikaan näkynyt Ylistaron kirkonkylän kehityksessä. Taustalla saattoi olla osittain vahvan maatalouspaikkakunnan teollisuusvastainen ilmapiiri, toisaalta kasvu siirtyi 1920- ja 1930-luvuilla myös enemmänkin keskustasta radan varteen Asemanseudulle. Hidasta kaupungistumista saattaa selittää myös se, että kunnassa oli useita palveluvarustukseltaan varsin monipuolisia kyliä, eikä suurta tarvetta laajamittaiselle uudisrakentamiselle ollut.

Tämän vuosisadan alkupuolella käynnistynyt maatalousyhteiskunnan murros kohti dynaamista, teollistunutta ja palveluvaltaista talousmuotoa ei koskettanut Ylistaroa kovinkaan kouriintuntuvasti. Elinkeinorakenne säilyi 1940-luvulle saakka hyvin maatalouspainotteisena ja seuraavinakin vuosikymmeninä sen osuus on ollut korkea. Asutus oli hajaantunut viljelyskelpoisen maan mukaisesti eikä merkittäviä keskittymiä syntynyt. Tämä on näkynyt suoraan paikkakunnan rakentamisessa ja sitä kautta arkkitehtuurin kehityksessä.

Hirsirakentaminen jatkui Ylistarossa entiseen malliin 1920-30-luvulle saakka. Kyläkeskusten kehittyessä 1920-luvulta lähtien alkoi Ylistaron rakentamisessa tapahtua kuitenkin vähittäistä muutosta, vaikkei tuona aikana tapahtunut keskuskehitys ollutkaan yhtä voimakasta kuin muissa Seinäjoen seudun kunnissa. Rakentamista ei aikakaudella noussut uusille alueille. Perinteinen talonpoikaisraken-

Kuva 35. Ilmakuva 1930-luvulta. Ylistaron liike-elämän keskus sijaitsi Kirkkosillan pohjoispuolella.

taminen sai hiljalleen vaikutteita ulkopuolelta, ja arkkitehtuuri muuttui huomattavasti tilojen vanhoja rakennuksia korvattaessa. Vaikka suurin osa vuosisadan vaihteen jälkeisistä rakennuksista toteutettiin omin voimin, alkoi ammattimainen arkkitehtuuri levitä hiljalleen myös Ylistaron kaltaisiin pieniin maaseutupaikoihin. Vuonna 1927 rakennettu arkkitehti **Jussi Paatelan** suunnittelema kasvinviljelykoeaseman johtajan asunto- ja toimistorakennus oli valtion projekti, mutta elintason kohoaminen lisäsi hiljalleen myös tavallisten tilallisten mahdollisuuksia ja haluja käyttää palkattua suunnittelijaa.

- Kasvinviljelykoeaseman johtajan rakennus 1927, arkkitehti *Jussi Paatela*.
- Aseman/Tapanin nuorisoseura, arkkitehti *Artturi Ortela* 1928, suurikokoinen keltaiseksi rappu tiilirakennus.
- Kainasto muorisoseurantalo, *Arvo Perälä* 1928, hirsirakenteinen.
- Alapään nuorisoseurantalo, 1923, jugendvaikutusta.
- Osuuskaupan myymälä, 1928.

Kuva 36. Jussi Paatelan koeaseman johtajan rakennus.

Kuva 37. Artturi Ortelan Aseman/Tapanin nuorisoseura vuodelta 1928.

5

Jälleenrakennuskausi (1940-1959)

Toisen maailmansodan seurauksena oltiin 1940-luvun alussa tilanteessa, jossa kymmenesosa suomalaisista oli vailla asuntoa. Kaupungit olivat kärsineet jonkin verran tuhoja pommituksissa, mutta useimmat asutuskeskukset sekä se maaseutu, missä suomalaisten enemmistö tuolloin eli, olivat säästyneet. Suurin osa asunnon tarvisijoista olikin rajan taakse jääneiden alueiden siirtolaisia. Rakentamisen tarve oli valtava, kun lisäksi miehet palasivat kotiin rintamalta ja suuret ikäluokat syntyivät pinta-alaltaan supistuneeseen Suomeen.

*Kuva 38. Tyypitalo-
aluetta Seinäjoella.*

Sotien jälkeen astuivat voimaan pika-asutuslait, joilla pyrittiin ratkaisemaan siirtolaisten uudelleenasetus. Vuoden 1945 maanhankintalaissa painotettiin väestön sijoittumista maaseudulle: valtion näkökulmasta katsottuna tällä tavoin kyettiin sekä turvaamaan elintarviketuotantoa että tarjoamaan työtä ja elantoa useammalle kuin teollisuuden piirissä olisi ollut mahdollista. Samoin siirtoväelle koettiin osoittaa asuinsijoja seuduilta, jotka edes jotenkin muistuttivat menetettyjä kotiseutuja. Rintamamiehet saivat maata yleensä koti- tai lähitienoolta. Maata uuden rakentamiselle saatiin pakkolunastuksin ensisijaisesti valtiolta ja seurakunnalta mutta myös suurimmilta tilallisilta. Koko Suomessa perustettuja uusia tiloja oli maanhankintalain mukaan lähes 150 000. Varsinainen rakennuslaki saatiin vasta vuonna 1959.

Valtio sääteli ja ohjasi rakentamista varsin voimakkaasti jälleenrakentamisen aikana ja erityisesti 1940-luvun lopussa; useimmilla kunnilla ei ollut riittäviä resursseja tai suunnitteluvoimaa vaadittuun nopean aikataulun tehtävään. Rakennustehtävät laitettiin kiireellisyyjärjestykseen ja samalla rajoitettiin rakennusmateriaalien käyttöä. Pulaa oli varsinkin tiilistä ja sementistä, mutta myös lasista, maalista ja metallituotteista. Materiaalien kierrätys ja korvikemateriaalien käyttö oli yleistä, ja varsinkin puurakentaminen nousi aikakaudella merkittävään asemaan. Vuonna 1949 perustettu Arava-järjestelmä ei myöskään merkinnyt rakentamiselle ainoastaan rahoituksen helpottumista, vaan sen ohella suunnittelun ja toteutuksen entistä tarkempaa valvontaa.

Suunniteltu rakentaminen koski 1940-luvun jälkipuoliskolla ja 1950-luvulla hyvin suurta suomalaisten joukkoa. Maaseudulla oli sotiin saakka totuttu rakentamaan paljolti perinteen mukaan ja kaupunkienkin laitamilla omatekoisten suunnitelmien mukaisesti. Varsinkin asutustiloilla ja rintamamiestonteilla tulivat nyt käyttöön ammattisuunnittelijoiden tekemät tyyppiirustukset, mikä toteutti lopullisesti vuosisadan alun teollistumisen myötä alkaneen paikallisen rakennusperinteen murtumisen. Maaseudun yleisille koki ensimmäisen suuren muutoksensa juuri 1940-luvulla, kun tyyppiirustusten mukaan rakennetut peruspiirteiltään samankaltaiset rintamamiestalot nousivat ympäri Suomea. Ensimmäinen jälleenrakennusvaihe aloitettiin heti talvisodan jälkeen, kiivainta rakentaminen oli kuitenkin 1940-luvun loppupuoliskolla. Rakentaminen ei kohdistunut pelkästään maaseudulle, vaan osa väestöstä hakeutui myös kaupunkiin ja taajamiin. Kaupungit laajenivat, kun uusia asuinalueita toteutettiin olemassa olevan kaupunkirakenteen välittömäksi jatkoksi tai täydennykseksi. Kaupunkien reunamilla, kauppaloissa, tehdaskylissä ja radanvarsien taajamissa jatkettiin pientalorakentamista. Omakotitaloalueiden rakentaminen jatkui vilkkaana koko 1950-luvun ajan.

Kuva 39. Tyyppitalo vuodelta 1949.

Yksinkertainen ja tehokas arkkitehtuuri

Arkkitehtuurin ilmaisu muuttui 1940- ja 1950-luvuilla selkeästi. Materiaalien vaikea saatavuus ja muut rajoitukset vaikuttivat suoraan arkkitehtuurin ilmeeseen: asunnoista tuli keskimääräistä pienempiä ja rakennuksista yksinkertaisia. Sodan jälkeisiä vuosia leimasi vähäeleinen ja vaatimaton ote, jossa yksityiskohtia korostettiin hienovaraisesti. Suunnittelijat työskentelivät toisaalta korkeat ihanteet mielessään, toisaalta tuntien taloudellisten voimavarojen niukkuuden. Aikakauden arkkitehtuurissa

Kuva 40. Jälleenrakennusajan kerrostaloarkkitehtuuria Kokkolassa, arkkitehti Hilding Ekelund, 1945.

korostuikin monimuotoisuus ja kekseliäät rakenneratkaisut, toisaalta pula johti usein teknisesti heikkoihin ratkaisuihin ja pahimmillaan jopa rakennusvirheisiin. Rakentamisen helpottamiseksi kehitettiin aiempia nopeampia, yksinkertaisempia ja monikäyttöisempiä rakennusteknisiä menetelmiä, elementtirakentamista kokeiltiin paikalla valamisen sijaan ensi kertaa juuri 1950-luvun puolella. Rakentamisen paine teki rakennussektorista vähitellen tuotantohaaran, jonka määrälliset tavoitteet nousivat hallitseviksi. Rakennus oli rakennuttajalle usein vain sijoituskohte, jonka ei tarvinnut ilmentää muita funktioita.

Pientalorakentamisessa tyyppi- ja valmistalot olivat nopea ja edullinen ratkaisu, toisaalta ne myös edustivat uutta ja modernia suunnittelua. Tyyppirakentaminen oli ajalleen ominainen rakennustyyppi, jonka myötä Suomen eri kolkkien ilme yhtenäistyi: samankaltaisia talotyyppejä käytettiin

sekä maaseudulla että taajamien omakotitaloalueilla. Niiden muuntautumismahdollisuus, käytännöllisyys ja taloudellisuus olivat vastaus todelliseen tarpeeseen. Ratkaisujen oli oltava niin selkeitä ja yksinkertaisia, että uudisraivaajat kykenivät ne itse toteuttamaan. Useimmat talot olivat alun alkaen puurakenteisia, mutta materiaalipulan helpottaessa erilaiset muunnelmat alkoivat yleistyä. Ilmeeltään ja suhteiltaan talot poikkesivat perinteisestä rakentamisesta kuutiomaisine massoineen ja vaakasuuntaisine epäsymmetrisellä jaolla varustettuine ikkunoineen. Kerrostalojen rakentaminen keskittyi pääosin suurimpiin kaupunkeihin, missä ne sijoitettiin melko usein useamman talon ryhmiksi. Tyypillisiä piirteitä jälleenrakentamisen ajan kerrostaloissa ovat tiilipäällysteinen satulakatto, erilliset aukko-ikkunat, roiskerapatut seinäpinnat sekä liuskekivien käyttö sokkeleissa ja sisäänkäyntien yhteydessä. Peruslähtökohdiltaan selkeitä rakennuksia elävöitettiin yksityiskohtien koristeellisilla muodoilla tai materiaalien hienovaraisella vaihtelulla.

Teollisuusrakentaminen oli tärkeässä asemassa, sillä sen vastuulla oli valtaosa sotakorvauksista. Sodassa menetettyjen tuotantotilojen tilalle tarvittiin uusia, lisäksi rakentamiseen vaikuttivat tekniikassa tapahtuneet muutokset. Kaudella toteutettiin myös paljon voimalaitoksia, joiden tuottama energia oli perusedellytys muun teollisuuden toiminnalle. Työntekijöille rakennetuilla asuinalueilla omakotitalot toteutettiin yleensä tyyppipiirustusten mukaan, erityisenä rakennustyyppinä teollisuuden asuinalueilla oli rivitalo, joka nousi yleiseen suosioon vasta 1950-luvun loppupuolelta lähtien. Teollisuuden rakentaminen jatkui läpi 1950-luvun merkiten samalla sysäystä kohti elinkeinorakenteen yhä kiihtyvää muutosta.

Huolimatta rakennustoiminnan painottumisesta teollisuuteen ja asuttamiseen, myös julkinen rakentaminen käynnistyi vähitellen uudelleen, kun uusia asutusalueita palvelemaan tarvittiin sosiaalisia ja muita julkisia palveluita. Tyyppiratkaisut olivat myös tällä suunnittelun alalla yleinen apu kaupunkien ulkopuolella. Laajimmalle julkisista rakennuksista levittäytyivät koulut, joita useimmiten kivirakenteisina pystytettiin vuosittain satoja asutustoiminnan vahvistamiin kyliin ja kasvaviin taajamiin. Aikakaudella rakennettiin lisäksi kunnallisia terveysasemia, uusia sairaaloita ja virastoja, sekä vahvan kulttuuritahdon nostattamana myös kulttuurirakennuksia – aineelliseen niukkuuteen nähden ehkä hieman yllättäenkin. Tärkeimmät julkiset rakennukset saivat jopa kansallisen symboliaseman. Erityisesti 1950-luvun alussa viimeistellyt olympiarakennukset ja niihin liittyneet uudet rakennustehtävät palvelivat kansainvälisyyteen kurottamisen ja itsetunnon kohottamisen vertauskuvinä.

Kaavoituksessa kohteet kasvoivat perinteellistä kaupunkisuunnittelua suuremmiksi, kun seutu- ja yleiskaavoitus tulivat vähitellen käyttöön. Yhdessä asemakaavan kanssa ne myös kirjattiin vuonna 1960 voimaan tulleeseen uuteen rakennuslakiin. Metsäkaupungin ihanne sävytti asuinalueiden suunnittelua 1950-luvulla: rakennukset sijoitettiin väljästi luontoon maaston muotoja seuraten. Asuntorakentamisessa lähiö muodostui uudeksi iskusanaksi, myöhemmin lähiörakentaminen alkoi suuntautua yhä suurempiin yksiköihin. Kaupungeissa funktionalistinen ajattelutapa alkoi vaikuttaa, ja keskustojen vanhoista kortteleista purettiin puutaloja ja muita vanhentuneiksi arvioituja rakennuksia. Niiden tonteille rakennettiin huutavan

asuntopulan vuoksi entistä paljon suuremmilla rakennusoikeuksilla kerrostaloja, mikä monesti heikensi asuinympäristöä. Keskustojen rakentaminen ei olisi onnistunut ilman sodanjälkeistä rakentamispainetta, mutta se tuskin olisi ollut niin radikaalia ilman funktionalismin sosiaalista uudistusmieltä.

Kuva 41. Strömberg AB:n rivitalo Vaasassa, Alvar Aalto.

Kohti tulevaisuutta

Poliittisesti ja sosiaalisesti jälleenrakentamiskausi päättyi 1950-luvun puoliväliin. Taitekohtana voisi pitää vuotta 1952, jolloin maksettiin viimeiset sotakorvaukset ja järjestettiin Helsingin olympialaiset. Vuoden 1953 aikana rakennustarvikepula helpotti ja seuraavana vuonna rakentaminen vapautui lopullisesti säännöstelystä. Samoihin aikoihin rakentamisen rationalisointi alkoi saada osakseen yhä enemmän kiinnostusta, ja rakennustekniikka alkoi kehittyä kohti teollisen rakentamisen valtaannousua. Rakentamisen painopiste siirtyi kaupunkeihin, ja vaikka niihin alkoi nousta korkeitakin kerrostaloja, säilyi sekä kaupunkien että maaseudun taajamakuva kuitenkin verrattain matalana ja yhtenäisenä. Suomalaisten muutto maalaiskylistä kaupunkeihin ja Ruotsiin saakka alkoi tultaessa kohti 1960-lukua. Ennen pitkää aavistettiin, että maaseudun laveassa asuttamisessa, joka oli tuntunut välttämättömältä sekä maata kaipaavien perheiden että elintarviketuotannon kannalta, oli tehty virheitäkin.

Tultaessa 1950-luvun puoliväliin yhteiskunnan rakennustehtävät alkoivat saada uusia muotoja yleisen vaurastumisen myötä. Arkkitehtuurin muotokieli pelkistyi jo 1950-luvun alussa, ja palattiin ihannoimaan suoraviivaista modernia ilmaisua, jossa kuitenkin oli irtauduttu tiukoista kahlitsevista säännöistä. Funktionalismin unelmaan rakennustekniikasta nousevista puhtaista muodoista päästiin taas kiinni. Modernistisen perinteen elvyttäminen Suomessa nousi esikuvaksi monille länsimaisille arkkitehteille. Suomalainen arkkitehti **Alvar Aalto** johtonimellä nousee kansainvälisen huomion kohteeksi, ja arkkitehtuurin tuntemusta edistettiin näyttelyillä sekä kotimaassa että ulkomailla. 1950-lukua onkin pidetty kultakautena, jolloin suomalainen muotoilu ja arkkitehtuuri nousivat maailmanmaineeseen. Pohjanmaalla tästä hyvänä esimerkkinä on Alvar Aallon suunnittelema Seinäjoen hallinto- ja kulttuurikeskus. Eurooppalaisessa kentässä uusi suomalainen rakennustaide edusti uudenlaista raikkautta ja luontevuutta; rakennusten suhde luontoon oli sen vaikuttavin perusvire.

Pohjanmaalla jälleenrakennuskauden voimakkaan asuntopulan synnyttämä rakennuskanta alkoi hallita pitkälti taajamien ulkopuolista rakennettua maisemaa. Tyypitalojen kuutiomaiset massat muuttivat maisemakuvaa, jonka ilme oli aiemmin muodostunut pääosin pitkistä horisontaaliviivoista. Monin paikoin vanhoja talonpoikaistaloja päällystettiin vaaleilla mimerit-levyillä ja entiset moniruutuiset ikkunat uusittiin moderneiksi yksiruutuisiksi. Piharakennusten vähentyessä maatilojen intiimit pihatilat muuttuivat yhä harvinaisemmiksi.

Kuva 42. Seinäjoen hallinto- ja kulttuurikeskus.

5.1 Vaasa

Sotien jälkeen Vaasan kasvu kiihtyi, kun uusien asuntojen rakentamistarve kasvoi nopeasti. Asuntoja tarvittiin ennen kaikkea siirtolaisille, rintamamiehille, sotainvalideille ja sotaleskille, unohtamatta myöskään pommituksissa asuntonsa menettäneitä vaasalaisia. Vaikka kaupunki sijaitsi kaukana rintamalta, kärsi se helmikuuuhun 1940 jatkuneissa pommituksissa aineellisia vahinkoja, erityisesti Vöyrinkaupungin puutaloalue kärsi pahoin. Lisäpainetta rakentamiseen toi teollistumisen kasvu ja varsinkin Oy Strömberg Ab:n perustaminen kaupunkiin sodan jälkeen, kun muualta kaupunkiin saapuneille työntekijöille tarvittiin työsuhteasuntoja.

Uusia asuinalueita

Rintamamiehille Vaasan kaupunki järjesti omakotitalotontteja jo vuonna 1944, ennen maanhankintalain voimaan astumista. Kaupunki perusti Asevelijärjestön kanssa omakotirahaston, ja 1946 aloitettiin Asevelikylän rakennustyöt kaupungin kupeeseen. Kaupungin asutustoimisto suunnitteli Asevelikylän rakennustoimikunnan ohjaamana kolme eri tyyppitaloa, joiden muunnelmiin alue rakentuu. Puolitoistakerroksiset talot nousivat talkootyöllä nopeasti rakennustarvikepulasta huolimatta. Pohjaratkaisussa huoneet ryhmittivät keskushormiston ympärille, lisäksi korkean harjan alle ullakko-tiloihin sijoitettiin toinen asunto. Asevelikylän katunäkymät muodostuivat vaihteleviksi asuinrakennusten samanlaisesta tyylistä huolimatta.

Siirtolaisia Vaasaan saapui pääasiassa rajan taakse jääneestä Karjalasta ja Hangon niemimaalta. Asuntoja heille varattiin Hietalahden uudelta omakotialueelta, jonne pystytettiin ruotsalaisen Suomen Avustamistoimikunnan lahjoittamia talopaketteja ja samantyyllisiä paikalla rakennettuja omakotitaloja.

Kuva 43. Asevelikylän taloja.

Ensimmäistä talopakettia alettiin pystyttää syyskuussa 1940, ja 1950-luvun alkuun mennessä alue oli rakennettu täyteen omakotitaloja, lahjataloja ja vastaavanlaisia omakotitaloja. Alueen rakennustapa ja yleisilme on hyvin yhtenäinen. Talojen julkisivujen jäsentely ja ulkoverhous, peittomaalattu puu, on yhdenmukainen, jota myös myöhemmin rakennetut talot noudattavat.

Strömberg Oy:n muualta tulleille työntekijöille rakennettiin asutuspulasta johtuen työsuhteasuntoja omille asuinalueilleen. Neekekylän, eli nykyiseltä nimeltään Aaltopuiston alue on kokonaan **Alvar Aallon** suunnittelema, alueella on puu- ja kivistalot, jotka olivat teollisuusasuinalueilla erityinen rakennustyyppi. Alkuperäiset 17 asuinrakennusta ja huoltorakennukset oli ryhmitelty puistomaiseen metsämaastoon viuhkamaisesti ison viheralueen

ympärille siten, että kivitalot jäivät alueen eteläreunalle ja puutalot pohjoisreunalle. Tehtaan asuintalot edustivat pehmeää, jopa romanttisia piirteitä edustavaa funkkitaita. Aalto oli myös mukana suunnittelemassa Strömbergille keskustan ulkopuolelle Huutoniemeen Mannerheimintielle rakennettuja tehdasvalmisteisia omakotitaloja yhdessä **Yrjö Lindegrenin** ja **Viljo Revellin** kanssa. Talot muistuttivat Aallon aikai-

Kuva 44. Aaltopuisto.

semmin suunniteltuja, nk. AA-tyyppitaloja, mutta ne olivat tyyliltään yksinkertaisempia. Alueelle rakennettiin 13 kahden perheen omakotitaloa, joiden sijoittelu tonteille seuraillee vapaasti maastonmuotoja.

Jälleenrakennuskaudella Vaasassa vaikuttivat myös arkkitehdit **Keijo Petäjä** ja etenkin **Viljo Revell**, jolla oli kotikaupunkinsa rakentamiseen suuri vaikutus. Tämän suunnittelema on mm. Hietalahdessa sijaitseva yhtenäinen yli 270 asuntoa käsittävä kerrostalokortteli, jonka kaikki seitsemän taloa ovat Revellin käsialaa. Alue on yhtenäisyytensä vuoksi rakennustaiteellisesti mielenkiintoinen kohde, ja alueen vuosina 1954-1956 Malmönkadun varteen valmistuneita viittä pistekerrostaloa pidetään eräänä Rewellin tuotannon parhaista luomuksista. Aalto ja Revell olivat ensimmäisten joukossa tuomassa modernismin vanhoja arvoja ravistelevia suunnitteluperiaatteita Vaasaan.

1950-luvun alussa Vaasan kaupungin rakennusviraston johtosääntöjä muokattiin, ja asemakaavoitus siirtyi insinööreiltä takaisin arkkitehdeille 80-vuotisen tauon jälkeen. Uudeksi virkamieheksi tuli asemakaava-arkkitehti, joista ensimmäinen oli **Nils Kostianen**. Uudet lähiöt ja sodan jälkeiset terveyst- ja sosiaalialan lakimuutokset lisäsivät myös kaupungin julkista rakentamistarvetta. Kaupungin arkkitehtiosasto oli kuitenkin pieni, eikä paikkakunnalta löytynyt yksityistäkään toimistoa, joten suunnittelussa jouduttiin turvautumaan usein helsinkiläistöimistöihin. 1950-luvulla ja 1960-luvun alussa teetettiin muutaman suuren rakennuskohteen suunnitelmat helsinkiläisillä arkkitehtitoimistoilla, kaupungin oma uudisrakentaminen oli tuohon aikaan vielä vähäistä. Kaupungin omaan suunnitteluun oli vaikutuksensa myös sota-ajalla ja sen jälkeisellä vuosien rakentamis- ja informaatiokatkoksilla, jotka eristivät pienen arkkitehtiosaston ulkopuolisilta suunnittelutyön virikkeiltä. Ideoiden etsiminen omaan suunnittelutyöhön esimerkiksi matkustamalla ei onnistunut ainakaan virkamatkojen muodossa.

Sotien jälkeisessä rakentamisessa Vaasan tyylillinen ja mittakaavallinen yhtenäisyys hävisi. Kasvavan kaupungin puutalot alkoivat saada rinnalleen yhä enemmän kerrostaloja, kun 1940-luvun lopulla kivitalojen rakentaminen helpottui tilien saatavuuden parantuessa. Vuonna 1947 astui voimaan uusi rakennusjärjestys, joka muutti tilannetta. Etenkin kaupungin teollistumisen takia oli suuri pula asunnoista, ja suotua rakennusoikeutta alettiin käyttää hyväksi viimeistä neliometriä myöten.

Kehitys alkoi johtaa keskustassa kohti karsarmoitumista, kun rakennuttamisesta tuli liiketoimintaa sinänsä. Uudet asuinalueet muodostuivat puolestaan jälleenrakennuskaudella keskikaupungista poiketen

Kuva 45. Kerrostalo Koulukadun ja Rauhankadun risteyksessä, Keijo Petäjä 1958.

yhtenäisen ja harkitun rakennustapansa myötä selkeiksi aluekokonaisuuksiksi. Vaasan uudet 1940- ja 1950-luvun rakennetut asuinalueet olivat kaavoitusperiaatteiltaan vapaamuotoisia ja luonnonmuotoja mukailevia. Kaupungin suunnittelijoiden toimesta herättiin 1950-luvun lopulla huomaamaan, että rakennusoikeutta oli ryhdyttävä säätelemään rakennusjärjestyksen sijasta asemakaavalla ja siihen liittyvillä määräyksillä. Seurauksena keskustan asemakaava saneerattiin 1960- ja 1970-luvuilla.

- **Strömberg Oy, omakotitalot, 1944-1947** *A. Aalto* suunnitteli yhdessä arkkitehtien *Y. Lindegren* ja *V. Revell* kanssa 13 tehdasrakenteista omakotitaloa Strömberg Oy:n työsuhdeasunnoiksi.
- **Strömberg Oy, asemakaava ja tehdas, 1944-1947** *A. Aalto* suunnitteli Strömbergin tehdas-kompleksin yleiskaavan sekä 17 samankaltaisen tehdasrakennuksen perussuunnitelman. Tehdasrakennuksista ainoastaan keskusvarasto ja sen laajennus vuodelta 1947 ovat puhtaasti Aallon käsialaa. Pihan pyöräkatos ja alueella oleva autovaaka sekä lautavarasto ovat myös Aallon toimiston tuotantoa. Aalto ohjasi Strömbergin rakennustoimintaa 1940-luvun ajan.
- **Meijeriosuuskunta Milka, meijerirakennus** tehtiin vuosien 1950-1952 aikana Hankkijan piirustusten mukaan. Lisärakennus 1961.
- **Rantakatu 14, asuinkerrostalo, Viljo Revell 1952.**
- **Sauna ja viikonloppumaja (+ laitur)**, *Viljo Revell 1952.*
- **Kirkkopuistikko 6, asuinkerrostalo, Keijo Petäjä 1954.**
- **Malmönkadun pistekerrostalo, Viljo Revell 1954-1956.**
- **Asevelikylä (Jukolankylä), yhtenäinen 1 ½-kerroksisten omakotitalojen alue, joka on rakennettu 1940- ja 1950-luvuilla.** Edustava esimerkki ns. rintamamiestaloalueista. Asemakaava edustaa aikansa humaania näkemystä.
- **Aaltopuiston Kerros- ja Rivitaloalue, entinen Neekerikylä (Strömberg Oy:n asuntoalue), Alvar Aalto 1944-1947.** Toteutettu osa Aallon suunnittelemaasta asuntoalueesta käsitti alun perin 17 asuintaloa ja huoltorakennukset. Rakennukset on ryhmitelty yhteisön ison viheralueen ympärille. 2-kerroksisissa rivitaloissa pehmeän funktionalistisia piirteitä. Rivitaloista 3 on purettu ja rakennettu myöhemmin uudestaan.
- **Asunto Oy Vaasanpuistikko 6, V. Revell 1954.** Kaupungin ensimmäisiä aravataloja, 7-kerroksinen rakennus. Julkisivua leimaa selvä horisontaalinen linja, jota ikkunarivistöt korostavat.
- **Fastighets Ab Hovrättesplanaden 2, arkkitehti Arvo O. Aalto 1953.** Rapattu 7-kerroksinen talo, valmistui 1955.
- **Asunto Oy Juhonnurkka, Vaasanpuistikko 1, V. Revell 1955.** Rakennustekniikan kokeilurakennus sekä hyvä aikakautensa, modernismin ja Revellin arkkitehtuurin edustaja.
- **Kerrostalo Koulukatu 36/Rauhankatu 3, Keijo Petäjä 1958.** Nelikerroksinen betonitalo, 1950-luvun arkkitehtuurin tyylikäs edustaja.
- **Asunto Oy Rantakatu 14, Viljo Revell 1950.** Seitsenkerroksinen rakennus, julkisivumateriaalina tiili, parvekekaiteet rei'itetyistä betonielementeistä.
- **Kerrostalokortteli, mm. Viljo Revell 1949-1952.** Yhtenäinen Malmönkadun, Asemakadun ja Hietalahdenkadun rajaama kerrostalokortteli. Malmönkadun rakennuksia pidetään Revellin tuotannon parhaina.
- **Central Hotelli, Hovioikeudenpuistikko 21, A. E. Hämäläinen, 1941.** Funktionalistinen hotelli-rakennus.

Kuva 46. Rakennus-
tehokkuuden kasvu
muutti Vaasan
kaupunkikuvaa.

Kuva 47. Viljo Revellin Peninkulmatalo
Hietalahdenkadulla vuodelta 1959.

5.2 Lapua

Lapua selvisi sodasta hyväkuntoisena vaikka kaupungissa sijaitsikin puolustusvoimille tärkeä patruunatehdas; pommitukset oli onnistuttu harhauttamaan lähiesille suoalueille. Suurimman paineen rakentamiselle aiheuttikin kunnan väestön kasvaminen, eikä niinkään tuhoutuneiden alueiden korjaaminen. Lapualla nousi rintamiestaloalueita asutuslain mukaan jaetuille vanhoille alueille, mutta myös kokonaan uusia alueita rakennettiin pelloille, mm. Vanhan Siirilän 1920-luvun asuinalueen jatkoksi. Vuonna 1946 esitettiin Lapualle hyväksyttäväksi asemakaavaa, jossa oli keskustan lisäksi mukana alueita myös Liuhtarin ja Alanurmon kylistä. Asuntotyyppi oli määritelty korkeintaan kaksikerroksiseksi ja jokaiseen palstaan oli merkitty etupuutarha-alue antamaan viihtyisyyttä ja paloturvallisuutta. Asemakaavaa ei kuitenkaan vahvistettu, mutta vuonna 1950 astui voimaan keskustan alueen rakennussuunnitelma, joka on vaikuttanut merkittävästi keskustan rakentamiseen.

Patruunatehdas rakennutti 1940-luvun lopulla Liuhtarin alueelle asuinkerrostaloja työntekijöilleen, jotka edustavat jo pelkistettyä ja tehokasta tuon ajan asuntorakentamista. Omakotirakentaminen pysyi suhteellisen ohjaamattomana, ja vasta myöhempi kaavoitus alkoi asettaa uudisrakentamiselle tarkempia rajoituksia. Keskustaan rakennettiin 1950-luvulla muutamia kivisiä liikerakennuksia, jotka mittakaavallisesti jatkoivat keskustan ja varsinkin Kauppakadun kokonaisuuden hiljattaista rakentamista. Uutta julkista rakentamista kuntaan toivat kaksi lähes identtisillä piirustuksilla toteutettua koulua, jotka ovat puhdasta aikakauden kansakouluarkkitehtuuria.

Lapua oli asukasmäärältään 1950-luvulle asti suurempi kuin Seinäjoki ja väestön määrä olikin nousussa vuosina 1950-1963. Kasvuvauhti ei kuitenkaan ollut täysin ennakoitua luokkaa, sillä rautateiden risteysasemana Seinäjoki ohitti pian kauppaja osittain hallintokeskuksenakin Lapuan, kun muuttoliike lähialueilta alkoi suuntautua sinne. Seinäjoen voimakas kasvu oli osaltaan mahdollistamassa **Alvar Aallon** suunnitteleman kaupungin arkkitehtonisesti korkeatasoisen kes-

Kuva 48. Patruunatehtaan ns. Teora-talot Liuhtarissa.

kustan toteutusta 1950-luvulla. Vaikka Lapualla ei suuria arkkitehtuurin monumentteja toteutettukaan, oli rakentaminen kunnassa kokonaisuudessaan kaudella voimakasta.

- Teoran talot (Patruunatehtaan asunnot), 1949.
- Lapuan Seurakuntakoti, arkkitehti *Olavi Kivimaa* 1952-1954.
- Ritämäen koulu, arkkitehti *Sulo Kalliokoski* 1954.
- Liuhtarin koulu, arkkitehti *Viljo Saarinen* 1953.
- Toivosen liiketalo, 1955, kaksikerroksinen liikerakennus.
- Lapuan osuuspankin asuinkerrostalo, kolmikerroksinen.
- Lapuan osuiskaupan asuinkerrostalo, kolmikerroksinen.
- SYP:n pankkirakennus, 1954, aumakattoinen keltaiseksi rapattu rakennus.

Kuva 49. Toivosen talo, liikerakentamista Lapuan keskustassa.

Kuva 50. Arkkitehti Sulo Kalliokosken suunnittelema Ritämäen koulu edustaa 1950-luvun koulurakentamista tyypillisimmillään.

Kuva 51. SYP:n pankkirakennus vuodelta 1954.

5.3 Ylistaro

Jälleenrakennus oli ensimmäinen Ylistaron kaupunkikuvaa ja arkkitehtuuria merkittävästi muuttanut tekijä 1900-luvulla. Sotien jälkeen kuntaan muutti paljon siirtolaisia, joille tarvittiin nopeasti uusia asuntoja. Rintamamiestalot sijoitettiin pääasiassa vanhoille rakennusalueille valtion, seurakunnan ja suurimpien tilallisten maille, varsinaisia kokonaan uusia asuinalueita ei noussut. Arkkitehtonisina esikuvina tyyppi- ja piirustustaloilla oli suuri vaikutus kunnan rakentamiskulttuuriin, mutta uusi rakentaminen sopeutui vielä pääosin vanhaan perinnemaisemaan.

Sotien jälkeinen vilkas asutusjakso synnytti vanhasta keskustasta lounaaseen joen eteläpuolelle asutuskeskittymän, johon keskustan painopiste siirtyi 1950- ja 1960-lukujen aikana, ja jonka ympärille nykyinen keskustaajama kehittyi. Lisääntynyt väestömäärä vilkastutti luonnollisesti muutenkin kylän elämää, ja Kirkonkylän uuden pääväylän varteen nousi 1950-luvulla useita yksityisiä liikerakennuksia isoine alakerran näyteikkunoineen. Myös osuuskauppa saapui kylään samoihin aikoihin. Kaartuvan kylänraitin uusien kaksikerroksisten liikerakennusten harjakorkeudet ja -suunnat olivat

yhteneväisiä, ja nykyisellään ne muodostavat raitille tilantunnultaan mielenkiintoisen ja yhtenäisen kokonaisuuden. Samalla vuosikymmenellä kylään rakennettiin arkkitehtuuriltaan ajankuvallisen tyyppillinen yksityinen keski koulu, jota laajennettiin tyylille uskollisena 1960-luvulla. Rakennuslupatilastoja alettiin pitää vuodesta 1949 alkaen. 1950-luvulta alkaen kunnan väkiluku kääntyi laskuun, taustalla oli maatalouden rationalisoituminen sekä kaupungeissa tapahtunut teollistuminen ja palveluelinkeinojen kasvun aiheuttama muuttoliike.

Kuva 52. Keskustaajaman liikerakennuksia.

- KOP:n talo, arkkitehti *Aarne Ervi* 1956.
- Ylistaron yhteiskoulu, *Into Pyykkö*, *Meri Hämäläinen* 1955.
- Kirkonkylän kansakoulu, *Eino Niemelä* 1957.
- Elokuvateatteri *Matintupa*, rakennusmestari *Matti Kujanpää* 1959.
- Ylistaron osuuskauppa, *Eino Punkari* 1951.
- Rintamäen huonekaluliike, 1955.
- Torkon tilan päärakennus, arkkitehdit *Lappi-Seppälä* ja *Marttas* 1945.

Kuva 53. Ylistaron yhteiskoulu.

6

Kirkonkylät kaupungeiksi (1960-1979)

1960-luvulle tultaessa alkoi Suomessa voimakas rakennemuutos, joka on jättänyt pysyvät jälkensä rakennettuun ympäristöön ja maisemaan. Maaseutu alkoi tyhjentyä, kun maa- ja erityisesti metsätalouden rationalisointi vähensi työvoiman tarvetta. Samaan aikaan teollisuus ja palveluelinkeinot laajentuivat keskuksissa nopeasti. Ihmiset muuttivat maalta kaupunkiin ja alueellisiin maakuntakeskuksiin; suurin muuttoliike kohdistui Uudellemaalle, jonne keskittyivät myös työpaikat ja palvelut. Monet lähtivät työn perässä Ruotsiin saakka. Vuosina 1960-1975 asuinpaikkaa vaihtoi 850 000 suomalaista, jonka seurauksena kaupungistuminen kiihtyi ennennäkemättömäksi. Taajamaväestön määrä kasvoi 1960-luvulla noin viidenneksellä samalla kun haja-asutusväestön määrä laski koko maassa lähes saman verran.

Muuttovoittoisilla alueilla seurauksena oli jälleenrakennuskaudesta selviytymisen jälkeen uusi asuntopula. Rakentaminen keskittyikin aikakaudella pääosin asuntotuotantoon, josta tuli nyt suuren luokan liiketoimintaa; tavoitteena oli ennen kaikkea tuottaa halpaa asumista. Rakentamisen tärkeimpinä ominaisuuksina pidettiin tehokkuutta, laajamittaisuutta, rationalisointia, eri työvaiheiden koneistamista, ratkaisujen standardisointia ja elementtitekniikkaa. Betonielementtirakentaminen yleistyikin juuri 1960-luvun alusta nopeasti asuntorakentamisessa, jolloin se nähtiin suunnittelijoiden keskuudessa loogisena ja tehokkaana ratkaisuna aikakauden ongelmiin.

Kuva 54. Lamellitalo
Vaasassa.

Monet arkkitehdit suhtautuivat myönteisesti kehityksen periaatteisiin: funktionalismin pitkään ajamiin sosiaalisten standardointi- ja rationalisointipyrkimysten koettiin viimein toteutuvan. Yhteistyötä rakennuttajien kanssa tiivistettiin. Asuntotuotannon teollistuessa ja elementtitekniikan kehittyessä arkkitehtien vaikutusmahdollisuudet työn lopputulokseen kuitenkin vähitellen pienenivät. Kehitys johti siihen, että elementtitekniikkaa kehitettiin vain rakennuskustannusten vähentämiseksi; seurauksena taloista tehtiin yhä suurempia ja arkkitehtuuriltaan yksitoikkoisempia. Tuotannon tehokkuusvaatimukset muuttivat suhtautumista rakennusten perinteisiin kauneusarvoihin ja myös niiden sijoittamiseen maastoon; teollinen tuote ei voinut olla satunnaisesti valitun paikan aikaansaama lopputulos.

Jos 1960-luvun alussa tyyppillisen perheen asuntona oli puinen omakotitalo maaseudulla, niin 1970-luvun lopun tyyppiasunnoksi muodostui kerrostalohuoneisto kaupungissa. 1960-luvun asuntotuotannon leimallinen edustaja olikin tasakattoinen ja betonirakenteinen kerrostalo, jonka pintamateriaalina saatettiin käyttää tiiltä, rakennuslaattoja tai eri tavoin käsiteltyä betonia. Vuosikymmenen lopussa alettiin tuotantoteknisistä syistä suosia yhä enemmän ruutuelementeistä koostuvia seinäpintoja, joissa elementtien väliset saumat erottuivat selvästi. Pientalorakentamisessa tyyppillinen oli 1950-luvun lopulla yleistynyt yksikerroksinen talo loivine satulakattoineen.

Alueelliset ympäristöjulkaisut 363

Suunnittelun ideologiaa

Arkkitehtikunnassa esiintyi 1960-luvulla voimakasta vastakkainasettelua, kun nuoret kriitikot syyttivät mm. *Aaltoa* ja *Revelliä* elitismistä, individualismista ja ekspressionismista. Heidän mielestään rajoitukseton yksilöllinen suunnittelu oli epäyhteiskunnallista: rakennusten käyttäjiä ei otettu huomioon, vaan päämääränä olivat ainoastaan näyttelyt ja kansainväliset julkaisut. Arkkitehdin tuli olla anonyymi suunnittelija, joka lähestyi suunnittelutehtäviä insinöörimäisen rationaalisesti tietäen samalla tarkalleen oman rajatun tehtäväkenttensä suuressa tuotantokoneistossa. Ajettiin uutta kurinalaista ja rationaalista suunnittelua, jota hallitsi konstruktivismi ja järjestelmäajattelu. Tämä oli looginen jatke aikakauden samanaikaiselle rakennustekniikan kehitykselle. Muotokieleltään kurinalainen arkkitehtuuri perustui teräs- tai betonipilari-palkkirakenteisiin, samanmittaisten rakennusosien toistoon sekä yksityiskohtien viimeistelyyn ilmeeseen.

Ideatasolla rakennuksille haluttiin antaa niiden toiminnasta riippumaton puoleeton ilme; kaupungintalo tai seurakuntakeskus ei ulkoisesti juurikaan eronnut esimerkiksi viristorakennuksesta. Arkkitehtijulkaisuissa esitellyt pientalot olivat leimallisimmillaan niukkailmeisiä, matalia ja tasakattoisia rakennuksia, edeltäen ulkoasultaan 1970-luvun lättähatuksi kutsuttua talotyyppeä. Vaikka edellisen kauden suurten yksilöllisen tyylin arkkitehtien kuten Aallon työt jäivätkin virallisen arkkitehtuurinäkemysen ulkopuolelle, edustivat ne Suomessa edelleen kansainvälisesti tunnettua julkista rakentamista.

Vuonna 1959 kunnat saivat uusien rakennuslakien mukaan alueilleen kaavoitusmonopolin. Kaupunkisuunnittelussa 1960-luvun ensimmäiset aluerakennuskohteet olivat vielä 1950-luvun tapaan vapaasti luontoon sopeutuvia. Laajeneva grynderirakentaminen ja kuntien haluttomuus hankkia maata johtivat kuitenkin siihen, että kaavoitus ei pystynyt pitämään hallinnassa kiihtynyttä rakennustoimintaa, vaan kaupunkien alueet alkoivat hajota. Rakennusliikkeet alkoivat tuottaa kerralla kokonaisia lähiöitä, joissa kehitys kulki kohti suorakulmaisia ruutukaa-voja, joita pidettiin rakennusteknisesti edullisimpina. Erillään sijaitsevat palikka-

Kuva 55. Funktionalismin kaavoitusihanteet tulivat laajemmin käyttöön 1960-luvulla, tavoitteena oli valo, ilmavuus ja vehreys. Avaraa kaavoitusta Vaasan Kauppapuistikolla.

maiset kerrostalot ryhmiteltiin suoriin kulmiin puoliavoimien pihojen ympärille. Myös liikenteen kasvun merkitys asuinalueiden rakenteessa tuli näkyviin 1950-luvun jälkipuoliskolta lähtien.

Keskimääräinen kehitys tuotti suomalaisilla paikkakunnilla 1960- ja 1970-luvulla sekalaista jälkeä. Kaupungit ja kunnat uskoivat kasvuun ja teettivät vanhoihin keskustoihin uusia tehokkaita kerrostalokaavoja, jotka saattoivat muuttaa hyvinkin merkittävästi olemassa olevaa kaupunkirakennetta. Vaasan tapaan monissa keskustoissa vanhat yhtenäiset puutaloalueet purettiin joko kokonaan tai ainakin osittain uuden rakentamisen tieltä. Teollinen tuotantotapa ei ollut toisaalta yksinään vastuussa kaupunkirakenteen hajoamisesta ja asumisen laadun heikentymisestä. Kunnat kilpailivat usein keskenään vain asukasmääristä, ja siirsivät rakentamisen vastuun ja velvoitteet rakentajille. Ulkoisen ympäristön kokonaissuunnitteluun ei kiinnitetty juurikaan huomiota.

Kuva 56. Matala tasakattoinen pientalo Lapualla.

Rakentamisen paine helpottaa

Kaupungistuminen ja aluerakentaminen olivat hyvässä vauhdissa vielä 1970-luvun alussa, jolloin muuttoliike etelään oli huipussaan. Kasvuennusteet olivat korkealla, ja uusia esikaupunkeja rakennettiin monin paikoin puuttomille viljelysmaille olemassa olevan taajama-asutuksen ulkopuolelle. Väestönkasvu alkoi kuitenkin hiljalleen tasaantua, ja muutto jatkui koko maan mitassa lähinnä paikallistasolla: maalaiskunnissa väestö siirtyi kirkonkyltiin ja suurten keskusten asutusalueet hajautui lähikuntiin. Seurauksena asuntotuotanto kääntyi laskuun. Kun uudisrakentamisen paine alkoi helpottaa, alettiin rakennusten ja rakennetun ympäristön suojeluun kiinnittää enemmän huomiota. Alettiin hiljalleen myös huomata miten paljon kaupunkiperinnettä oli tuhottu 1960-luvulla ja vielä vauhdikkaammin 1970-luvulla.

Aluerakentamisessa ympäristön ja asuntojen laatuun alettiin kiinnittää huomiota. Perinteinen kaupunkirakentaminen nostettiin taas kunniaan: pinnanmuodostukseen ja maisematekijöihin kiinnitettiin huomiota, ja myös funktionalismin

Kuva 57. Vaasan Suvilahtea: Asuinalue suunnittelussa tiivistettiin ja madallettiin.

murtamat kaupunkien umpikorttelit koettiin jälleen toiminnallisesti hyväksi ratkaisuksi. Kaavoitusihanteena oli jalankulun ja autoliikenteen erottaminen toisistaan eritasoratkaisuilla, ja asutuksen läpi johdettiin kävelyteitä toreille ja aukioille. Hajanaisia kaupunkeja haluttiin tiiviimmiksi. Samaan aikaan vähittäiskauppa keskittyi kuitenkin entistä enemmän suuriin ostoskeskuksiin, eikä uudisrakennusalueille saatu useinkaan syntymään toivottua tiheää palveluverkkoa, vaikkakin sen tarvitsemat julkiset tilat olivat nyt olemassa. Käytännössä monet uudet suunnittelun ajatukset toteutuivat vasta 1980-luvulla.

Arkkitehtuuriin 1970-luku toi uusia lähtökohtia. Taustalla olivat mm. energia-kriisi ja tyytymättömyys yksitoikkoisiksi koettuja lähiöitä ja kerrostaloja kohtaan. Hyvinvoinnin kasvaessa asuntotuotannon painopiste siirtyi kerrostaloista pientaloihin ja ihanteiksi tulivat tiheästi rakennetut alueet yksi- tai kaksikerroksisine asuntoineen. Pientalomarkkinoita hallitsivat valmiit pakettiratkaisut: jälleenrakennusajan yhtäläisten malliratkaisujen sijaan oli nyt tarjolla runsaasti erilaisia vaihtoehtoja, joihin oli otettu mallia monista kansainvälisistäkin vaikutteista. Lähinnä Helsinkiin ja muutamiin suurimpiin kaupunkeihin alkoi syntyä paljon kunnallisviranomaisten painostuksesta aiempaa rikkaampaa asuintaloarkkitehtuuria, pienemmällä paikkakunnilla käytettiin useimmiten vanhoja standardiratkaisuja niin pohjakaavoissa kuin julkisivuissakin. 1970-luvun julkiset rakennukset olivat arkkitehtoniselta ilmaisultaan varsin yhtenäisiä. Ulkoasua säätelivät usein järjestelmällisesti toistuvat, teollisen rakentamisen edellyttämät mittamoduulit, vuosikymmenellä näillä periaatteilla toteutettiin lukuisia julkisia rakennuskomplekseja, kuten korkeakouluja, sairaaloita ja virastoja.

Pohjanmaan kasvuvoittoisilla paikkakunnilla rakentamisen kehitys noudatti samaa kaavaa kuin muuallakin Suomessa: 1960-luvulla laajennettiin ja vuosikymmentä myöhemmin tiivistettiin. Pienemmällä paikkakunnilla kasvu ajoittui enemmän 1970-luvun puolelle muuttoliikkeen alkaessa tasaantua. Kaavoitus alkoi ohjata rakennustoimintaa myös suurimpien kaupunkien ulkopuolella, pienimmilläänkin paikkakunnilla vanhat kaupunkisuunnittelun perinteet korvautuivat lopullisesti ohjatulla rakentamisella. Pelloille nousseet rivi- ja kerrostaloalueet muuttivat perinteistä pohjalaista maisemaa; tasakattoiset rakennukset poikkesivat täysin tasisen peltolakeuden arkkitehtonisesta rakennusperinteestä.

Kuva 58. Vaasan entinen kauppaoppilaitos valmistui vuonna 1974.

6.1 Vaasa

Vuonna 1962 Vaasan itäisimmät rakennetut korttelit olivat tiheimmin asuttuja. Kaupungin pohjoisosat olivat väljempää, ja suurille tonteille rakennetut talot olivat enimmäkseen yksikerroksisia. Vuonna 1967 valmistui arkkitehtitoimisto **Erik Kråkströmin & Ahti Korhosen** vuosikymmenen alusta alkaen valmisteltu yleiskaavan runkosuunnitelma, jossa asiaan haluttiin muutos. Matala, väljä ja vapaamuotoinen rakentaminen koettiin epätaloudelliseksi ja kaupungin hajautuneen rakenteen katsottiin aiheuttavan sekä asukkaille että kaupungille tarpeettomia ylläpito- ja matkakuluja. Kaavoitus- ja tonttipolitiikkaa haluttiin kehittää asukkaiden todellisia tarpeita ja etuja vastaavaksi.

Kuva 59. Rakennusten massoja irrotettiin katulinjasta.

Uudelleenkaavoituksen myötä luovuttiin perinteisestä kaupunkitilan jäsentelystä. Tavoitteena oli funkkiksen avoin kaupunkitila vastakohtana empiren suljetuille kortteleille, toisaalta myös puutarhakaupungin lehtevyys. Rikkomalla suljettu korttelirakenne pyrittiin saamaan valoa ja vehreyttä, etäisyyttä ja väljyyttä. Vaasassa katutilat hajosivat kun rakennusaloja siirrettiin katutilojen levittämiseksi, uusi rakentaminen oli korkeaa ja tehokasta. *Viljo Revellin* vaikutus kaupungissa oli aikakaudella näkyvää: Revellin suku omisti keskustassa lukuisia liike- ja asuintontteja, mikä antoi arkkitehdille suhteellisen vapaat kädet käyttää Vaasaa koe-kenttänään. Torin laitaan noussutta massiivista Keskuskorttelia voi pitää eräänlaisena koeversiona Helsingin "city-block" -suunnitelmille, joista lopulta toteutui vain nykyinen Makkaratalo.

1960-luvun rakentamisen lopputuloksena ei kuitenkaan ollut avoimen kaupungin avara tilavaikutelma, mikä johtui katuverkon pienestä mittakaavasta suhteessa suuriin rakennusmassoihin, myös massojen suhde puustoon oli musertava. Kaupunkikuvan painotus muuttui kun julkiset rakennukset jäivät kerrostalojen varjoon. Uuden asemakaavan myötä myös monet vanhat tiilirakennukset saivat

Kuva 60. Vaasan Suvilahti.

purkutuomion niiden muututtua kaavanvastaisiksi. Uusi anonyymi rakentaminen tuli näkyvästi esiin Vaasan kaupunkikuvassa. Uusien asuinalueiden kaavoituksessa mm. Suvilahden 1970-luvun alussa rakentamaan aloitettu asuntoalue edustaa tyyppillistä 1960-70-lukujen kompaktaa ruutukaavakaupunkia.

Vaasan asukasluku oli 1970-luvun puolivälissä jo lähes 55 000. Vuosikymmenen alun aluelaajennuksissa kaupungin maapinta-ala kasvoi kun siihen liitettiin useita Vaasan maaseutualueen kyläkokonaisuuksia. Vuonna 1977 kaupungin asuntokannasta noin viidennes oli omakoti- tai rivitaloja, kerrostaloasuntoja oli lähes neljä viidesosaa. Jakauma oli asuntohallituksen silloisten tavoitteiden mukainen. Vuoden 1977 yleiskaavassa rakentamispaineet ja sitä kautta radikaalien uudistusten tarve oli tasaantunut. Kaupunkikuvaan alettiin suhtautua taas uudella tavalla: katsottiin, että Vaasassa tulisi välttää korkeita rakennusmassoja ilmasto-olosuhteiden, rannikon läheisyyden ja tuulisuuden vuoksi. Suuret rakennusmassat, liikenteen vaatimat väylät ja puistoalueisiin kohdistuva paine koettiin nyt uhaksi kantakaupungin alkuperäiselle luonteelle.

Myös uusilla asuinalueilla haluttiin ottaa mallia vanhan asemakaavan mukaisesta Vaasasta; keskustan alkuperäisen ja verraten väljän rakentamistavan jatkamista uusilla asuntoalueilla pidettiin johdonmukaisena. Keskustan ulkopuolisten alueiden palvelutasoa pyrittiin kohottamaan kehittämällä keskustaan tukeutuvia aluekeskuksia. Autot koettiin liian hallitsevaksi tekijäksi asuinalueilla, myös virkistysalueita alettiin arvostaa uudella tavalla. Asuntoalueilla tuli vallita kodin henki. Vuoden 1973 alueliitoksissa kaupunkiin liitettyihin perinteistä suomenruotsalaisista maaseutukulttuuria edustaviin kyläkokonaisuuksiin suhtauduttiin kunnioituksella. Rakentaminen näillä alueilla haluttiin mukauttaa olemassa olevaan rakennuskantaan ja syntyneeseen kulttuurimaisemaan, vaikka se merkitsikin varsin vähäistä liikkumavaraa täydennyskaavoituksessa samoin kuin rakennussuunnittelussa.

Vallalla oli pyrkimys asuinalueiden tiivistämiseen. Kustannusten alentamisen aluetehokkuutta eli asuntoalueiden tiiviyyttä kohottamalla ei katsottu välttämättä johtavan viihtyvyyden heikkenemiseen. Katsottiin, että viihtyvyys voitiin taata parantamalla ensinnäkin suunnittelua. Pientalotuotantotavoitetta kohotettiin lähes kolminkertaiseksi vuosina 1977-1981. Tavoite katsottiin asukkaiden odotusten suuntaiseksi. Sen toteutumisen tiellä oli aluksi rakennustuotanto- ja rahoitusongelmia: tuotanto- ja rakennusorganisaatiot olivat suuntautuneet kerrostalotuotantoon, minkä vuoksi pientaloasunnot eivät olleet kustannuksiltaan kilpailukykyisiä.

Kaupunginarkkitehdiksi valittiin Juri Sillander vuonna 1963. Kaupungin arkitehtiosaston suunnittelu rajoittui edelleenkin pienehköihin uudisrakennuksiin ja remonttikohteisiin, toisaalta asemakaavaosasto paisui 1960-1970-luvuilla nopeasti. Kahdella asemakaavakilpailulla aloitettiin ensimmäisten lähiöiden, Suvilah-

Kuva 61. Kaupunginarkkitehti Asko Halmeen suunnittelema Virastalo.

den ja Ristinummen rakennustyöt, mitä kautta rakennussuunnittelu sai myös vauhtia uusien alueiden edellyttäessä myös uusia julkisia rakennuksia. Aiemmin oli totuttu siihen, että kaupungin oma arkkitehtiosasto suunnitteli vain yksinkertaisimmat kohteet, vaativampiin palkattiin yleensä halukas konsultti. Kaupungin-arkkitehti **Asko Halmeen** kaudella (1976-1994) pyrkimykseksi tuli toteuttaa julkisten rakennusten suunnittelu yhä enemmän omin voimin ulkopuolisten arkkitehtitoimistojen sijasta.

Kuva 62. Viljo Revellin Keskuskortteli (nykyinen Rewell Center) torin laidalla.

- **Huutoniemen kirkko**, *Aarno Ruusuvuori* 1964. Edustaa ns. betonibrutalismia, jossa arkkitehtuuria on tehty askeettisin materiaalein. Kuninkaantie 1.
- **Pohjanmaan museon laajennus**. Vanha museorakennus on rakennettu 1929, *Eino Forsman*, 2-3-kerroksinen rapattu tiilirakennus, talon pohjoispäädyssä torni, edustaa 1920-luvun klassismia. Laajennus 1968 *Erik Kråkströmin* suunnitelman mukaan, tyyllisesti 1960-luvun rationalismia, Koulukatu 2.
- **Sivukäytävätaalo** Koulukatu 3-5, *Tuula ja Jonathan Fleming, Esko Kahri*, 1970. Kerrostalokompleksi, kaksi identtistä yhteen rakennettua kuusikerroksista rakennusta, edustaa tyyllittäin rationaalista modernismia. Tunnusomaisia rakennuksen ulkonäölle ovat kunkin kerroksen ulkopuoliset yhteiset luhtikäytävät. Tällainen ratkaisu oli näihin aikoihin harvinainen.
- **Vaskiluodon ent. Rantasipi-hotelli**, *Martti I. Jaatinen* 1972.
- **Kirkkopuistikon virastotalo**, *Asko Halme*, 1979. 3-kerroksinen tumma punatiilinen virastorakennus, julkisivut vähäeleisellä tavalla tyylikkääät.
- **Rewell Center**, torin laidalla, *Viljo Revell* 1960-1964, lisärakennuksia mm. Arkkitehtitoimisto *Annikki Nurminen* 1988. Yhtenäinen keskustan kortteli, rakennuksia on muutettu jonkin verran vuosien varrella. Suuri muutos tapahtui 1980-luvun lopulla, jolloin sisäpiha sai lasikaton ja 4000 m² lisää liikepinta-alaa.
- **Osuuskunta Maitojalosteen teollisuuslaitokset**, *Matti K. Mäkinen* 1964/1971.

6.2 Lapua

Lapuan kunta muutettiin kauppalaksi vuonna 1964. Tällä oli suuri merkitys Lapuan kaupunkirakenteen kehitykseen, sillä uudelta kasvaneelta paikkakunnalta odotettiin nyt kaupunkimaisuutta ja viimeistään tässä vaiheessa asemakaavaa, kuten oli määritelty vuoden 1960 rakennuslaissa. Vanhimmat olemassa olevat asemakaavat ovat vuodelta 1965, vanhentunut kirkonkylän rakennussuunnitelma kumottiin vuonna 1969 ja alueiden asemakaavojen laatiminen aloitettiin.

Asemakaavojen laatimisen otti 1960-luvun lopulla tehtäväkseen **Ahti Korhosen** ja **Erik Kråkströmin** arkkitehtitoimisto. Tästä alkunsa saanut muutos oli raju Lapuan yleisilmeen kannalta. Modernistinen kaupunkiajattelu alkoi ensimmäistä kertaa toden teolla näkyä rakentamisessa: uudessa asemakaavassa rantaan sijoitetut lamellitalot oli suunnattu kohti jokea, päinvastoin kuin mitä pohjalaisessa maatalousrakennusten sijoittelussa oli perinteisesti toimittu. Keskustan yhtenäiset rakennusrivit avautuivat, kun joki haluttiin mukaan kaupunkimaisemaan: rakennusten ei enää tarvinnut noudattaa katulinjausta. Keskustaan nousi suuria rationalistisen arkkitehtuurin mukaisia liikerakennuksia, ja viimeiset jäänteet keskustan maatalo-asutuksesta poistuivat tehokkaamman rakentamisen tieltä. Keskeisen Kauppakadun luonne muuttui täysin, kun matalien puurakennusten rajaama nupukivettyä katua levennettiin nelikaitaiseksi ja marketit nousivat keskustaan vuonna 1969. Nykyään olemassa olevat keskustan liikerakennukset ovat muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta 1960-luvun lopulta tai 1970-luvun alusta.

Keskustan ulkopuolelle kaavoitettiin uusia asuinalueita, mm. Väsilään, jonne nousi lapualaiselle maisemalle uusina rakennustyyppinä rivi- ja kerrostaloja. Aravarahoitteisten asuntojen toteutumista kaavan mukaan valvottiin tarkasti, ja kuntien tuli tehdä asuntotuotanto-ohjelma valtion rahoituksen saamiseksi. Määrätyistä räystäskorkeuksista tuli pitää kiinni. Rakennuttaminen oli pääosin suuren rakennusliikkeiden, kuten Haka:n tai Sato:n hallussa.

Kuva 63. Lamellitaloja Lapuan keskustassa.

Kuva 64. Centrumin liiketalo vuodelta 1967.

Uusi rakentaminen perustui kasvuodotuksiin; entisten kaksikerroksisten puutalojen ei laskettu riittävän nuoren kauppalan väestölle. Keskustan kaavaluonnoksessa alue oli suunniteltu täysin kerrostalovaltaiseksi. Vuodesta 1963 eteenpäin väestönkasvu kääntyi kuitenkin laskuun, osasyinä olivat uudelleen-asutuksen tasaantuminen ja muut-
totappiot nuoren työväestön lähtiessä Ruotsiin työn perässä.

Kuva 65.
Vävilän aluetta.

1970-luvulta lähtien kaavoitus pyrki puristamaan keskustaa kaupunkimaisen tiiviiksi, ja taloudellisempaa maisemarakennetta tavoitellen keskustan peltoaukeita asemakaavoitettiin pientaloalueiksi. Lapuan ensimmäisessä yleiskaavaehdotuksessa vuodelta 1972 todettiin "asemakaavoituksen alkaneen hieman keskustaa hajauttavan ja osittain tästä syystä toteutumista on toistaiseksi alhainen." Samassa luonnoksessa pidettiin yleisenä puut-

teena ulkoilu- yms. alueiden riittämätöntä järjestelyä eri alueilla; viher- ja virkistysalueita alettiin rakentaa vuodesta 1976 lähtien. Vuoden 1972 yleiskaavaluonnoksesta, joka vahvistettiin kahta vuotta myöhemmin, todettiin että "ratkaisu luo edellytykset voimakkaan ja palveluiltaan monipuolisen liikekeskustan rakentamiselle." Vuosikymmenen lopusta lähtien kaavoitus alettiin tehdä virkatyönä Lapualla kaupunginarkkitehdin tai -geodeetin toimesta, ensimmäinen kaupunginarkkitehti palkattiin 1980-luvun alussa. Kun kauppamatkustajat lakkautettiin vuonna 1977, Lapuasta tuli virallisesti kaupunki. Pyrkimyksistä huolimatta kaupungin tiivistäminen eteni hitaasti, sillä vallitsevat maanomistusolot pitivät kaupunkirakenteen hajanaisena.

- **Kotalan talo**, 1960-luku. Talo on rakennettu Eureka-tyyppi- ja -piirustusten mallin mukaan, tyylillisesti rakennus edustaa funktionalismia.
- **Linja-autoasema**, *Ahti Korhonen* 1965.
- **KOP:in talo** (entinen), 1968, valkea kolmikerroksinen liikerakennus Kauppakadulla.
- **Heimonkartano**, asuin- ja liiketalo, arkkitehti *Erkki Karvala* 1979.
- **Liuhtarin sairaalan kiinteistöt**, päärakennus ja asuntola Sairaalanmäellä.
- **Kauppaoppilaitos** 1968.
- **Uimahalli**, arkkitehti *Touko Saari* 1966.
- **Lapuan osuuskauppa**
- **Sokoksen liikerakennus**, Kauppakadulla 1969.
- **Centrumin liiketalo**, Asemakadun ja Kauppakadun kulmassa 1967.

Kuva 66. Ahti Korhosen
linja-autoasema vuodelta 1965.

6.3 Ylistaro

Samoin kuin sotien välisenä aikana, ei Ylistarossa tapahtunut myöskään 1960-luvulla yhtä voimakasta keskuskehitystä kuin muissa Seinäjoen seudun kunnissa. Kunnan väestömäärä kääntyi sotien jälkeisestä kasvusta jyrkkään laskuun suuren muuton aikana, kunnes se 1970-luvulta alkaen tasaantui. Kirkonkylän keskustaajaman kasvu on tämän jälkeen ollut nopeaa ja se on laajentunut lähistön muihin taajamiin.

Suurin muutos Ylistaron maisemakuvassa sadan vuoden jaksolla tapahtui 1960-1970-luvun vaihteessa, kun rakentaminen alkoi ohjautua rakennuskaavan mukaan. Keskustaajaman rakennuskaava vahvistettiin vuonna 1977. Näihin aikoihin rakennettiin kunnan ensimmäiset rivitalot, mutta kerrostaloja ei monesta muusta pienestä kunnasta poiketen toteutettu, eikä niitä missään vaiheessa edes merkitty kaavaan. Ajalle ominaisia tasakattoisia asuin- ja julkisia rakennuksia pystytettiin kuten muuallakin Pohjanmaalla.

Vuonna 1976 tehtiin osayleiskaavaehdotus, jossa Ylistaroon suunniteltiin toteutettavaksi kahta voimalaitosta, toinen Kylänpäähän ja toinen aivan Kirkonkylän keskustaasta. Kyrönkoski oli tarkoitus padota, jolloin vesi olisi noussut osassa jokea ja peittänyt alleen koskien lisäksi mm. Peltokosken vanhan voimalaitoksen ja Kriikun myllyn, jotka oli merkitty Vaasan vesipiirin vesi- ja kulttuurimaisemakohdeluetteluun. Voimalaitoksen jatkeeksi keskustaasta suunniteltiin kanavarakennelmaa. Ehdotuksessa todettiin, että ”on ilmeistä, että toteutuessaan Kirkkokosken ja Kylänpään voimalaitokset rakennustöineen muuttavat Ylistaron oloja oleellisella tavalla. Etelä-Pohjanmaalla ei ole aiemmin rakennettu keskelle kylää nykyaikaisia voimalaitoksia.” Hanke ei toteutunut ja Kyrönkoski suojeltiin lailla.

- Ylistaron kansalaiskoulu, arkkitehti *Kosti Kuntanen* 1972.
- Ylistaron Veteraanitalo, *Arkkitehtitoimisto Aulis Jääskeläinen* 1975.
- Pelman teollisuusrakennus, *Olavi Leskinen* 1971.
- Vainion teollisuusrakennus, rakennusmestari *Pentti Haanpää* 1973.

Kuva 67. Vanhusten rivitaloja 1970-luvun lopulta.

Kuva 68. Ylistaron kansalaiskoulu.

Kuva 69. Kyrönjoki koskineen Ylistaron keskustassa. Vasemmassa alakulmassa vuonna 1972 valmistunut kansalaiskoulu, Kirkonsillan pohjoispuolella kuvan ylälaidassa näkyvät vanha Osuusmeijeri ja entinen säästöpankki.

7

Eheyttämisen aikakausi (1980-1999)

Kirkonkylätaajamien nopea väestönkasvu jatkui Suomessa 1980-luvun alkupuoliskolla, vaikka myös pääkaupunkiseutu alkoi edellisen vuosikymmenen tasaantumisvaiheen jälkeen kasvaa lähes 1960-luvun malliin. Vaikka kokonaisuutena asuntorakentaminen väheni tasaisesti 1970-luvun puolivälistä alkaen aina 1980-luvun puoliväliin saakka, väestön tiivistyminen ja samanaikainen talouden suotuisa kehitys kannattelivat rakentamista pitkän jakson aina 1990-luvun alkuun asti. Varsinkin liikerakentaminen lisääntyi, ja tuolloin toteutettiin joukoittain massiivisia liiketiloja, toimistorakennuksia ja lasiseinäisiä ostoskeskuksia.

Kritiikki aikaisempien vuosikymmenien tehokasta modernistista rakentamista kohtaan oli lisääntynyt sekä kansalaisten että arkkitehtien keskuudessa. Arkkitehtuurin uudistamista vaativat ammattikunnassa sekä ulkomaisesta postmodernismista vaikutteita saaneet että myös monet vakaasti modernistiset arkkitehdit, jotka harrastivat purevaakin julkista itsekritiikkiä. Menneisyyden traditiot ja rakennusperintö alkoivat kiinnostaa; huomispäivän visioiden koettiin kuihtuneen. 1980-luvulla tultiin johtopäätökseen, että mitään lopullista arkkitehtuurin lajia ei voinut syntyä, vaan kaikki muuttuu. Taustalla oli 1970-luvun puolivälistä alkaen muuttunut ilmapiiri, joka vierasti funktionalismin universaalisuutta.

Arkkitehtuurissa kehittyi ennennäkemätön moniarvoisuus, jonka mahdollisti 1980-luvun taloudellinen noususuhdanne; suunnittelua vilkastutti osaltaan myös erityyppisten suunnittelukilpailujen lisääntyminen. Aikakauden tyypillisiä rakennushankkeita olivat vapaa-ajan ja yhteiskunnallisten palvelujen rakennukset; taajamiin, asuinkeksuksiin ja esikaupunkeihin rakennettiin monentyyppisiä kokoon-tumistiloja. Myös asuntoarkkitehtuurissa ratkaisujen, muotojen ja materiaalien kirjo oli valtava. Rakennusten pohjaratkaisuissa pyrittiin irtautumaan sitovista koor-dinaatioista, tärkeäksi tekijäksi muodostui myös rakennuspaikan yksilöllisten ehtojen korostaminen. Rakennusten eri tarkoituksiin varattuja osia eroteltiin toisistaan, katot alkoivat viettää eri suuntiin ja rakennusten ääriviivat muuttuivat aiempaa eloisammiksi. Kaupunkisuunnittelussa oli havaittavissa kaipuu takaisin kivikaupunkiympäristöön modernismin avoimuuden jälkeen.

Kuva 70. Kaupunki-suunnittelussa palattiin juurille. Mannerheimin aukio, Kokkola.

Oulun koulu

1980-luvulla Suomeen syntyi vastakkainasettelu Ota- niemen Teknillisen korkeakoulun opettaman johdon- mukaisen modernismin ja Oulun yliopiston ajaman regionalismin välillä. Oulussa professorina toimineen **Reima Pietilän** monipuolisen maailmankuvan vaikutus näkyi arkkitehtiopetuksessa, jonka pohjalta pohjoisessa kehittyi kriittinen suhtautuminen etelän val- tavirtauksiin. Vaikka ilmiö heijasti kansainvälisen post- modernismin leviämistä maahamme 1980-luvun alus- sa, oli se selvästi kotimaisista ongelmista syntynyt re- aktio. Modernismi oli kieltänyt historiallisen ympäris- tön arvot, postmodernismi puolestaan herätti uudel- leen kiinnostuksen perinteiseen kaupunkirakentami- seen. Asemakaavan merkitystä hyvälle arkkitehtuu- rille korostettiin: yksittäisten rakennusten oli alistuttava kaupunkikuvallisten pää- määrien rinnalla. Asemakaavoituksessa tavoiteltiin pienimuotoisia ja vaihtelevia kau- punkitiloja, julkiset aukiot ja katunäkymät olivat tärkeitä.

”Oulun koulun” teorian avainsanoina olivat kontekstualismi ja regionalismi. Muo- tokielessä palattiin klassisen arkkitehtuurin tunnuspiirteisiin: symmetria, pylväät ja päätykolmiot otettiin taas käyttöön, eikä tyyllilainaus ollut enää kielletty tabu. Pyrkimyksenä oli tehdä julkiset rakennukset mahdollisimman persoonallisiksi, edellisten vuosikymmenten rationalistinen anonyymius käännettiin vastakohtakseen.

Asuntosuunnittelussa päämääränä oli ennemminkin tuottaa pieniä uudistuk- sia lähivuosina kuin luoda teoreettisia visioita seuraavasta vuosituhanneista. Sa- malla haluttiin hylätä funktionalismin luoma kuva asukkaista keskivertoihmisinä. Pohjaratkaisuissa ratkaisut olivat paljolti samantyyppisiä kuin etelän modernisti- sella koulukunnalla; tyyllilliset raja-aidat eivät olleet ehdottomia. Oulun tyyllisuun- nan edustajat eivät muodostaneet kiinteää ryhmää, eikä sille muodostunut yhte- näistä ideologiaa, mm. Pietilä ei koskaan lukenut itseään oululaisten joukkoon kuuluvaksi. Oululainen postmodernismi alkoi vähitellen hiipua 1980-luvun puo- lenvälin jälkeen, mutta sen muotoratkaisut ja ajatusmaailma olivat levinneet lähes huomaamatta kaikkialle maahan.

Vahva modernistinen traditio

Huolimatta modernismin vahvasta kritisoinnista jalansijaa saanut postmodernismi ei katkaissut suomalaisen arkkitehtuurin pitkään yhtenäisenä jatkunutta linjaa. Kol- hiintunut ideologia jatkoi valtakauttaan sopeuttamalla itsensä historialliseen men- neisyyteen, ja ottamalla joitakin vaikutteita regionalismista. Suomalainen vahva mo- dernismi pääsikin aikakaudella kansainvälisen huomion koh- teeksi, kun samaan aikaan var- sinkin Etelä-Euroopassa ja Ame- rikassa postmodernismi hallitsi arkkitehtuuria. Suurimpana syy- nä tähän voidaan pitää sitä, että Suomessa kukaan ei ole kasva- nut monimuotoisen historiallisen arkkitehtuurin keskellä; raken- nuskanta on kokonaisuutena

Kuva 71. Postmodernia muotokieltä lasten- tarhassa, Kaskinen.

Kuva 72. Lapuan osuuspankin eräänlaista uusfunktionalismia vuodelta 1990.

hyvin nuorta. Arkkitehtuurin kehitykseen on maassamme luotettu siinä määrin, että modernismi on saanut historiallista syvyyttä ja sitä kautta oman traditionsa: modernismi on Suomessa perinne.

1960-luvun suurimman uudistushuuman jälkeen modernismi muuttui arkkitehtuurissa varovaisemmaksi, 1970- ja 1980-luvun rakennustaiteelle olikin tyyppillistä, että tarkoituksena ei enää ollut radikaalisti muuttaa maailmaa rakentamisella. Yhden oikean ratkaisun tilalle tuli uudenlainen kirjavuus: rakentamisen avulla kansalaisille tarjottiin yllätyksiä, kontrasteja ja historiallisia lainoja. Vaikka postmodernistiset ilmiöt lisääntyivätkin 1980-luvulla, kokeiluja leimasi varovaisuus ja pyrkimys hillittyyn arkkitehtoniseen ilmeeseen. Rakentamiseen asennoiduttiin moraalisesti: rakennustaide oli edelleen vakava asia. Tässä mielessä postmodernismikaan ei ollut läheskään yhtä villiä kuin maan rajojen ulkopuolella: rakennusten kanssa ei leikitty, niiden käyttäjiin tuli suhtautua kunnioittavasti. Henkiin jäänyt modernismi ei halunnut muuttaa 1980-luvun suomalaista rakennustaidetta, mistä seurasi eräänlainen jämähtäminen; suunnittelussa pitäydyttiin modernismin konventionaaliseen muotokieleen. Suunnittelijoiden keskuudessa vallitsi epävarmuus: ei ollut olemassa yhtä yleisesti hyväksyttyä ja selvää suuntaa, johon olisi ollut turvallista pyrkiä.

Lamakausi ja rakennusalan remontti

1990-luvulle tultaessa rakennusala oli saavuttanut lakipisteensä, kun taloudellinen lamakausi sysäsi rakennustuotannon rajuun laskuun. Rakennusosalalle saapui pitkällinen matalasuhdanne, ja syntynyt taloudellinen ahdinko pakotti tarkistamaan teollisia tuotantojärjestelmiä ja rakentamisen perusteita. Valtion hallinnossa julkista rakentamista valvovia laitoksia, mm. rakennushallitusta ja asuntohallitusta purettiin ja organisoitiin uudelleen. Olemassa olevan rakennuskannan huolto ja korjaus tulivat jo taloudellisistakin syistä ajankohtaisiksi. Suurtyöttömyys tuntui myös arkkitehtikunnassa, vuosikymmenen alkupuolella noin kolmannes arkkitehteistä oli työttömänä, mikä osaltaan lisäsi kiinnostusta kansainvälisiä suunnittelumarkkinoita kohtaan.

Lama ohjasi arkkitehtuurin muotokieltä kohti yksinkertaisen ankaraa minimalismia hieman jälleenrakennuskauden tapaan. Suunnittelussa haettiin viileää eleganssia, suljetun kappalemaisista rakennuksista tuli usein veistoksellisten rakennusosien kollaaseja, paikoitellen runsaassa lasinkäytössään eräänlaista läpinäkyvyyteen pyrkivää valoarkkitehtuuria. Arkkitehdit suuntautuivat jälleen kohti rationalistista modernismia, josta muodostui 1980-luvun runsauden aiheuttaman epävarmuuden jälkeen virallinen ja yleisesti hyväksytty arkkitehtuurinäkemys. Kaupunkisuunnittelussa tavoitteeksi otettiin eurooppalaisten kaupunkimallien mukainen ydinkeskustojen kehittäminen, jossa kävelykatujen, aukoiden ja kauppakatujen rakentamisella pyrittiin luomaan ihmisille sosiaalisia kohtaamispaikkoja.

Pohjanmaalla rakentaminen noudatti pääosin muun maan kehitystä. Monilla pienemmillä paikkakunnilla rakentamisen levittäytyminen oli 1980-luvulla edellistä vuosikymmentä voimakkaampaa, kun taas suuremmilla paikkakunnilla keskityttiin lähinnä olemassa olevan tiivistämiseen. Arkkitehtuurikilpailujen järjestämisessä 1990-luku toi tullessaan uutta virkeyttä, kun suunnittelumarkkinoita avattiin myös ulkopuolisille toimistoille. Aikakaudella toteutettiin Pohjanmaalla useita kohteita, jotka ovat saaneet maanlaajuista huomiota osakseen.

Kuva 73. 1990-luvun muotojen kirjavuutta ja lasinkäyttöä, Tropiclandia Vaasassa, 1992.

7.1 Vaasa

Rakentamisen asenteiden muuttuminen pehmeämpään suuntaan jatkui 1980-luvulle saavuttaessa. 1960-luvun keskustasaneerauksen rohkeudesta oltiin luopumassa lopullisesti: Vaasaa ei enää uskottu voivan uudistaa kerralla. Kaupunkia ei enää pidetty rakennuksena, josta vastaa yksi suunnittelijakunta ja päättäjryhmä, vaan pikemminkin pitkän kehityksen tuloksena, jossa eri vaiheiden tulisi näkyä. Tavoitteeksi muodostui kaupunkikuva, jolle olisi ominaista ”kaikelle terveelle elämälle leimaa-antava moninaisuus, moni-ilmeisyys ja rikkaus.” Kaupunkikuvaa haluttiin tasapainottaa sulkemalla katutilaa aitauksilla ja keveillä rakennelmilla niissä kortteleissa, joissa rakennusmasat oli asemakaavauudistuksessa vedetty katulinjasta. Myös rikkonaista toria täydennettiin 1980-luvulla uusilla rakennuksilla. Asuinalueilla ohjattua ja tiivistä rakentamista alettiin pitää onnistuessaan merkittävästi yhtenäisempänä ja mielenkiintoisempänä kuin harvempaa rakentamista.

Kuva 74. Hajanaista toria täydennettiin.

Kaupungin omien rakennusten suunnittelu/suunnitteluttaminen ja rakennuttaminen kuuluivat teknisen viraston arkkitehtiosastolle, suurin osa työstä liittyi vanhojen rakennusten muutos- ja peruskorjaussuunnitteluun. Kunnallisarkkitehtuurin arki muodostui lähinnä kouluista ja päiväkodeista, joiden suunnittelu oli yksityiskohtaisten normien rajoittamaa, vuokrakerrostalot ja muu sosiaalinen asuntotuotanto eivät kuuluneet arkkitehtiosaston suunnittelutehtäviin. Aktiivinen rakennuttaja Vaasassa oli VOAS (Vaasan opiskelija-asuntosäätiö), jonka uudisrakennustoiminta oli vilkasta, ja jonka sosiaaliset ja arkkitehtoniset tavoitteet olivat useassa kohteessa korkealla.

1990-luvulla kaupungin arkkitehtuurikuvassa tapahtui vähittäinen muutos, kun suunnittelumarkkinat alkoivat avautua myös ulkopuolisille toimistoille, ja kohteista alettiin järjestää entistä aktiivisemmin kutsu- ja yleisiä kilpailuja. Ulkopuolisen kilpailun tulos oli myös **Käpy** ja **Simo Paavilaisen** Vaasan yliopistoalueen suunnitelma, josta on toteutuessaan tullut koko Pohjanmaan arvostetuimpia moderneja arkkitehtuurikohteita. Toinen Vaasan alueen arkkitehtuuria edistänyt teki-

Kuva 75. Simo ja Käpy Paavilaisen Vaasan yliopisto.

jä oli joukko aktiivisesti toimineita paikallisia toimistoja, jotka laajalla suunnittelutyöllä edistivät arkkitehtonisesti laadukkaan ympäristön asiaa. Valtakunnallisella tasolla tunnettuja olivat mm. arkkitehtitoimistot **Aitoaho & Viljanen**, **Gerd Hytönen**, jne. Työn tuloksena Vaasan seudulla on valtakunnan tasolla prosentuaalisesti suuri määrä arkkitehtien suunnittelema pientaloja. Suomen näyttelypaviljonki ”Helvetinkolu” Sevillan maailmannäyttelyssä 1992 oli myös osittain vaasalaisen arkkitehtuurin voimannäyte: kaksi viidestä opiskelijasta oli kotoisin paikakunnalta.

- **Hagan ala-aste**, *Arkkitehtitoimisto Slotte & Schütz* 1984. Maastoon hyvin istuva luonnonläheinen 1-kerroksinen rakennus, vähäeleistä ja pienimuotoisuudessaan kaunista arkkitehtuuria.
- **Onkilahden ala-asteen lisärakennus**, *Jussi Hallasmaa* 1984. Postmodernia ja jälkijugendia henkivä keltaiseksi rapattu lisärakennus sisältää koulujen yhteisiä tiloja.
- **Vanhan Vaasan yläaste ja kirjasto** (ns. Variska), *Asko Halme*.
- **Teerinmäen päiväkotia ja koulu**, *Asko Halme* 1982.
- **Kappelinmäen päiväkotia**, *Asko Halme* 1980.
- **Kappelinmäen ala-aste**, *Asko Halme* 1984.
- **Kaupunginteatteri**, *Arkkitehtitoimisto Annikki Nurminen*.
- **Vaasan Yliopisto**, 1994- (kilpailu 1985), *Käpy* ja *Simo Paavilainen*. Ensimmäisenä toteutunut päärakennus noudattaa Setterbergin ruutukaavan koordinaatistoa ja jatkaa punatiilisen kaupungin julkisissa rakennuksissa vakiintunutta linjaa. Yksinkertaisen puikkomaisen massan kylkeen ankkuroituu omissa koordinaatistoissaan kelluvia rapattuja luentosalipaviljonkeja.
- **Lomakeskus Saukkoranta**, Utterö, *Arkkitehtitoimisto Aitoaho & Viljanen* 1988.
- **Vaasan kauppatori ja torinalainen pysäköintilaitos**, *Heikki Aitoaho, Kaarlo Viljanen* 1995.
- **Technobothnia**, Palosaaren laboratoriorakennus, *Laiho-Pulkkinen-Raunio* 1996.
- **Gerbyn seurakuntakoti**, Mäntymaantie 3-5, *Aitoaho & Viljanen*.
- **Gerby-Västervikin vanhustentalo**, Kirjurintie, *Aitoaho & Viljanen* 1986.
- **Asuinkerrostalokortteli Pikipruukki**, *Aitoaho & Viljanen*, 1997.
- **Mäkikaivon kortteli**, Poikkikuja 1-3, *Ark-House Arkkitehdit Oy*.
- **Talo Eriksson**, Västervik, *Aitoaho & Viljanen*.
- **Talo Melin**, Purola, *Aitoaho & Viljanen*.
- **Leipätehdas**, opiskelijatalo, *W. G. Palmqvist* 1928, uudisrakennus *Matti Sanaksenaho* 1997.
- **Oikeustalo**, *Laiho-Pulkkinen-Raunio*, 1995.
- **Olympia-kortteli**, asuintalot, *Slotte & Schulz* 1993-1997.
- **Asuinkortteli Vanha Sanna**, *Eero Lahti* 1994-1995.
- **Asuintalot Gerbyn rantatie 7**, *Gerd Hytönen* 1994.
- **Gerbyn sosiaali- ja terveystakeskus**, *Aitoaho & Viljanen* 1996.

Kuva 76. VOAS:in rakennuttama opiskelijatalo vanhan Leipätehtaan yhteyteen, arkkitehti Matti Sanaksenaho.

7.2 Lapua

Lapuan yleiskaavaa tarkistettiin vuosina 1981 ja 1989. Keskustan suunnittelu pysyi kasvuhakuisena ja vuoden 1989 yleiskaavassa arvioitiin liikekeskustan palvelutilojen tarve vielä suureksi. Jälkeenpäin arviot osoittautuivat ylimitoitetuksi, ja monet liikealueet jäivät kokonaan toteuttamatta. Kokonaisuutena rakentaminen muuttui vähemmän ohjatuksi, ja 1960-luvun idealistinen kokonaisratkaisujen hakeminen antoi tilaa pienimuotoisemmalle kasvulle. Ensimmäiseksi kaupunginarkkitehdiksi valittiin **Eero Tuhkanen** 1980-luvun alussa. Hänen toimikaudellaan muun muassa kaavoitustoimi järjestettiin kaupungin tehtäväksi. Ensimmäiset kaupunginarkkitehdin suunnittelemat rakennukset Lapualla ovat 1980-luvun lopulta. 1980- ja 1990-luvulla rakentaminen oli vielä voimakasta, tänä aikana toteutettiin mm. Miiankylän osittain postmodernistinen kerrostaloalue. Myös kaupunki toteutti paljon kohteidensa saneerauksia. Liikerakentamistakin jatkettiin aktiivisesti laman vaikuttaessa jo muualla.

1990-luku oli murrosvaihe Lapuan rakentamisessa. Pienellä viiveellä saapunut lama tyhjensi keskustan yksityisiä liikerakennuksia ja maaseudun voimistuva rakennemuutos vauhditti asutuksen tiivistymistä. Toisaalta lammalla oli kunnalliseen rakentamiseen yksityisestä rakentamisesta poiketen piristävä vaikutus: rakennuskustannusten ollessa alhaalla kaupunki pystyi toteuttamaan pienin menoin koko joukon rivi- ja kerrostaloja. Taloudellinen taantuma vahvisti myös kaupungin omaa suunnittelua samalla kun ulkopuolisia kustannuksia haluttiin karsia. Laman aikana kaupunki suunnitteli nykyisen kaupunginarkkitehti **Helena Teräväisen** (virassa vuodesta 1984) ohjauksessa joukon uudisrakennuksia, suuria saneeraussuunnitelmia sekä mm. Patruunatehtaan uudistuksen. 1990-luvulla tavoitteeksi nousi toimivan palvelukeskustan kehittäminen, jonka asukasluku kasvoi koko kunnan asukasluvun pienen-tyessä. Vuonna 1994 aloitettu Kauppakatu -projekti pyrki palauttamaan kadun aseman liiketoiminnan keskuksena, joka sillä oli ollut vielä 1950-luvulla.

Kokonaisuutena Lapuan asukasmäärä pysyi ajanjaksolla suhteellisen vakaina noin 15 000 asukkaan paikkeilla, tästä määrästä noin puolet asui keskustan alueella. Arkkitehtuurissa pohjalaisen rakentamisen mittakaavaa alettiin huomioida 1980-luvulta lähtien paremmin; toteutettujen asuinkerrostalojen korkeus mataloitui ja ne sopeutuivat mittakaavallisesti paremmin ympäristöönsä. Tähän vaikuttivat osal-

Kuva 77. Miiankylän postmodernismia.

Kuva 78. Kaupunki toteutti laman aikana joukon rivi- ja kerrostaloja.

taan Oulun koulun suunnitteluperiaatteiden leviäminen, sekä kaupunginarkkitehdin saaminen kaupunkiin. Uutena ilmiönä aikakaudella tuli esiin vanhojen rakennusten uudelleenkäyttö, mm. Lapuan patruunatehtaan rakennukset muutettiin kaupungin omana suunnittelutyönä teollisuusrakennuksista kulttuuripalvelujen tarjoajaksi 1990-luvun lopulla.

Kuva 79. Päiväkoti Kissankello, kaupunginarkkitehti Helena Teräväinen.

- **As.Oy Hannonkulma**, arkkitehti *Erkki Karvala* 1984.
- **Lapuan Sähkön toimitalo**, arkkitehti *Annikki Nurminen* 1987.
- **Hotelli Kanttarellis**, arkkitehti *Annikki Nurminen* 1984.
- **Väinönkartano**, liikerakennus, arkkitehti *Annikki Nurminen* 1988.
- **As.Oy Sahanplassi**, arkkitehti *Annikki Nurminen* 1989.
- **Helluntaiseurakunnan kirkko**, arkkitehti *Markku Koskinen* 1985.
- **Vanhainkoti Hopearinne**, arkkitehti *Veijo Martikainen* 1985.
- **Terveyskeskus**, arkkitehti *Veijo Martikainen* 1984.
- **Shellin huoltoasema**, arkkitehti *Mauri Mäki-Marttunen* 1985.
- **Miiankylän kerrostalot**, 1980-luvun lopulta, tiiltä ja puuta, arkkitehti *Matti Karhula*.
- **Lapuan Osuuspankki**, *Jyrki Tasa/Arkkitehtitoimisto Nurmela-Raimoranta-Tasa*, 1990.
- **Päiväkoti Kissankello**, kaupunginarkkitehti *Helena Teräväinen* 1991.
- **Vanha Patruunatehtaan alue**, nykyinen kulttuurikeskus *Vanha Paukku*, *Onni Tarjanne*, 1918.
 Vanhimmat tehdasrakennukset edustavat 1920-luvun klassistista arkkitehtuuriperinnettä. 1920-luvulla rakennettiin alueelle myös Tarjanteen suunnittelemat lataamoraakennus ja kaasulaitos, kaasulaitoksen arkkitehtuurissa on muistumia jugendin ajan muotokielestä. Lämpökeskuksen pyöreäkattoisessa rakennuksessa on yhdistetty funktionalismin ja klassismin muotoja. Muutos kulttuurikeskukseksi 1994 lähtien, kaupunginarkkitehti *Helena Teräväinen*, (Arkkitehti 1999/2), katos pihalla arkkitehti *Roy Mänttari*, taidemuseon suunnitelmat arkkitehti *Juha Leiviskä*.
- **Kiinteistö Oy Saarenkuja**, puinen rivitalo, osittain kaksikerroksinen, kaupungin vuokratalo, arkkitehti *Helena Teräväinen* ja rakennusarkkitehti *Kirsi Tamppari*.
- **Myllykujan rivitalot 1 ja 2**, kaupungin vuokrataloja, 1998-1999, arkkitehti *Helena Teräväinen* ja rakennusarkkitehti *Kirsi Tamppari*.
- **Liuhtarin mielenterveyskeskus**, arkkitehti *Hilkka Maija Antila* 1990.
- **Kiint.Oy Konnontien vuokrarivitalot**, arkkitehti *Hilkka Maija Antila* 1992.
- **Lapuan patruunatehtaan ketjutehdas**, uusi alue, arkkitehti *Hilkka Maija Antila*.

Kuva 80. Vanhan Paukun lukusali.

7.3 Ylistaro

Ylistaron keskustaajaman väkiluku kääntyi 1970-luvun alun pohjalukemien jälkeen nousuun, ja vuoteen 1985 mennessä se lähes nelinkertaistui. Keskustaajaman kasvusta noin puolet selittyy lähitaajamien alueellisella liittämällä, mutta kokonaiskasvu oli joka tapauksessa niin suurta, että uusille asunnoille ja palveluille tuli taas tarvetta. Maatalousasutus oli koko maan tasoon verrattuna kuitenkin vielä runsasta, taajamissa asui 1980-luvun puolivälissä vasta noin 40 prosenttia kunnan asukkaista. Osittain tästä johtuen myös taajamakylät olivat säilyneet Ylistarossa vireinä.

Keskustan ensimmäinen osayleiskaava on vuodelta 1983. Uusia asuinalueita kaavoitettiin pelloille entisten asemakaavoitettujen alueiden jatkeeksi kolmeen olemassa olevaan päätaajamaan. Suunnitelman alueista todettiin, että ne "eivät ole peltoalueina parhaita asuinalueita, mutta palvelujen läheisyys sekä huokeat kunnallistekniset kustannukset ovat vastaavasti näiden alueiden etuina." 1980-luvulta lähtien asuntorakentaminen

Kuva 81. Halkosaaren asuinalueita.

suuntautui Kirkonkylän lisäksi voimakkaasti myös keskustaajaman ulkopuolelle Halkosaareen, jonne syntyi kokonainen uusi asuinalue latomerialueen reunalle.

Rivitalojen rakentaminen oli voimakkaimmillaan 1980-luvun puolella, joskin niitä oli pystytetty jonkin verran myös 1970-luvulla. Asiaan vaikutti väestönkasvun lisäksi osaltaan myös maatalojen sukupolvenvaihdosperinteen muuttuminen: vanhukset muuttivat yhä useammin palveluiden lähelle rivitaloihin, eivätkä jääneet enää omalle tilalle. Asuntorakentaminen jatkui tasaisena koko 1990-luvun, ja uusia taloja nousi tasaisesti ympäri pitäjää sekä kaavoitetuille että kaavoittamattomille alueille. Rakentamisen tahti näkyi myös kunnan nuorille vuonna 1989 järjestetyssä kirjoituskilpailussa, jonka aiheena oli Ylistaron tulevaisuus. Eräs kahdeksaluokkainen poika muun muassa totesi, että "mielestäni Ylistaro on 20-30 vuoden kuluttua iso kaupunki, jos sitä rakennetaan ja uudistetaan tällä vauhdilla. Talojakin tulee uusia koko ajan kirkonkylään." Toisessa tekstissä taas arveltiin, että "Ympäristöstä ei muuta varmaan jäljelle jääkään kuin kirkko ja Kyrönjoki. Muut asutukset jäävät pilvenpiirtäjien alle."

Kuva 82. Liikerakentamista keskustan laidalla.

Kuva 83.
Halkosaaren koulu.

on peräisin 1980-luvulta, ja mm. yleiskaavassa määritelty liikerakentamisen alue kylän sisääntulon yhteydessä pystytettiin suurimmaksi osaksi silloin. palveluelinkeinot ohittivat 1990-luvulle tultaessa alkutuotannon, vaikkakin maa- ja metsätalous säilyi edelleen tärkeänä työllistäjänä mautilojen määrän vähenemisestä huolimatta.

Lama ei aiheuttanut Ylistarossa romahdusta; pientä hiipumista tapahtui tasaisesti kaikilla osa-alueilla. Suurin vaikuttaja tähän oli paikkakunnan vahva yksityisyrittämisen perinne, joka pärjäsi suuria yksityis- ja valtion yrityksiä paremmin. Osa liiketiloista tyhjjeni lähinnä keskustan laidalla, varsinainen keskusta selvisi taantumasta ilman suurempia rakennuskannan muutoksia. Myös rakennuslupien määrä säilyi entisellään, lasku oli lähinnä marginaalista. Vuonna 1989 kunta sai ensimmäisen ammattikunnassa yleisesti huomioitun modernin arkkitehtuurikohteensa, kun valtatie 16:n varteen rakennettiin uusi valtion virastotalo. Arkkitehtuuriltaan valkoisen modernistista ja esineenä vaikuttavaa rakennusta on sinänsä vaikea liittää Ylistaron pohjalaiseen rakennusperinteeseen, mutta kunnallisena imagon antajana sen rooli on ollut merkittävä.

Kuva 84. Valtion virastotalo.

- Ylistaron kunnalliskoti, Arkkitehtitoimisto Aulis Jääskeläinen 1981.
- Valtion virastotalo, arkkitehdit Kari Järvinen, Timo Airas & Mikko Aho 1989
- Ympäristöpainotteinen taajamatie, Ylistaron keskustassa, Y-suunnittelu Oy, ”Yli ja ympäri” 1994.
- Halkosaaren koulu, Suunnittelutalo S. Anttila Oy 1992.

Näkymätön arkkitehtuuri (2000-)

Suomen 2000-luvun arkkitehtuurissa ilmiönä näyttäisi olevan teollisten prosessien, teknologian ja rationaalisen ajattelun ylivallan kyseenalaistaminen. Iskulauseena on kestävä kehitys; tavoitteena on luoda luonnon ja ihmisen välille tasapainoinen ja vuorovaikutteinen suhde. Rakennettua ympäristöä ei pidetä ajasta riippumattomana, muuttumattomana ja kerralla valmiiksi rakennettuna; nykyistä rakentamisen demokraattista hallintokoneistoa arvostellaan jäykäksi, kömpelöksi ja sopeutumattomaksi. Sekä asuin- että julkisessa rakentamisessa ilmiönä on talotyyppien yhdistely ja tilojen monikäyttöisyys. Ihmisten erilaiset tarpeet pyritään huomioimaan luomalla yksilöllisiä ja muunneltavia asuntoja, joista muodostuisi kehittyneen tietotekniikan ja tietoverkkojen avulla yhdistettyjä työnteon, vapaa-ajan ja viihteen keskuksia.

Ilmeeltään arkkitehtuurin muodot noudattavat 1990-luvulla alkanutta pelkistettyä linjaa. Tyypillinen rakennus on yksinkertainen, itsenäinen ja eheä kappale, joka on jäsennelty osiin eri materiaaleja käyttämällä. Varsinkin funktionalismin muotokielen vaikutus on selvästi nähtävissä, ja myös **Alvar Aallon** vaikutus näkyy yhä suunnittelun yksilöllisissä tavoitteissa: rakennuksen suhdetta ympäristöönsä, ilmansuuntiin sekä näkymiä maisemaan korostetaan. Liikerakentamisen puolella teräs- ja lasirakenteiset toimistot ovat vakiintuneet kaupungeissa maanlaajuiseksi yleisratkaisuksi. Nykyisessä virallistetussa modernismissa rakennusten ulkoinen ja sisäinen estetiikka ovat korostetussa asemassa, arkkitehtuuri synnyttää yksinkertaisia ja tyylikkäitä esineitä.

*Kuva 85. Vasa Övnings-
skolans Gymnasium, Iisä-
rakennus.*

Elementtilähiöiden tilalle halutaan 2000-luvulla inhimillisempiä asuinympäristöjä; asuntojen tulisi olla terveellisesti rakennettuja, valoisia ja viihtyisiä. Kaupunkisuunnittelun kenttää jakaa toisaalta ihmisten kaksijakoinen suhtautuminen: halutaan asua elävässä ja vilkkaassa keskustassa kaikkien palvelujen äärellä, kunhan samalla voi elää suomalaisen kaupunkiunelman mukaan järven rannalla omassa yksinäisyydessä. Yksin asuvat nuoret haluaisivat asua pienissä asunnoissa kaupungeissa, mikä on johtanut varsinkin pääkaupunkiseudulla asutopulaan. Suurin osa lapsiperheistä haluaisi puolestaan asua pientaloissa. Tämä on näkynyt selvästi myös maaseutuvoittoisella Pohjanmaalla, missä asutus on monilla paikkakunnilla tiivistämispyrkimyksistä huolimatta siirtymässä haja-asutusalueille. Eräänlaisena välivaihtoehtona suunnittelun tämänhetkisenä ihanteena on tiiviiden puutarhakaupunginosien luominen, joissa yhdistyisivät kompakti kaupunkimainen asuminen ja yhteys luontoon oman puutarhan kautta.

Uuden vuosituhannen suomalaista arkkitehtuuria näyttäisi hallitsevan yhä 1960- ja 1970-lukujen rationalismin herättämä vastareaktio. Modernismin ja regionalismin 1980-luvun yhteentörmäyksen jälkeen suunnittelusta on kehittynyt eräänlainen synteesi, jossa suhtautuminen modernismiin on hyvin kaksijakoista. Muotokieli on modernistisen pelkistettyä ja funktiosta lähtevää, toisaalta ajattelulle ominainen kokonaisvaltaisten ratkaisujen etsiminen torjutaan. Toimivaa ja monipuolista kaupunkikuvaa pidetään tärkeänä, toisaalta kaavoitusta pidetään liian rajoittavana: katsotaan että yksittäisten rakennusten tehtäväksi jää ainoastaan ennalta määriteltyjen kaupunkikuvallisten tavoitteiden toteuttaminen. Suunnittelussa etsitään yksilöllisiä ja paikan ainutlaatuisiin olosuhteisiin sovitettuja ratkaisuja. Tavoitteena tuntuu sinänsä hieman paradoksaalisesti olevan rakeinen, monipuolinen ja kokonaisuudeksi nivoutunut elinympäristö, joka syntyy sankariarkkitehtuurin yksilöllisistä ja itsenäisistä objekteista.

8.1 Vaasa

Vaasassa on 2000-luvulla jatkettu kaupungin eheyttämistä 1900-luvun lopun periaatteiden mukaan. Vielä olemassa olevia aukkoja paikkaillaan, ja esimerkiksi käytöstä poistettuja teollisuusrakennuksia on muutettu keskustan läheisyydessä uuteen käyttöön. Tulevaisuutta varten on laadittu kolme vuoteen 2030 ulottuvaa kehitysmallia, joissa kaupungin rakentumista on hahmotettu eri väestönkasvuennusteiden perusteella. Laajimmassa mallissa Vaasan rakenne tiivistyisi huomattavasti, ja keskustan edustalle on maannousun avittamana suunniteltu jopa uusia asutettuja saaria. Toisesta ääripäästä olevassa ennusteessa väestö vähenee ja vanhenee, eikä uusia alueita kaavoiteta lainkaan samalla kun satamateollisuuden ja yliopiston toiminnot vähenevät. Todennäköisimmässä mallissa kaupunkirakennetta tiivistettäisiin tavoitteena kaupunkimaisen ja laadukkaan ympäristön luominen. Kaikissa malleissa ovat esillä kestävä kehityksen periaatteet ja kevyen liikenteen kehittäminen.

Vaasan nykyisessä kaupunkikuvassa näkyvät arkkitehtuurin eri virtaukset 1800-luvun puolivälistä saakka. Aikakausien välisten, ajoittain rajujen siirtymien lopputuloksena vanha puukaupunki on vaihtunut urbaanimpaan kivitalojen ympäristöön. Rationalismin ajan lamellitalot ovat yhä selvimmin näkyvissä Vaasan yleiskuvassa, mutta nekin alkavat hiljalleen asettua kaupungin eheytyvään kokonaisuuteen.

· **Vasa Övningsskolas Gymnasium, lisärakennus**, Koulukatu 31, *Arkkitehtiryhmä A6 Oy (Tapio Saarelainen, Jyri Haukkavaara, Heikki Mäkinen).*

Kuva 86. Uutta rakentamista Koulukadulla.

8.2 Lapua

2000-luvun lapualaisen kaupunkisuunnittelun päämääränä on keskustan kehittäminen ja kaupunkikuvan tiivistäminen jokimaisemaa hyödyntäen. Tavoitteeksi on asetettu ”suomalainen kaupunkiunelma ekologisilla näkemyksillä, ei urbaani kaupunkimaisen tiivis kaupunkirakenne.” Suunnitteilla on kevyen liikenteen verkon parantamista ja viheralueiden lisäämistä. Suunnitteluun on tullut mukaan uusia piirteitä, edellisen vuosisadan lopulla esiin tullut kestävän kehityksen läpivienti eri tasoilla on yksi päätavoitteista. Modernismin ihanteet ovat hiljalleen väistymässä, ja yleiskaavassa todetaankin: ”Ilmeisesti pitää hylätä modernin suunnittelun käsitys kokonaisvaltaisuudesta ja kaiken kattavasta haltuunotosta. Kokonaisvaltaisuutta voidaan tavoitella katkelmallisestikin, jos periaatteena on kuitenkin kaikkien mahdollisten ulottuvuuksien säilyttäminen kulloiseenkin osatarkasteluun.”

Työttömyysaste on laskenut 1990-luvusta, ja Lapuaa mainostetaan vahvana työpaikka-alueena. Voimassa olevalla asemakaava-alueella on edelleen rakentamatonta liike- ja palvelutilaa, ja myös valmista liiketilaa on tyhjillään. Toisaalta yksityinen rakennusala on hiljalleen elpymässä, vaikka varsinkin liikerakentamisessa odotetaan vielä kaupungilta projekteihin tukea. Uudessa yleiskaavassa liikealueita on vähennetty kestävän kehityksen tavoitteen mukaisesti valtateiden varsilta ja siirretty lähemmäksi keskustaan. Rakennusten uudelleenkäytön kokeilua pyritään jatkamaan, ja suunnitteilla on mm. valtion virastotalon mahdollinen muuttaminen julkisista hallinnon tiloista yhä enemmän kaupallisiksi liiketiloiksi.

Vuoden 2001 keskustan asumisesta yli puolet on omakotitaloissa, joka neljäs asuu kerrostalossa ja keskimäärin joka kymmenes rivitalossa. Uudessa yleiskaavassa todetaan, että rakentamisen periaatteiden mukaan tulisi suosia keskustan tiiviimpää kerros- tai ryhmärakentamista, mutta asukkaiden toiveet suuntautuvat kuitenkin usein rivitalo- ja omakotitalorakentamiseen, mikä on näkynyt omakotirakentamisen voimakkaana lisääntymisenä keskustan ulkopuolella. Uusia omakotitaloalueita on noussut mm. Nurmonjoen rannalle Marielundin eteläpuolelle. Toisaalta ensimmäinen asunto on kuitenkin mielellään vuokrattu yksiö tai kaksio rivi- tai kerrostalossa keskustan alueella. Korkeatasoisille kerrostaloasunnoille keskustan palvelujen ääressä on ilmennyt osaltaan uutta kysyntää.

Vanhaa 1800-luvun rakennuskantaa ei varsinkaan keskustan alueella ole juuri jäljellä. Satunnaisia taloja on säilynyt niiden funktioiden tai merkityssisällön vuoksi, kuten on käynyt **Vihtori Kosolan** kotitalon tapauksessa, tai esimerkiksi jos rakennukset ovat säilyneet pitkään saman vahvan suvun omistuksessa. Kaupungin yleiskuvassa 1900-luvun ja keskustassa erityisesti 1960-1970-luvun rakennukset ovat hallitsevassa asemassa, hajainen yleisilme on kuitenkin asteittain eheyty-mässä.

· **Laurilan silta**, *Arkkitehtitoimisto Harris-Kjisik*, keskustan alueen parantamiskohde.

· **Pienkerrostalo Koulukadulla**, rakenteilla 2002, *Arkkitehtitoimisto Nurminen-Antila*.

Kuva 87. Laurilan silta on osa keskustan kehityssuunnitelmaa.

8.3 Ylistaro

Tämän hetken ilmiönä Ylistarossa on omakotirakentamisen siirtyminen pois keskustasta haja-asutusalueille, eikä keskustan peltotonteille löydy rakentajia. Tasakattoisia 1960-1970-lukujen asuintaloja on 2000-luvulle tultaessa muutettu harjakattoisiksi muutamaa poikkeusta lukuunottamatta. Kaikille tyhjille liiketiloille ei ole löydetty uusiokäyttöä, ja mm. suojeltu meijeri on nykyisin tyhjillään. Toisaalta esimerkiksi maatalojen navettoja on muutettu pienyrittämisen uusiokäyttöön. Teollisuusrakentamisen kasvu jatkuu ja kaavoitetulle alueelle nousee vielä tälläkin hetkellä uutta rakentamista. Kunnan asukasluku uudelle vuosituhannele siirryttäessä oli noin 5800.

Arkkitehtonisesti Ylistaron nykyinen maisemakuva on melko harmoninen, lukuun ottamatta ehkä sisääntulon liikerakentamisen aluetta. Rakennuskanta on rakeista; suurimpina ryhminä kirkonkylällä ovat rintamamiestalot, 1970-luvun entiset tasakattoiset talot ja 1980-luvun valkotiiliset rakennukset. Julkinen, kaupallinen ja teollinen rakentaminen on Ylistarossa määrällisesti vähäistä, mutta maisemassa näkyvässä asemassa. Keskustaa hallitsevat 1970- ja 1980-luvun liikerakennukset, vanhempi rakennuskanta on lähinnä erillisinä yksittäistapauksina. Kokonaisuus on silti monipuolinen, ja rakennetun ympäristön mittakaava on hallittu. Sadan vuoden arkkitehtuuri on kerrostunut maisemaan melko mukavasti.

· Kirja-Matin koulun liikunta- ja monitoimihalli, rakenteilla, *Suunnittelutalo S. Antila, Esko Ränkilä.*

Kuva 88. Ylistaron keskustaa kesällä 2002.

9

Yhteenveto: 1900-luvun alueellinen arkkitehtuuri

Tämän selvityksen perusteella viime vuosisadan arkkitehtuurista Pohjanmaalla ei pysty vetämään pitäviä johtopäätöksiä, mutta joitakin suuntaviivoja tuleville tutkimuksille voi kuitenkin hahmottaa. Näyttäisi siltä, että 1900-luvun arkkitehtuurin paikallisuus saattaa löytyä pikemminkin vastauksena kysymykseen ”miten” kuin ”mitä”. Arkkitehtonisten tyylien levinneisyys ja asema maisemakuvassa on ilmentynyt eri paikkakunnilla rakentamisen kulloisenkin tarpeen seurauksena. Tarpeen ovat puolestaan määritelleet eri aikakausien väestökehitys, elinkeinorakenteen muuttuminen ja maanlaajuinen aluepolitiikka. Tämän vuoksi tämä selvitys on keskittynyt yhtäläillä rakentamiseen kuin arkkitehtuuriinkin.

Pohjanmaan, kuten koko Suomen arkkitehtuuria ovat muovanneet pääasiallisesti taloudelliset ja yhteiskunnalliset olosuhteet. Pohjanmaan rannikko on ollut vuosisatojen ajan vaurasta kaupankäynnin aluetta, mikä on näkynyt myös rakennuskannassa. Varsinkin Vaasan kaupunkikuvassa vauraus on näkynyt eri tavalla kuin esimerkiksi Itä-, Keski- tai Pohjois-Suomen keskisuurissa kaupungeissa. Tämä on havaittavissa myös kaupungin voimakkaassa rakentamisessa 1960-luvulla, joka pohjautui myös osaltaan taloudellisiin syihin. Pohjanmaan maisemakuvassa maa-seudun perinteinen talonpoikaisrakentaminen on yhä selvästi näkyvissä, ja myös eri laajuudessa kuin esimerkiksi itäisen/pohjoisen Suomen töllirakentaminen.

1900-luvun paikallisuus ei hahmotu suomalaisessa arkkitehtuurissa yksittäisten rakennuskohteiden kautta, vaan pikemminkin laajempina kaupunkirakenteen kokonaisuuksina. Suuremmilla paikkakunnilla rakennuskulttuurin muutos on ollut yleensä nopeudessaan ja laajuudessaan rajumpaa, pienempien paikkakuntien muutos taas on ollut pääpiirteittäin tasaisempaa. Syntynyt kerroksellisuus on analysoitavissa paikkakunnittain tai maakunnittain kokonaisuuksina, joissa eri aikakausien rakentamisen painotukset vaihtelevat. Tiivistettynä voisi todeta, että 1900-luvun alueellinen arkkitehtuuri on siis rakentamisen tarpeen paikallisen painotuksen lopputulos.

Eräs lähestymistapa aiheeseen voisi olla valtion ohjaus rakentamisessa. Viime vuosisata voitaisiin jakaa tämän perusteella karkeasti kolmeen osaan: a) aika ennen sotia, b) aika sodista lamaan ja c) laman jälkeinen aika. Paikallinen rakennusperinne muuttui viime vuosisadan alkupuoliskolla vielä suhteellisen verkkaisesti eri puolilla maata. Sotien jälkeen Suomen rakennuskulttuuri ja maisemakuva yhtenäistyivät tyyppiratkaisujen saattamana niin asuin- kuin julkisessakin rakentamisessa. Uusilla perinteestä poikkeavilla rakennuksilla oli suuri merkitys rakentamiseen niin tyylillisesti kuin hallinnollisestikin: uudisrakentamisen ja kau-

Kuva 89. Vaasan Palo-saari, kerrostuneisuutta.

Kuva 90. Närpiö.

punkisuunnittelun ohjaus siirtyi vahvasti ylhäältä johdetuksi. Toisena murrospisteenä voisi pitää laman jälkeistä rakentamisen uudelleenjärjestelyä valtion hallinnossa, jolloin ohjausta siirrettiin paikallistasolle kuntien vastuulle. Kehittykö sitten tämän myötä tulevaisuudessa eräänlaista uutta arkkitehtuurin alueellisuutta, jää nähtäväksi.

Arkkitehtuurin arvostus muuttuu ajan mukana. Aikanaan parjatut sotien jälkeiset tyyppitaloalueet ovat muuttuneet vuosien kuluessa yhä viihtyisämmiksi asuinalueiksi, eikä tarpeettomina pidettyjä tiilisiä teollisuuskiinteistöjäkään ajatella enää ensimmäisenä purettaviksi. Jokaisen aikakauden tulee päätöksiä tehdessään toimia tietysti omista lähtökohdistaan, mutta historiallista syvyyttä ei tule unohtaa. Rakentamista pidetään yleensä turhan helposti edistyksen ja kehityksen merkkeinä, ja olemassa olevan suojelemista taas kehityksen pysäyttäjänä.

Paikkakunnan koosta ja sen ”arkkitehtuurikohteiden” määrästä riippumatta jokaisella paikkakunnalla on oma rakennushistoriansa, jossa näkyvät eri aikakaudet ja kehityksen paikalliset vaiheet. Rakennuskannan koostumuksen pystyy määrittämään, mutta varsinainen arkkitehtuuri on käsitteenä huomattavasti avoimempi. Arkkitehtuuri ei koskaan ole lopullisesti merkittävää tai merkityksetöntä, arkkitehtuuri loppujen lopuksi vain on, ja ihmiset tekevät eri aikakausina näkemästään omat, useimmiten toisistaan täysin poikkeavat johtopäätöksensä.

Kuva 91. Rantakadun kerrostaloja, Vaasa.

10

Lähteet

Kirjalliset lähteet

- Ahmas, Kristiina: Lapuan rakennuskulttuuria: kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden kohteiden inventointi vuosina 1990-1993. Lapua 1993.
- Arkkitehti-lehti, 2-3/1995, 3/1998, 6/1988, 1/1999, 1-6/2001.
- ARS – Suomen taide, osat 3-6. Keuruu 1989 (osat 3-4), Keuruu 1990 (osat 5-6).
- von Bonsdorff, Bengt ym.: Suomen taiteen historia. Helsinki 1998.
- Funkis – Suomen nykyaikaa etsimässä. Suomen rakennustaiteen museo, Helsinki 1980.
- Haapala, Marianne, Olli Peltola & Kari Välimäki: Ylistaron kehitysedellytykset ja tulevaisuuden haasteet. Ylistaro 1990.
- Halme, Asko: Bauen in Vaasa – julkista rakentamista. Vaasa 1990.
- Halme, Asko & Jussi Hallasmaa: Kunnallisarkkitehtuuria: Vaasa 1965-1985. Vaasa 1986.
- Helander, Vilhelm & Mikael Sundman: Miltä näyttää maamme? Ympäristön muutos ja rakennusperinnön kohtalo. Helsinki 1982.
- Helander, Vilhelm & Simo Rista: Suomalainen rakennustaide. Tamprint 1989.
- Jakobsen, Rune Bo: Vaasa 1917-1997. Länsi-Suomen ympäristökeskus 1997.
- Jälleenrakennuskausi – Euroopan jälleenrakennuspäivät 12.-13.9.1998.
- Kaipia, Jouni & Lauri Putkonen: Suomen arkkitehtuuriopas. Keuruu 1997.
- Karttunen, M.O.: Kyrönmaan vaiheita – Isonkyrön, Vähäkyrön ja Ylistaron kotiseutukuvaus. Seinäjoki 1964.
- Kaupunkikuva, keskustan osayleiskaava. Lapuan kaupunki, tekninen keskus, kaavoitus- ja suunnitteluosasto 1996.
- Kauppakatu, inventointiosa. Lapuan kaupunki, tekninen keskus 1996.
- Keppo, Eeva: Vaasan läänin kulttuuriympäristöohjelma. Suomen ympäristö -julkaisusarjan osa 68, Länsi-Suomen ympäristökeskus, Vaasa 1997.
- Koho, Timo: Alvar Aallon jälkeinen Suomi, arkkitehtuurin kuva 1976-1987. Tampere 1996.
- Koho, Timo: Modernismi Suomalaisessa arkkitehtuurissa 1900-1960. Tampere 2000.
- Koho, Timo: Suomalaisen arkkitehtuurin 60-luku, konstruktivismi ja järjestelmäajattelu. Tampere 1994.
- Kovalainen, Pasi & Anna Louekari: Pohjois-Pohjanmaan talonpoikaisarkkitehtuuria. Oulu 1994.
- Kovanen, Kirsti & Leena Saraste: Arkkitehtuuri Itä-Suomessa – meidän miljö. Jyväskylä 1989.
- Kujala, Anna-Majja: Keski-Pohjanmaa – kotimaakuntani. Kokkola 1986.
- Kulttuuri- ja rakennushistoriallisesti arvokkaita kohteita Vaasan läänissä. Vaasan läänin seutukaavaliitto, Vaasa 1978.
- Kulttuurimaisema, arvokkaat kulttuurimaisemakokonaisuudet Vaasan läänissä. Vaasan läänin seutukaavaliitto, Vaasa 1993.
- Kuvia Vaasan läänistä 1980-luvulta, kuntien rakenteellinen kehitys. Vaasan läänin seutukaavaliitto, Vaasa 1989.
- Kyrönjoen virkistyskäytön ja maisemanhoidon kehittäminen Ylistarossa ja Nurmossa, kulttuuriympäristöselvitys. Motiivi Oy, Länsi-Suomen ympäristökeskuksen alueelliset ympäristöjulkaisut 242, Seinäjoki 2001.
- Lapuan keskustan osayleiskaava 2005.
- Lapuan keskustan yleissuunnitelmaprojekti 1994-1997, peruste- ja suunnitelmaosa. Lapuan kaupunki, tekninen keskus 1997.
- Linden, Anri: Alvar Aalto, tuotanto Pohjanmaalla. Länsi-Suomen ympäristökeskuksen alueelliset ympäristöjulkaisut 96, 1998.
- Lounatvuori, Irma & Lauri Putkonen: Rakennusperintömme – kulttuuriympäristön lukukirja. Hämeenlinna 2001.
- Maakunnallisesti arvokkaat maisema- ja kulttuurialueet 2001, yleisselvitys. Keskenäinen moniste, Motiivi Oy, Etelä-Pohjanmaan liitto 2001.

Marttala, Sanna: Jälleenrakentamiskaudesta Vaasassa. Moniste, 1998.
Mäkinen, Kalevi A.: Lapua – lakeuden kaupunki. Lapua 1980.
Nikula, Riitta: Rakennettu maisema, Suomen arkkitehtuurin vuosisadat. Keuruu 1993.
Pohjanmaan vanhat sillat. Vaasan tiepiiri ja Länsi-Suomen ympäristökeskus 1999.
Rakennustaiteen seura: Jäsentiedote 1/2001. Helsinki 2001.
Rautiainen, Marianne: Kaupunkikuvan arvioiminen, selvitys kaupunkikuvaindikaattoreista. Suomen ympäristö -julkaisusarjan osa 502, Ympäristöministeriö, Vantaa 2001.
Saarela, Tuula: Vaasan läänin vanhimmat koulurakennukset. Ympäristöministeriön alueidenkäytön osaston selvitys 7/1995.
Saarela, Tuula, Tapani Tommila & Mirva Pulli: Nuorisoseurantalot Länsi-Suomen ympäristökeskuksen alueella. Länsi-Suomen ympäristökeskuksen alueelliset ympäristöjulkaisut 126, Kokkola 1999.
Salo, Anna-Maija (toim.): Rakennettiin uusi Vaasa – Mirjam Lehtikannon kirjoituksia. Vaasa 1981.
Salokorpi, Asko: Suomen arkkitehtuuri 1900-luvulla. Helsinki 1971.
Salomäki, Matti: Vaasan läänin vanhat pappilat. Vaasan lääninhallituksen julkaisusarja 11/1994.
Sankaruus ja arki – Suomen 50-luvun miljö. Suomen rakennustaiteen museo, Vantaa 1994.
Simola, Tarja: Meijerirakennuksia Länsi-Suomen ympäristökeskuksen alueella: rannikko ja Etelä-Pohjanmaa. Ympäristöministeriön alueidenkäytön osaston selvitys 6/1995.
Suonto, Yrjö: Varjele modernia! Modernin arkkitehtuurin ominaispiirteiden säilyttämisen puolesta rakennuksia korjattaessa. Helsinki 1995.
Tietz, Jürgen: 1900-luvun arkkitehtuuri. Köln 1998.
Tuominen, Laura: 1900-luvun rakennusperintö: luettelointi- ja suojelukysymyksiä. Ympäristöministeriön kaavoitus- ja rakennusosaston selvitys 8/1992. Helsinki 1992.
Vaasa – rakennusperinneselvitys II, moniste (keskeneräinen).
Valtion rakennusten suojeluluettelo, Vaasan lääni, Museovirasto. Valtioneuvoston päätös 1991.
Viljanen, Kaarlo & Hannu Vuolteenaho: Vaasan kaupungin rakennusperinneselvitys. Vaasa 1986.
Vuollet, Pentti: Arkkitehtuurikilpailut Vaasan läänissä. Moniste.
Wäre, Ritva: Rakennettu suomalaisuus. Nationalismi viime vuosisadan vaihteen arkkitehtuurissa ja sitä koskevissa kirjoituksissa. Helsinki 1991.
Öst, Susanne: Industribyggnader i Vasa 2. Österbottens museum.

Kuvalähteet

Alvar Aalto arkisto, Helsinki: 26
Björkström, Marita (Länsi-Suomen ympäristökeskus): 3
Filppulan kokoelmat, Lapua: 19
Hietikko-Hautala, Tiina (Länsi-Suomen ympäristökeskus): 85
Kankaanpää-Waltermann, Riitta (Länsi-Suomen ympäristökeskus): 13, 90
Lapuan kaupunki: 10
Leppälä, Petri: 1, 38, 40-41, 48, 50, 76, 78-79
Mentula, Antti: 4-7, 11, 14-18, 20-21, 24-25, 27-34, 43, 45-47, 49, 51, 53-68, 71, 74-75, 77, 81-84, 86-89, 91
Motiivi Oy: 22-23, 36, 52
Pohjanmaan museo: 8, 9
Ristimäki, Veli-Pekka: 70, 72-73
Rothstén, Santtu: 42, 44
Tampereen yliopisto, musiikintutkimuksen laitos: 12, 35
Tiainen, Jussi: 80
Tommila, Tapani: 37
Vaasan kaupunginarkisto: 39
Vuollet, Pentti: 2
Ylistaron kunta: 69

Selvitykseen haastatellut ja tutkimuksessa auttaneet henkilöt:

Mikko Härö, arkkitehti, Museovirasto
Juha Jääskeläinen, arkkitehti
Riitta Kankaanpää-Waltermann, arkkitehti, Länsi-Suomen ympäristökeskus
Heikki Kuivinen, rakennustarkastaja, Ylistaro
Harri Luoma, teknisen osaston johtaja, Ylistaro
Tuija Mikkonen, taidehistorioitsija, Vaasa
Harri Nieminen, arkkitehti, Vaasan kaupunkisuunnittelu
Helena Teräväinen, kaupunginarkkitehti, Lapua; maakunta-arkkitehti, Etelä-Pohjanmaan liitto
Kaarlo Viljanen, arkkitehti, Vaasa
Hannu Vuolteenaho, arkkitehti, Vaasan kaupunkisuunnittelu
Mauno Vähämäki, kaupungingeodeetti, Lapua

Rakennusluettelo: 1900-luvun arkkitehtuuria Pohjanmaalla

Tilannekatsaus kesällä 2001, **Riitta Kankaanpää-Waltermann**, täydennetty kesällä 2002, **Antti Mentula**.

1900-1919

Alahärmä: *Alahärmän kirkko*, Jos Stenbäck, 1903 valmistunut harmaakivikirkko.
Alahärmä: *Kansakoulu*, Huhtamäki, 1913.
Alajärvi: *Kansakoulu* 1905, Ylikylä 1, Kurejoki.
Alajärvi: *Alajärven nuorisoseurantalo* (alunperin suojeluskuntatalo), suunnitteli arkk. Alvar Aalto 1919, karoliinista barokkityyliä. Tulipalo 1983, minkä johdosta peruskorjattiin 1984-1986.
Alavus: *Alavuden kirkko*, 1913-1914 rakennettu kivikirkko, arkkitehtuurikilpailun tulos K. S. Kallio. Muodoltaan pitkäkirkko.
Halsua: Ylikylä, *Kansakoulu*, 1911.
Ilmajoki: *Ilmajoen rautatieasema*, rakennettu 1910-luvulla. V luokan aseman tyyppiirustusten mukaan (T. Hellström).
Isojoki: *Vanhankylän nuorisoseurantalo*, rakennettiin 1912.
Isokyrö: *Orisbergin kartanomeijeri*, 1906. Edvard Björkheimin rakentama graniittinen meijeri. Alkuperäiskunnossa.
Isokyrö: *Ylipään nuorisoseurantalo*, rakennettu vuonna 1908.
Isokyrö: *Kyrönmaan Osuusmeijeri*, ent. Isonkyrön Osuusmeijeri, harmaakivinen meijeri, rakennettu 1908. Hankkijan rakennusosasto.
Isokyrö: *Perttilän riippusilta*, 1910 valmistunut teräsrakenteinen, puukantainen riippusilta.
Jalasjärvi: *Jokipiin nuorisoseurantalo* (Alanen) on rakennettu 1910.
Jalasjärvi: *Jylisevänkosen mylly/saha*, suunnittelija Antti Laine/sähkölaitos 1910.
Jalasjärvi: *Taivalmaan nuorisoseurantalo* (toimi ennen kyläkouluna, ala-aste), rakennettu 1915.
Jurva: *Kirkonkylän nuorisoseurantalo*, rakennettiin 1905.
Jurva: *Riihikoski Oy:n saha*, Närviöjoki. Rakennettu noin 1913.
Jurva: *Sarvijoien nuorisoseurantalo*, rakennettu 1913.
Jurva: *Jurvan pappila*, kk. Vuonna 1918 rakennettu 1 ½-kerroksinen hirsitalo.
Kaskinen: *Rautatieasema*, T. Hellström 1912.
Kaskinen: *Kaupungintalo*, kivinen, korkealla tornilla varustettu rakennus. Valmistui 1914.
Kaskinen: *KOP:n toimitalo* vuodelta 1914.
Kauhajoki: *Keturin silta*, kivinen holvisilta vuodelta 1908.
Kokkola: *Suomalainen yhteiskoulu*, (alunperin K. Sandelinin suunnittelema) rakennettu 1900, uusrenesanssi ja nikkarityyli.
Kokkola: *Nuorisoseurantalo Jungsborg*, Hakalahti, rakennettu 1904.
Kokkola: *Sähkölaitos*, Sigurd Frosteruksen ja Gustaf Strengellin suunnittelema, 1905. Edustaa kansainvälisiin esikuviin pohjautuvaa rationalismia.
Kokkola: *Villa Marokko*, vanha huvilarakennus Palman huvila-alueella, 1906, G. Strengell.
Kokkola: *Kustaa Adolfinkadun länsipuolisen alueen puinen rakennuskanta*, 19. sta vuosisadan alkupuolelta.

Kokkola: *Mäntykangas talot 4, 13, 15, 17, 19 ja 21*, (sekä lähes koko kadun länsisivu) kaikki Frans Wiklundin suunnittelemia, herkästi klassistiseen henkeen muotoiltuja.

Kokkola: *Renlundin kansakoulu*, arkkitehtuurikilpailun tulos, Walter ja Ivar Thomé 1907.

Kokkola: *Kokkolinna*, K. Himangan ja K. Taipaleen suunnittelema kerrostalo vuodelta 1908.

Kokkola: *Kauppahalli*, kaupunginrakennusmestari Alvar Åkermanin suunnitelmien mukaan tiilirakenteisena tehty rakennus, 1909.

Kokkola: *Vesitorni*, Selim A. Lindqvist 1914, konstruktivismi.

Kokkola: *Tullipakkahuone*, Valter ja Ivar Thomén 1916.

Kokkola: (vanha) *Siunauskappeli*, Marian hautausmaa, Alvar Åkerman 1916 (1920?).

Kortesjärvi: *Purmojärven nuorisoseuratalo*, rakennettiin 1907.

Kortesjärvi: *Kortesjärven nuorisoseuratalo*, rakennettiin 1909, laajennettu 1991-92.

Kristiinankaupunki: *Skaftung uf:n seuratalo*, rakennettiin 1909.

Kristiinankaupunki: *Rautatien ylikulkusilta*, teräsbetoninen jatkuva palkkisilta vuodelta 1912.

Kristiinankaupunki: *Härkmeri uf:n seuratalo*, rakennettiin 1913, laajennettiin 1931.

Kruunupyy: *Kronoby uf & nf:n rakennus* (Kronoby samlingshus), rakennettu 1904, laajennettu myöhemmin.

Kruunupyy: *Perjöns kvarn*, mylly, rakennettiin 1900-luvulla (lupa 1909).

Kruunupyy: *Norrby uf:n seuratalo* (aikaisemmin koulu), rakennettu 1909.

Kruunupyy: *Nedervetil uf:n seuratalo Gillestugan*, valmistui 1913, jugendia. Laajennettiin nyky-muotoonsa 1936.

Kuortane: Heikki Klemetilän huvilat *Heliä* 1904 ja *Armila* 1908.

Kuortane: *Yljoen nuorisoseuratalo*, rakennettu 1905.

Kuortane: *Löyän nuorisoseuratalo*, rakennettu 1919, laajennettu 1937.

Kurikka: *Jyllinkosken Sähkölaitosmuseo*, perustettu yhtiön vuonna 1913 valmistuneen voimalaitoksen alasaliin Kyrönjoen rantaan.

Kurikka: *Kurikan kunnallistalo*, arkkitehtuurikilpailun 1. sija, Toivo Paatela 1917.

Kurikka: *Luovan nuorisoseuratalo*, rakennettu 1919, laajennettu 1959.

Kälviä: *Kälviän puukirkko*, O. V. Renell 1905, ulkoviisteinen, tasavartinen ristikirkko (tapuli ko-mea uusklassillinen, piirustukset Jacob Rijf, Kuorikoski toteutus).

Laihia: *Laihian osuusmeijeri*. Vuosina 1905-1906 rakennettu tiilinen meijerirakennus, jossa on jugendpiirteitä fasadi- ja päätykoristelussa.

Laihia: *Laihian nuorisoseuran talo*, B. Strömmer 1915, paloi 1994.

Laihia: *Laihian Nuorisoliitto ry:n talo*, rakennettu vuonna 1900.

Lappajärvi: *Kansakoulu*, 1900.

Lappajärvi: *Halkosaari*, historiallinen vapaa-aika- ja huvikeskus, jossa on tanssittu jo vuosisadan alusta alkaen.

Lapua: *Raparanta*, 1904. Kaksikerroksinen puurakennus edustaa tyylillisesti jugendin huvilar-arkkitehtuuria. Purettu 1993.

Lapua: *Virtasen ja Pyhälähdän talot*, 1920-luvun alku. Tyyliltään 2 ½-kerroksiset puurakennukset edustavat jugendia.

Lapua: *Hautasen talo*, 1897, ulkovuorauksessa ja koristelussa kertaustyyliä sekä jugendvai-kutteita.

Lapua: *Vaurion talo*, 1909. Kaksikerroksinen pitkille nurkille salvottu hirsitalo.

Lapua: *Ylisaaren talo*, 1902-1904, Jalmari Lahdensuo.

Lapua: *Mustamaa*, Kansakoulu, 1911.

Lapua: *Maanviljelyslyseo*, 1918. Osa Siirilän kaupunginosan rakennuskantaa (1920-1940-luvuilta).

Lehtimäki: *Länsikylä*, kansakoulu, 1924.

Lohtaja: *Alaviirteen vanha jauhomylly*, rakennettu 1900-luvun alkupuolella. Nelikerroksinen myllyrakennus entisöitiin ja otettiin uudelleen käyttöön 1990-luvun alussa.

Maalahti: *Malax Andelsmeijeri*, ensimmäinen meijeri, joka aloitti toimintansa Vaasan maidonlä-hettäjäjen keskuudessa. Perustettiin Yttermalaxiin vuonna 1906, puurakenteinen.

Maalahti: *Uf Strimman nuorisoseuratalo* (vanha kansakoulu), rakennettu 1917.

Maksamaa: *Klemetsgårdarna*, Kerkklax. Rakennukset ovat 1900-luvun alulla rakennettuja hirs-iä punamullattuja taloja talousrakennuksineen. Viiden talon muodostama kylä.

Mustasaari: *Björköby*, Svedjehamn, kalasatama, kymmeniä eri ikäisiä rantavajoja ryhmittyneenä pitkin meren rantaa. Vanhimmat vajat 1900-luvun alusta.

Mustasaari: *Solf uf:n seuratalo*, rakennettiin vuonna 1906.

Mustasaari: *Västerhankmo uf:n seuratalo (Bjerget)*, rakennettiin 1906.

Mustasaari: *Petsmo uf:n seuratalo*, rakennettiin vuonna 1908.

Mustasaari: *Uf Hoppet:in seurantalo*, Helsingby, valmistui 1910.

Mustasaari: *Grönvalla uf:n seurantalo*, Vikby, rakennettiin 1914.

Mustasaari: *Replot uf lokal -seurantalo*, rakennettiin vuonna 1915.

Mustasaari: *Iskmo-Jungsund uf:n seurantalo*, valmistunut 1916.

Mustasaari: *Karperö uf Strandlid:in seurantalo*, rakennettu 1917.

Närpiö: *Övermark uf:n seurantalo*, rakennettiin 1907.

Närpiö: *Böle uf:n seurantalo*, rakennettiin 1910, laajennettu 1924 ja 1935.

Närpiö: *Kalax-Tjälax uf:n seurantalo*, rakennettu 1911 J. A. Krookin ja rkm. E. Holmströmin piirustusten mukaan. Laajennettu 1946 W. Forssenin piirustusten mukaan, korjattu useaan otteeseen.

Närpiö: *Töjby uf:n seurantalo*, rakennettiin 1914.

Oravainen: *Kimon silta ja Änäsin silta*, 1900-luvun alussa rakennetut yksiaukkoiset holvatut ki-visillat.

Oravainen: *Kimo uf:n seurantalo*, rakennettiin 1915.

Oravainen: *Komossa uf:n seurantalo*, vihittiin käyttöön 1919.

Pedersöre: *Pedersöre uf:n seurantalo*, valmistui vuonna 1908 arkkite. Johan Pavenin piirustusten mukaan.

Pietarsaari: *Ruotsinkielinen yhteislyseo*, Skata, kivinen koulurakennus 1904, B. Jung, sekä siihen liittyvä kasvitieteellinen puutarha *Koulupuisto*.

Pietarsaari: *Strengbergin tupakkatehtaan laajennusosa*, Skata, ruotsalainen arkkitehti Torben Grut 1908-1909, kolmikerroksinen tehdasrakennus, jota hallitsee suureen pallomaiseen kelloon päättyvä torni.

Pietarsaari: *Paloasema*, Skata, punatiilinen rakennus vuodelta 1912, Torben Grut.

Pietarsaari: *Malmin aluesairaala*, Grahm, Hedman, Wasastjerna, valmistunut 1908.

Soini: *Laasalan Kansakoulu*, 1912. Suunnitelmat Taidetta Kouluihin yhdistys, Birger Brunilan ehdotus nro 1.

Töysä: *Tuurin rautatieasemarakennus*, asuinrakennus, tavarasuoja ja ulko-ruokaraken- nus vuodelta 1908.

Töysä: *Tuurin Kansakoulu*, 1910 Kukkomäen maalle.

Ullava: *Kansakoulu*, Haapala, 1924.

Uusikaarlepyy: *Vexala uf:n seurantalo*, rakennettiin 1907.

Uusikaarlepyy: *Jeppo uf:n seurantalo*, rakennettiin 1912.

Vaasa: *Keskussairaalan vanhat tiilirakennukset*, Hietalahdenkatu 2-4, I. Reinius 1902. 2-kerroksisia puhtaaksimuurattuja tiilirakennuksia, tyyliltään edustavat 1800-luvun kertaustyyliä.

Vaasa: *Helsingin Osakepankin talo* (ent. Wasa Bankin talo), Hovioikeudenpuistikko 11, Fredrik Thesleffin 1902-1904. 5-kerroksinen rapattu tiilitalo, kulmaa on korostettu tornilla ja sisäänkäynnillä. Rakennus edustaa Wasa-renessanssi vaikutteista jugendia. 1-kerroksen ulkoverhous graniittia. Paljon viipyviä uusrenessanssi-aihteita, mutta samalla on erityisesti sisätiloissa harvinaisen komeaa jugendia. Rakennushistoriallisesti erittäin arvokas. Restaurointi ja muutos 1972, Kirsti ja Egil Nordin, maalaukset Thorvald Lindqvist. Uusin korjaus Arkkitehtitoimisto Aitoaho & Viljanen 1990-luvulla.

Vaasa: *Palosaaren kansakoulu* (nyk. ala-aste), Wolffintie 25, Fr. Thesleff 1905. 2-kerroksinen rapattu tiilirakennus, jonka kulma on viistetty ja korostettu sisäänkäynnillä, jugend.

Vaasa: *Onkilahden suomalainen kansakoulu* (nyk. suomenkielinen ala-aste), Vuorikatu 7, U. Ullberg 1906, rapattu 3-kerroksinen kivirakennus, joka sijaintinsa ja kokonsa ansiosta on Vöyrinkaupungin maamerkki, jugend.

Vaasa: *Vaasan kaupunginteatteri* (ent. Vaasan Työväenyhdistys), Pitkätie 53, A.W. Stenfors 1906-1907. 3-kerroksinen rapattu tiilitalo, jossa kulmatorniaihe, jugend.

Vaasa: *Kipinän talo*, Hovioikeudenpuistikko 5, A.W. Stenfors 1907. Rapattu 4-kerroksinen tiilitalo, jossa asuin- ja liiketiloja. Edustavimpia jugend-taloja Vaasassa.

Vaasa: *Vaskiluodon asema, asemapäällikön asuinrakennus*, Bruno Granholm 1907.

Vaasa: *Vaasan höyrymölly Oy:n puiset rantatornit*, Rantakatu 1, rakennettu 1908 viljan siirtoa varten. Hyväkuntoiset tornit ovat olennainen osa perinteistä rantasilhuettia.

Vaasa: *Sundom uf:n seurantalo*, rakennettiin 1908, korjattiin ja laajennettiin 1936-1937.

Vaasa: *Vaasan yhteislukio* (ent. Kirkkopuistikon yläaste ja lukio, ent. Tyttölyseo), Kirkkopuistikko 27, A. W. Stenfors 1906-1909, Rapattu 3-kerroksinen tiilitalo. Juhlava pääsisäänkäynti, jossa harmaagraniittiset pylväät. Palokuujan varressa lisärakennus 1950-luvulta. Koulurakennus edustaa jugendia, jossa on kansallisromanttisia aineksia.

- Vasa, *Hotelli Astor* (ent. Laurellin talo), Asemakatu 4, Bruun & Schoultz 1909. Rapattu 3-kerroksinen tiilitalo, jonka julkisivuissa vahvat ja selkeät tyylipiirteet. Nykyisin hotelli- ja ravintolatiloja.
- Vaasa: *Palosaaren kirkko*, Kapteeninkatu 18, A. W. Stenfors 1908-1910. Kapteeninkadun ja Perämiehenkadun kulmaan rakennettu rapattu tiilikirkko, joka on Stenforsin kansallisromanttisävyistä jugendia.
- Vaasa: *Myntin talo*, Koulukatu 18, A. W. Stenfors 1910. Rapattu 4-kerroksinen tiilitalo, asuinkäytössä. Jugendtyyliä, jossa vahvoja kansallisromanttisia piirteitä.
- Vaasa: *As. Oy Vaasanpuistikko 4*, Koulukatu 30-Vaasanpuistikko 4, A. W. Stenfors 1911 (kivitalo), muutoksia H. Hakola 1951. Jugendin tyylipiirteitä.
- Vaasa: *Commercen talo*, Alatori, Bruun & Schoultz 1911. Rapattu 4-kerroksinen tiilitalo, jonka keskellä monumentaalinen graniittikoristeinen sisäänkäynti, ilmentää lähinnä klassistisia tyylipiirteitä.
- Vaasa: *Jugend-talot*, Kirvesmiehenkatu 2, A. W. Stenfors 1907 (puutalo), 1912 (kivitalo). 3-kerroksinen rapattu tiilitalo on selkeä jugendrakennus. Myös Kauppapuistikon kulmassa oleva 1-kerroksinen puurakennus on jugendtyyliä.
- Vaasa: *Wasaborg* (ent. Sjöblomin talo), Raastuvankatu 21, A. Gauffin 1910-12 /Vaasanpuistikko 14, Carl Schoultz 1910. 5-kerroksinen rapattu tiilitalo, kulmaa on korostettu tornilla, umpipiha. Tyyliltään jälkijugendia.
- Vaasa: *Jugend-talot*, Kauppapuistikko 33, A. W. Stenfors 1912 (kivitalo), muutoksia Bruun & Schoultz 1911 (puutalo). 3-kerroksinen rapattu tiilitalo ja 2-kerroksinen puinen asuintalo ovat molemmat jugendtyyliä.
- Vaasa: *Kulmatalo*, Pitkätatu 1, O. Ekman 1912. 2-kerroksinen puurakenteinen asuintalo, johon sisäänkäynti kulmaterassilta, puujugendia.
- Vaasa: *Lennart Backmannin talo*, Rantakatu 3, A. W. Stenfors 1912. 4-kerroksinen asuin- ja toimistorakennus, rapattua tiiltä. Edustaa jälkijugendia, jossa kansallisromanttisia vaikutteita.
- Vaasa: *Vesiylioikeus* (ent. Läänin maanmittauskonttori), Rantapuisto, Jac. Ahrenberg 1912. 2-kerroksinen rapattu tiilirakennus, joka ilmentävää klassismin muotokieltä.
- Vaasa: *Kauppapuistikon ala-aste*, Kauppapuistikko 22, Jung & Bomansson 1911-1913. 4-kerroksinen tiilinen koulurakennus, jossa tiiltä käytetty monipuolisesti julkisivun elävöittämissiksi. Edustaa jälkijugendia. Laajennettu pihan puolelle 1954.
- Vaasa: *Wasa Teaterin rakennukset*, Kirkkopuistikko 16, Bruun 1913 (vanha kivitalo), Liljeqvist 1953-54 (uusi osa), rapattu 2-kerroksinen tiilirakennus, jossa kansallisromanttisia piirteitä.
- Vaasa: *C. J. Hartmanin talo*, Hovioikeudenpuistikko 12, Kauno S. Kallio 1913. 5-kerroksinen graniittiveistoksin koristeltu liikepalatsi, jonka 2. kerroksessa on laaja terassi ja katolla kaksi kuparipeitteistä kupolia. Rakennuksessa on klassistisia ja kansallisromanttisia tyylipiirteitä. Ensimmäisiä taloja Suomessa, jossa käytetty teräsbetonia. Pitkään ainoa suurempi talo torin varrella.
- Vaasa: *Halli Oy*, Vaasanpuistikko 18, A. W. Stenfors 1914. 2-kerroksinen rapattu tiilitalo, joka yhdessä kauppahallin kanssa muodostaa mielenkiintoista kaupunkitilaa.
- Vaasa: *Poliisilaitos*, Raastuvankatu 30, A. W. Stenfors 1914. 3-kerroksinen tiilirakennus keskellä korttelia.
- Vaasa: *Vesitorni*, Raastuvankatu 30, J. ja T. Paatela 1914. Puhtaaksi muurattua tiiltä. Tornin yläosassa kansallisromanttisia koristeveistoksia graniitista. Rakennus on kaupunkikuvalisestisesti leimaa-antava.
- Vaasa: *Kosken talo*, Pitkätatu 66, A. W. Setterberg 1909-1919 (kivitalo). Rapattu 3-kerroksinen tiilitalo. Tässä kapeassa kadunvarsikerrostalossa on jugendvaikutteita.
- Vaasa: *Wärtsilän vanha tehdas* (ent. Onkilahden konepaja), A. W. Stenfors 1913, muutoksia Lönnqvist 1915, Stenfors 1915-1921, Bruun 1920. Valkea rapattu tiilinen tehdasrakennus, joka rajaa Pitkätatua. Yksinkertaiset selkeät julkisivut.
- Vaasa: *Viktor Ekin talo*, Rantakatu 4, muutossuunnitelmat Fr. Thesleff 1905. 1-kerroksinen rapattu tiilinen toimistorakennus, tyyliltään jugendia. Kunnostettu, yksityisomistuksessa.
- Vaasa: *Kulmatalo*, Vöyrinkatu 12, Fr. Thesleff, muutoksia A. W. Stenfors ja E. Finell 1913. 2-kerroksinen puurakenteinen, erittäin koristeellinen kulmatalo, joka edustaa puujugendia.
- Vaasa: *Klemetilä*, ent. Kunnallissairaalan ja Klemetsön Vapaakodin rakennukset, muutoksia T. Lagerroos 1911, V. J. Sucksdorff 1912 (sairaalatilat). Sairaalarakennus on 3-kerroksinen punatiilirakennus joka toimii asuintalona. Alueella on myös 1-kerroksisia talonpoikaisrakennuksia 1800-luvulta sekä 2-kerroksinen osin tiili- osin puurakenteinen entinen sikala, joka on nykyään palokunnan varasto (E. Finckenberg 1932).

Vaasa: *Hietalahden ja Malmönkadun omakotitaloalueet*, Hietalahden tyyppiipiir. Carl Schoulz. Alue on hyvin yhtenäinen 1900-luvun alkupuolen 1 ½ -kerroksisista puutaloista muodostuva omakotitaloalue.

Vähäkyrö: *Merikaarron riippusilta*, Merikaarto. 1900-luvun alusta peräisin oleva riippusilta.

Vähäkyrö: *Vähänkyrön Osuusmeijeri*, ent. Savilahden meijeri, 1908, Valion suunnitelmien mukaan rakennettu tiilinen meijeri.

Vähäkyrö: *Merikaarron mylly*, Merikaarto. Kaksikerroksinen hirsirakennus, rakennettu 1915 kosken partaalle.

Vöyri: *Miemoisgårdarna*, Miemoisby. Joen rannalle ryhmittyneet hirsitalot talousrakennuksineen muodostavat kiinteän jokivarsikylän. Rakennukset pääasiassa 1900-luvun alusta.

Vöyri: *Lotlax uf:n seurantalo*, rakennettiin 1911, suunnitteli rkm. Michel Holmström

Vöyri: *Vöra uf:n seurantalo* (ent. Koskeby uf:n seurantalo), rakennettiin 1912.

Ylihärmä: *Kansakoulu*, Kosola, 1907.

Ylistaro: *Ylistaron osuusmeijeri*, arkkitehti R. Helin, 1907. Rakennuksessa on jugendpiirteitä, kuten kattomuoto, ikkunoiden puitejako ja punatiilen ja vaalean sileärappauspinnan vaihtelu julkisivussa.

Ylistaro: *Ylistaron säästöpankki* (entinen), rakennusmestari Ahto Sippola, julkisivut arkkitehti G. Palmqvist, 1916.

Ylistaro: *Mielenvikaisten koti*, 1916, rakennusmestari Ahto Sippola.

Ylistaro: *Ylistaron apteekki*, noin 1920.

Ylistaro: *Entinen osuuskauppa*, 1913, ikkunoissa jugendvaikutteita.

Ähtäri: *Tuomarniemen metsäoppilaitoksen 1900-luvun alussa rakennettu rakennusryhmä*, käsittää yhteensä 10 rakennusta ja puistomaisesti hoidetun ympäristön. *Oppilasrakennus*, suunnitelmat on laatinut arkkitehti E. A. Kranck 1914. *Kurssikeskusrakennus* on valmistunut heti opiston perustamisen jälkeen 1905, jugendia. *Johtajan asuinrakennus*, jugendrakennus vuodelta 1914. Julkisivuja dominoivat suuret kuistit. *Johtajan ulkorakennus* on rakennettu 1912. Se on kiinteä osa pihapiiriä. *Koulurakennus*, opiston ensimmäinen opetusrakennus vuodelta 1904, kuisti on rakennettu myöhemmin. Koulutalon interiöörit ovat säilyneet lähes alkuperäisinä. *Metsänhoitajan asuinrakennus* vuodelta 1914 on huvilamainen jugendrakennus. *Opettajan asuinrakennus* valmistunut 1924. Sen ulkoarkkitehtuurissa on havaittavissa 1920-luvulle ominaisia klassistisia muotoja. *Aitta* on rakennettu 1904 käpyladoksi. *Käpykaristamo* on rakennettu 1928.

1920-1939

Alahärmä: *Kuoppalan nuorisoseurantalo*, rakennettiin 1923.

Alahärmä: *Vakkurin nuorisoseurantalo*, rakennettu 1936.

Alahärmä: *Kurjenluoman silta*, teräsbetoninen laattasilta vuodelta 1939.

Alahärmä: *Härmän sairaalan alue*, erikokoisia rakennuksia ja kaunis puisto.

Alajärvi: *Levijoen nuorisoseurantalo*, rakennettiin 1920.

Alajärvi: *Alajärven niittytupa*, rakennettu 1920-luvulla, harvinainen esimerkki eteläpohjalaisen karjamajalaitoksen viimeisestä vuosikymmenestä.

Alajärvi: *Kunnansairaala*, puhdastyylistä A. Aallon 1920-luvun klassismia 1924. Nykyiset lisärakennukset eivät sovi tyyliin.

Alajärvi: *Villa Flora*, Alvar ja Aino Aallon yhdessä suunnittelema puinen, valkoiseksi rapattu kesämökki 1926, jossa vaikutteita Italiasta.

Alajärvi: *Väinölä*, Alvar Aallon veljelleen Väinö Aallolle piirtämä asuintalo 1926. Talossa näkyy jo tuleva funktionalistinen murros. Nykyisin siinä toimii tekninen virasto.

Alajärvi: *Luoma-Ahon nuorisoseurantalo*, rakennettiin 1935. Suunnittelijana opettaja Martti Laakso.

Evijärvi: *Särkijärven koulu*, arkkitehti J. Karvonen 1932.

Halsua: *Puron silta*, kivinen holvisilta 1932.

Ilmajoki: *Munakan nuorisoseurantalo*, rakennettiin 1923.

Jalasjärvi: *Luopajärven nuorisoseurantalo* (Pohjola), rakennettiin 1922.

Jalasjärvi: *Alavallin nuorisoseurantalo* (Ahjola), rakennettiin 1932, suunnittelijana toimi Juha Koppelomäki.

Jalasjärvi: *Ilvesjoen nuorisoseurantalo* (Toimela), rakennettu 1934.

Jalasjärvi: *Ylivallin MS-A ja nuorisoseurantalo* (Seurala), 1934, peruskorjattiin tulipalon jäljiltä 1983.

Jalasjärvi: *Järviojan silta*, teräsbetoninen laattasilta vuodelta 1935.

Jurva: *Jurvan Niemenkylän Osuusmeijeri*, 1926 puusta rakennettu meijeri.

Jurva, Jurvan Järvenpään Osuusmeijeri, ns. Kestikylän Osuusmeijeri, Hankkijan rakennusosastolla tehtyjen suunnitelmien mukaan 1929 rakennettu meijeri. Rakennettu sementtitiilestä ja rapattu valkoiseksi, betoninen välipohja ja puinen asuinkerrososa.

Jurva, Jurvan Meijeriosakeyhtiö Koitto, ns. Kirkonkylän meijeri, tiilinen, valkeaksi rapattu meijerirakennus tehtiin v. 1939. Rakennuksen suunnitteli Svante Kankaanpää.

Karijoki, Myrkyn nuorisoseurantalo rakennettiin 1930.

Kauhajoki, Kokon nuorisoseurantalo (Louhela) on rakennettu 1921, laajennettu -36.

Kauhajoki, Pöntäneen nuorisoseurantalo rakennettiin 1930. Sen suunnitteli Paavo Tamminen.

Kauhajoki, Nummijärven kirkko 1934, arkkitehti Matti Visanti, uusittu 1984, arkkitehdit Irmeli ja Markus Visanti.

Kauhava, Kauhavan kirkko rakennettiin 1925. Tyyliään uusgoottilaisen, tornillisen pitkänkirkon on suunnitellut arkkitehti Josef Stenbäck. Kirkko on tehty punatiilestä ja harmaasta graniitista.

Kauhava, Opistorakennus, 1927 edustaa 20-luvun klassismia. Rakennussuunnitelmat Jussi Paatela, sisustussuunnitelmat Elna Kiljander. Rakennusta jatkettiin 1930.

Kauhava, Kiviholman silta, teräsbetoninen laattasilta vuodelta 1932.

Kauhava, Kauhavan Ilmasotakoulun rakennuskanta, yhtenäinen klassistinen rakennuskanta 1929-1937. Suunnittelijoina Elsa Arokallio (mm. kasarmipiha Linna), R. Ypyä, M. Martikainen, K. Halme ja A. Blomstedt.

Kaustinen, Keski-Pohjanmaan osuuskaupan myymälärakennus vuodelta 1933 on tyypillistä ”kirkonkyläfunktionalismia”, Valde Aulanko ja Erkki Huttunen

Kokkola, Maria Åkerblomin palatsi, Hakalahti, vuodelta 1922

Kokkola, Vartiolinna (Keski-Pohjanmaan Suojeluskuntajärjestön toimitalo), Katariinantori, Ole Gripenberg 1926.

Kokkola, ´uudempi´ Kaupungintalo, Ole Gripenberg 1928.

Kokkola, Huoltoasema (Suomen Shell Oy:n rakennuttama), Katariinantori, Paul Holmström 1931.

Kokkola, Vikströmin silta, teräsbetoninen laattasilta vuodelta 1934.

Kokkola, Ev.Lut. seurakuntien pappila, tontti nro 5, Matti Björklund 1934. Uusklassistinen.

Kokkola, SOK:n konttori- ja varastorakennus, Vaasantie 1, Valde Aulanko 1937, osuuskauppa-funktionalismia.

Kokkola, Funkkis-kalahalli, uuden kaupattorin länsilaidassa, J. G.. Indola 1938

Kokkola, Postitalo, 1938 H.M. Välikangas, merkittävä funktionalismin edustaja kaupungissa

Kokkola, Kjällmanin liiketalo, J.G. Indola 1939

Korsnäs, Taklax Uf:n seurantalo, valmistui 1920.

Korsnäs, Moikipään Kansakoulu, 1923.

Korsnäs, Harrström uf:n seurantalo, Strandhem, on rakennettu vuonna 1932, laajennettu 1958.

Korsnäs, Hinikefors bro, teräsbetoninen laattasilta vuodelta 1938.

Kortesjärvi, Ylikylän nuorisoseurantalo rakennettiin 1932.

Kortesjärvi, Koskenpuron silta, teräsbetoninen laattasilta v. 1935.

Kristiinankaupunki, Ömossa svenska uf:n seurantalo rakennettiin 1924.

Kristiinankaupunki, Ruotsalainen yhteislyseo, suuri kivirakennus vuodelta 1925, L. Sonck.

Kristiinankaupunki, Gäddbro, teräsbetoninen laattasilta vuodelta 1930.

Kristiinankaupunki, Tjock-Påskmark uf:n seurantalo valmistui 1932.

Kristiinankaupunki, Lillåbro, teräsbetoninen laattasilta v. 1933.

Kristiinankaupunki, Småträskdiketsbro, teräsbetoninen laattasilta v. 1936.

Kristiinankaupunki, Högbron, teräsbetoninen laattasilta v. 1936.

Kruunupyy, Terjärv uf:n seurantalo valmistui 1920, alkuperäinen yleisilme säilynyt.

Kruunupyy, Bexar bro, teräksinen palkkisilta v. 1924.

Kruunupyy, Småbönders uf:n seurantalo rakennettiin 1932.

Kruunupyy, Jolkka bro, teräsbetoninen laattasilta v. 1935.

Kurikka, Viitalan seurantalo rakennettiin 1927.

Kälviä, Peitson silta, teräsbetoninen laattasilta v. 1932.

Kälviä, Miekkojan silta, teräsbetoninen laattasilta 1935.

Kälviä, Vuolteen silta, teräsbetoninen laattasilta v. 1935

Kälviä, Marttilan silta, teräsbetoninen palkkisilta v. 1936.

Laihia, Alapään nuorisoseurantalo, rakennettiin 1932

Lappajärvi, Pellisen silta, teräsbetoninen laattasilta vuodelta 1938.

Lapua, Lapuan Kaupungintalo (entinen kunnantalo), Matti Visanti 1921, arkkitehtuuriltaan liittyy 1920-luvun klassismiin.

Lapua: *Keskuskoulu*, Juho Kukkula 1921, jäsenelty klassismin mukaan.

Lapua: *Kellotapuli*, Kauhajärvi, 1921-1923 Alvar Aalto.

Lapua: *Lapuan nuorisoseuratalo* (palveli myös Lapuan suojeluskuntatalona), rakennettiin 1924 Laurilan puistoon.

Lapua: *Lapuan Osuusmeijeri*, 1920-luvulta, klassismia.

Lapua: *Kansakoulu*, Kauhajärvi 1920-1930, Alvar Aalto, palanut.

Lapua: *Töijanniemen koulu*, 1920-luvun klassismia.

Lapua: *Latomäen sähköliikkeen talo*, (Matti Visanti) 1920-luvulla rakennettu, tyylihistoriallisesti lähes puhdas 1920-luvun klassismin edustaja.

Lapua: *Valtion patruunatehtaan alue*, 1923, suunnittelija aluksi arkkitehti Onni Tarjanne. *Ruokala* edustaa 1920-luvun klassismia, *Pintakäsittelylaitos* (entinen Lataamo) ja *paja* (nyk. Pajakappeli) ovat piirteiltään klassismin ja jugendin välimaastossa. Vanhin rakennus, *iso tehdas*, rakennettu jo 1917.

Lapua: *Lapuan hotelli* (M. Visanti 1927, palanut) ja *Kivikuppila*, 1920-luvulta, Lapuan vanhin kivirakennus. Yhdessä nämä muodostivat Lapuan kukoistustajan, 1920-luvun arkkitehtuuria edustavan kokonaisuuden.

Lapua: *Jukantupa* (Oksasen nahkatehtaan johtajan asunto), Matti Visanti? 1920-luvun klassismia.

Lapua: *Lakaluoman nuorisoseuratalo*, rakennettu 1928.

Lapua: *Simpsonin hautausmaan Siunauskappeli*, arkkitehti K. S. Kallio 1929.

Lapua: *Lapuan Vanha Apteekki* (seurakunnan nuorisotila), Matti Visanti 1929.

Lapua: *Hellanmaan seuratalo*, rakennettu 1930.

Lapua: *Emäntäkoulun päärakennus*, rakennettu Nurmonjoen rannalle 1930-luvulla. Perinteisen kivirakennuksen tematiikkaa sovitettu puiseen rakennukseen, 1920-luvun klassismi.

Lapua: *Virtasen ja Pyhälähden talot*, 1920-luvun alku. Tyyliiltään 2 ½ -kerroksiset puurakennukset edustavat jugendia.

Lapua: *Poutun koulu*, 1923 Edustaa arkkitehtuuriltaan klassistista traditiota.

Lapua: *Osuuskaupan viljasiilo*, funktionalismia, asemalla vuodesta 1938.

Lehtimäki: *Maksajoen silta*, teräksinen palkkisilta 1927.

Lohtaja: *Punasilta*, teräsbetoninen laattasilta 1937.

Lohtaja: *Kauppilan silta*, teräksinen palkkisilta 1938.

Luoto: *Eugmo uf & nf:n seuratalo (Solstrand)*, rakennettiin 1935.

Maalahti: *Övermalax uf:n seuratalo (Solhem)*, valmistui 1921, suunnitellut Johannes Mattlar.

Maalahti: *Bergö uf*, vihittiin käyttöön 1921, talon suunnitteli J. A. Brommels.

Maalahti: *Malax uf:n seuratalo (Bygdegården)*, valmistui 1922.

Maalahti: *Malax Privata Ostmejeri*, rakennettiin tiilestä vuonna 1932 Övermalaxiin.

Maalahti: *Krokbäcksbros*, teräsbetoninen laattasilta 1934.

Maalahti: *Fallbro*, teräsbetoninen laattasilta 1936.

Maalahti: *Notnäsäcksbros*, teräsbetoninen laattasilta 1939.

Maksamaa: *Kärklax uf:n seuratalo (Ledstjärnan)*, rakennettiin 1938.

Maksamaa: *Uf Kustenin seuratalo*, rakennus lienee 1930-luvulta.

Mustasaari: *Singsby uf:n seuratalo*, rakennettiin vuonna 1924, laajennettiin jo 1927.

Mustasaari: *Österhankmo uf:n seuratalo Nordstjärnan*, rakennettiin vuonna 1925.

Mustasaari: *Norra Vallgrund uf:n seuratalo*, rakennettiin vuonna 1927.

Mustasaari: *Wassor uf:n seuratalo*, rakennettiin vuonna 1927.

Mustasaari: *Veikars stenbro*, teräsbetoninen laattasilta 1927.

Mustasaari: *Smedsby uf:n seuratalo*, valmistui 1933.

Mustasaari: *Vikingborg uf:n seuratalo*, Böle, rakennettiin vuonna 1933.

Mustasaari: *Hästmossabros*, teräsbetoninen laattasilta 1939.

Närpiö: *Pörtom uf:n seuratalo*, rakennettiin 1920.

Närpiö: *Yttermark uf:n seuratalo*, arkkitehti Sonckin suunnittelema tiilinen talo (Yttermarkgården) saatiin 1929.

Närpiö: *Pörtbäcksbros*, teräsbetoninen laattasilta 1933.

Närpiö: *Nämpnäsbro*, teräsbetoninen laattasilta 1937.

Oravainen: *Keskis uf (Nya Hoppet)*, seura sai oman seurantalonsa 1920, suunnitteli rakennusmestari Erik Thors.

Oravainen: *Kirkon nykyinen tapuli*, rakennettu 1929 vähän aikaisemmin palaneen barokkitapulijäljennöksenä. (Kirkko on Jakob Rijfin suunnittelema).

Oravainen: *Hellnäsnejdens uf:n seuratalo*, valmistui 1939, suunnittelijana toimi rakennusmestari Ragnar Viklund.

Pedersöre: *Stråkabro*, teräksinen palkkisilta 1931.

Pedersöre: *Källby uf:n seurantalo*, suunnitteli rkm. Gunnar Snellman 1931, laajennettu 1974.

Pedersöre: *Herrforsbro*, teräksinen palkkisilta 1935.

Pedersöre: *Narsbäcksbros*, teräsbetoninen laattasilta 1935.

Pedersöre: *Ängsdikesbro*, teräsbetoninen laattasilta 1935.

Pedersöre: *Sundby uf:n seurantalo*, rakennettu 1939.

Peräseinäjoki: *Jokelan silta*, teräksinen palkkisilta 1937.

Pietarsaari: *Sikuritehtaan Kesäkonttori*, Leppäluoto, 1920-luvulta.

Seinäjäki: *Joupin kivioulu*, rakennettu 1922.

Seinäjäki: *Maakuntasäätiön talo* (ent. Suojeluskuntatalo), suunnittelijana Alvar Aalto 1925. Uusklassistinen kaksikerroksinen puutalo piharakennuksineen.

Seinäjäki: *Valtion viljavaraston Seinäjoen varasto*, Kapernauminkatu 47. Kalle Elon rakennushallituksessa suunnittelema varasto 1938. 15 viljasiiloa käsittävä osa sekä 6 siilon laajennusosa vuodelta 1940. Teräsbetonista liukuvalumenetelmällä rakennettu.

Seinäjäki: *Törnävän sairaalan alue*, piirimielisairaala 1920-luvulta, A. Mörne, noin 30 rakennusta.

Soini: *Kuninkaanjoen silta*, kivinen holvisilta vuodelta 1934.

Soini: *Lauttapuron silta*, teräsbetoninen laattasilta 1934.

Töysä: *Terho Mannerin talo Ponnennranta*, Alvar Aallon 1923 suunnittelema herraskartano.

Ullava: *Sepän silta*, teräsbetoninen laattasilta 1934.

Ullava: *Herlevin silta*, teräsbetoninen laattasilta 1935.

Ullava: *Juutinperän silta*, teräsbetoninen laattasilta 1935.

Uusikaarlepyy: *Jussila uf:n seurantalo*, rakennettiin 1927, laajennettiin 1937.

Uusikaarlepyy: *Socklot uf:n seurantalo*, valmistui 1929.

Uusikaarlepyy: *Markbyäbro*, teräsbetoninen laattasilta 1937.

Uusikaarlepyy: *Löjlaxbäcksbros*, teräsbetoninen laattasilta 1938.

Uusikaarlepyy: *Pensala uf:n seurantalo*, rakennettiin 1939.

Vaasa: *Vaasan puuvillatehtaan konttori*, säterikattoisen talon on suunnitellut arkkitehti Karl Lindahl vuonna 1923. Rakennuksen ulkoasu ja sisätilat kiinteine sisustuksineen ovat säilyneet lähes alkuperäisessä asussaan.

Vaasa: *Virkailijatalo*, Hietasaarenkatu 1 B, Carl Schoultz 1923-1924. 4-kerroksinen rapattu tiilinen asuintalo, joka on tyyliltään 1920-luvun klassismia.

Vaasa: *Unitas*, Alatori, Schoultz & Palmqvist 1925-1926, lasimaalaukset L. Segelstråle. Rapattu 4-kerroksinen tiilitalo, jonka 1. kerros on koristeltu luonnonkivellä. Muodostaa yhte-näisen klassistisen parin Commercen talon kanssa.

Vaasa: *Tikkaksen talo*, Kauppapuistikko 2, Matti Visanti (ent. Björklund) 1927. 3-kerroksinen rapattu tiilirakennus. Katutila rajattu vahvalla muurilla johon liittyy pieni porttirakennus.

Vaasa: *Suomen Sokeritehtaan alue*, Vaskiluoto, R. Finnilä 1921-1928 (puiset asuintalot). 1- ja 2-kerroksisista puutaloista muodostunut asuinalue, jonka jäsentely ja pihajärjestelyt erittäin ansiokkaat. Puutaloissa on romanttisia kustavilaispiirteitä.

Vaasa: *Sundomin kirkko*, Oskar Berg 1928-1929. Puurakenteinen pitkäkirkko korkean mäen päällä.

Vaasa: *Gerby uf:n seurantalo*, rakennettiin 1929.

Vaasa: *Vaasan villatavarehdas*, Asemakatu 10, A. W. Stenfors 1904-1909 (kulmatalo), J. Dahla 1928, C. Schoultz 1929 (tehdasrakennus). Vaasanpuustikon ja Asemakadun kulmassa on 2-kerroksinen tiilirakennus, joka on alkuperäisissä suunnitelmissa tarkoitettu rapattavaksi. Rakennuksen kulmassa on torni. Kulmataloon liittyy 5-kerroksinen osa. Edellinen edustaa Stenforsin persoonallista jugendtuotantoa.

Vaasa: *Pohjanmaan museo* (+ laajennus), Koulukatu 2. Vanha museorakennus on rakennettu 1929, Eino Forsman, ja laajennus 1968 Erik Kråkströmin suunnitelman mukaan. Edustaa 1920-luvun klassismia, uusi osa 1960-luvun rationalismia.

Vaasa: *Korsholman koulutila* (ent. Korsholman kuninkaankartano) 1930, Koulurakennus.

Vaasa: *Vaasan Sähkö Oy*, Kirkkopuistikko 4, G. Schoultz 1930-1931. Rapattu 3-kerroksinen tiilitalo, museokadun varrella 1. kerroksen siipirakennus vanhemmalta ajalta. 1920-luvun klassisismia edustava rakennus sisältää toimistotiloja.

Vaasa: *Asuintalot*, Kasarminkatu 21, rakennettu 1931-1935, Udo Söderlund. Kaksi rapattua 3- ja 4-kerroksista tiilitaloa, tyylipiirteet epäselvät.

Vaasa: *Kaupunginkirjasto*, Kirjastokatu 9, I. Serenius 1935. 2-kerroksinen rapattu betonirakennus, jossa havaittavissa klassistisia ja funktionalistisia piirteitä.

Vaasa: *Keskon toimitalo Sepänkyläntie 4*, Viljo Revell 1937, SOK:n talon takana.

Vaasa: *Askon talo*, Kauppapuistikko 13, V. Rewell 1939. 6-kerroksinen asuin- ja liiketalo edustaa 1930-luvun funktionalismia.

Vaasa: *Keskuskansakoulu*, 1939, Ingvald Serenius, hillittyä funktionalismia.

Vaasa: *"Kosken kauppa"*, Palosaarentie 6/Levoninkatu 29, Thor Lagerroos 1937. Funkkistyylinen asuin- ja liiketalo sekä ulkorakennus.

Vaasa: *Ent. Vaasan Höyryleipomo*, Raastuvankatu 9, tiilirakennus 1928, W. G. Palmqvist.

Vaasa: *SOK:n liiketalo* (nyk. Vaasa-opisto), Klemettilä, E. Huttunen 1939. 3-5-kerroksinen funktionalismia hyvin edustava komea liiketalo. Pitkänlahdenkatu 43.

Vaasa: *Kirjapainorakennus*, Hietasaarenkatu 6, Otto Ivars, 1930-1931, Karl Erik Ivars 1958. Tyyliiltään rakennus edustaa 1920-luvun klassismia.

Vaasa: *Fastighets Ab Eden*, Hovioikeudenpuistikko 2, Thor Lagerroos 1927. Rapattu viisikerroksinen talo, tyyli 1920-luvun klassismia, jossa kansallisromantiikan piirteitä.

Vaasa: *Bostads Ab Strandgatan 15 B*, M. Björklund (Visanti) 1931. Vaalea rapattu nelikerroksinen asuintalo, jossa tiilinen aumakatto. Tyyli on 1920-luvun klassismia.

Vaasa: *Asunto Oy Vaasanpuistikko 3A*, M. Björklund (Visanti) 1931-1932. Rapattu viisikerroksinen talo, 1920-luvun klassismia.

Vaasa: *Rukoushuone*, Kirkkopuistikko 10 B, Artturi Ortela 1930. Kaksisiipinen rakennus, jossa sileäksi rapatut pinnat ja klassismin piirteitä.

Vaasa: *KOP*, Hovioikeudenpuistikko 13, 1939-1941. Rakennuksen on suunnitellut maamme merkittävimpiin arkkitehteihin kuuluva J. S. Sirén, tyyli on klassismia.

Vaasa: *Ukkokoti*, Raastuvankatu 34/Rauhankatu 11, L. Serenius 1934. Rapattu kaksikerroksinen talo, klassismia.

Vaasa: *Bostads Ab Kaserngatan 11*, Kasarminkatu 11, A. Lepistö 1936-1937, R. Marjanen 1940. Rapattu nelikerroksinen kerrostalo, tyyli on funktionalismia.

Vaasa: *Baptistikirkko*, Raastuvankatu 44, Carl V. Staaf 1930. Julkisivu on rapattu. Rakennuksessa on uusklassismin, usgotiikan ja jugendin piirteitä.

Vaasa: *Vaasan kivipaino*, Raastuvankatu 54, Emil Finell 1927 ja Carl Schoulz 1926. Kaksi puutaloa, rakennuksissa on piirteitä 1920-luvun klassismista.

Vaasa: *Vaasa Oy*, Pitkäkatu 37, M. Visanti (Björklund) 1929, lisärakennukset 1939-1940 ja 1949-1950 A. Lepistö. Vanhemmat rakennukset ovat tyyliiltään klassismin edustajia.

Vaasa: *Lassila & Tikanojan liikerakennus*, Hovioikeudenpuistikko 19, J. S. Sirén 1937. Rakennuksen ulkonäköä hallitsevat ikkunoiden pystysuorat, kevyesti kehystetyt linjat.

Vaasa: *Vaasan Säästöpankin vanha rakennus*, Pitkäkatu 38/Vaasanpuistikko 15, B. Liljeqvist 1936, 1938. Kolmen kerrostalon kokonaisuus kadunkulmassa, tyyli on funktionalismia.

Veteli: *Heikkilän Kansakoulu*, 1921.

Veteli: *Vetelin kotiseutumuseo*, rakennus 1932, I. Virkkala.

Vähäkyrö: *Toukolan nuorisoseuratalo*, rakennettiin 1936.

Vöyri: *Vöra Andelsmejeri*, kaksi kerroksinen majeri valmistui (todennäköisesti Forseliuksen suunnitelmien mukaan) 1928.

Vöyri: *Berthy uf:n seuratalo*, rakennettiin 1929.

Vöyri: *Rejpelt uf:n seuratalo*, rakennettiin 1932.

Vöyri: *Vöra åbro*, teräksinen palkkisilta 1933.

Ylistaro: *Kasvinviljelykoeaseman johtajan rakennus*, arkkitehti Jussi Paatela 1927.

Ylistaro: *Aseman/Tapanin nuorisoseura*, arkkitehti Artturi Ortela 1928, suurikokoinen keltaiseksi rapattu tiilirakennus.

Ylistaro: *Kainasto nuorisoseuratalo*, Arvo Perälä 1928, hirsirakenteinen.

Ylistaro: *Alapään nuorisoseuratalo*, 1923, jugendvaikutusta.

Ylistaro: *Osuuskaupan myymälä*, 1928.

Ähtäri: *Jauhopuron silta*, teräsbetoninen laattasilta 1935.

Ähtäri: *Ähtärin kirkko*, vaaleaksi rapattu tiiltä, B. Liljeqvist 1935-1937. Muodoltaan päätytornillinen pitkäkirkko.

1940-1959

Alajärvi: *Alajärven Kurejoen nuorisoseuratalo*, rakennettiin 1949. Suunnittelijana toimi rkm. Erkki Juuti.

Alajärvi: *Sankarihauta-alue ja muistomerkki*, Alvar Aalto 1955.

Evijärvi: *Inankylän nuorisoseuratalo*, rakennettiin 1952. Talon suunnitteli rkm. Herman Sulkakoski.

Jurva: *Niemenkylän nuorisoseuratalo*, rakennettiin 1948.

Kauhajoki: *Kainaston nuorisoseuratalo* (ent. kiertokoulutupa, nyk. Onnela), rakennettiin 1941.

Kauhajoki: *Kauhajärven kirkko*, rakennusmestari Jaakko Pelto 1951. Uusittu 1981.

Kauhajoki: *Koulutalo* (Kauhajoen lukio -79), Viljo Revell 1952.

Kauhajoki: *Kauhajoen kirkko*, suunnitellut arkkitehti Veikko Larkas 1958. Rakennusmateriaali on betonia ja kuparia.

Kauhava: *Hirvijoien nuorisoseuratalo*, rakennettu 1948.

Kauhava: *Kauhavan nuorisoseuratalo*, valmistui 1955. Talon edustalla Kalervo Kallion suunnittelema nuorisoseuraliikkeen perustamisen muistomerkki.

Kokkola: *Slotten liiketalo*, Isokatu 14, K. J. Ahlskog 1940.

Kokkola: *Keski-Pohjanmaan Kirjapaino ja hotelli Grand*, tontti nro 50, K. J. Ahlskog 1939-1942.

Kokkola: *Kotilinna*, arkkitehti Hilding Ekelund 1945.

Kokkola: *Kokkolan kirkko*, arkkitehtuurikilpailun 1. sija Aarne Nuortila "Si vis pacem" 1958.

Kristiinankaupunki: *Lappfjärds uf:n seuratalo*, rakennettiin 1950-1951.

Kristiinankaupunki: *Sideby uf:n seuratalo*, rakennettu vuosina 1957-1958.

Kurikka: *Kurikan keskustan Ala-aste*, arkkitehti Veikko Nortomaa 1954.

Lappajärvi: *Itäkylän nuorisoseuratalo*, rakennettiin 1954, suunnittelijana Nestori Viinamäki.

Lapua: *Teora-talot* (Patruunatehtaan asunnot), 1949.

Lapua: *Lapuan Seurakuntakoti*, arkkitehti Olavi Kivimaa 1952-1954.

Lapua: *Ritamäen koulu*, arkkitehti Sulo Kalliokoski 1954.

Lapua: *Liuhtarin koulu*, arkkitehti Viljo Saarinen 1953.

Lapua: *Toivosen liiketalo*, kaksikerroksinen liikerakennus 1955.

Lapua: *Lapuan osuuspankin asuinkerrostalo*, kolmikerroksinen.

Lapua: *Lapuan osuuskaupan asuinkerrostalo*, kolmikerroksinen.

Lapua: *SYP:n pankkirakennus*, aumakattoinen keltaiseksi rapattu rakennus 1954.

Maalahti: *Petalax uf: seuratalo (Toppenplejset)*, rakennettiin 1956.

Mustasaari: *Kvevlax uf:n seuratalo*, rakennettiin 1949.

Mustasaari: *Helsingby Andelsmejeri*, tiilinen valkeaksi rapattu meijerirakennus rakennettiin vuosien 1949-1950 aikana.

Mustasaari: *Sulvan kansakoulu*, Erik Kråkström 1952, hyvä esimerkki 1950-luvun koulusuunnittelusta.

Seinäjäki: *Kivistönmäen kansakoulu* (nyk. ala-aste), Martta Martikainen Ypyä ja Ragnar Ypyä 1954. Sympaattisen koulurakennuksen luokkahuoneet on sijoitettu vinottain porrastetusti sivukäytävän varrelle kahteen kerrokseen. Porrastuksen ansiosta kullekin luokalle jää oma lähireviirinsä. Sivukäytäväjulkisivun aukotus on sommiteltu epäaksiaalisesti.

Seinäjäki: *Piirakkalinna* 1946 ja *Kropsulinna* 1947, Ruukintielle rakennettiin rautatieläisille kaksi kivikerrostaloa

Seinäjäki: *Seinäjoen Hallinto- ja kulttuurikeskus*, Alvar Aalto. *Lakeuden Risti*, kirkko ja seurakuntakeskus, suunnittelukilpailussa valittiin rakennettavaksi Alvar Aallon ehdotus 1951-1966. Sisustuksiaan myöten Aallon käsialaa. *Kaupungintalo*, Seinäjoen keskustan suunnittelukilpailusta valittiin Alvar Aallon ehdotus rakennettavaksi 1959-1962, samaisesta kilpailusta myös *Kaupunginkirjasto* A. Aalto 1960-1965, *Teatteri* A. Aallon alkuperäiset suunnitelmat 1961-1969 (nykyisen teatteritoiminnan tasolle saattoi Elissa Aalto 1984-1987) sekä *Valtion virastotalo* A. Aalto 1964-1968

Teuva: *Teuvan kirkko*, valmistui vuonna 1953. Kirkon suunnitteli arkkitehti Elsi Borg. Alttaritaulu Tove Jansson.

Uusikaarlepyy: *Markby uf:n seuratalo (Markbygården)*, rakennettiin 1953.

Vaasa: *Lassila&Tikanojan liiketalo*, J. S. Siren 1941, Hovioikeudenpuistikko 19.

Vaasa: *Strömberg Oy, omakotitalot*, 1944-1947 A. Aalto suunnitteli yhdessä arkkitehtien Y. Lindgren ja V. Revell kanssa 13 tehdasrakenteista omakotitaloa Strömberg Oy:n työsuhdeasunnoiksi.

Vaasa: *Strömberg Oy, asemakaava ja tehdas*, 1944-1947 A. Aalto suunnitteli Strömbergin tehdas-kompleksin yleiskaavan sekä 17 samankaltaisen tehdasrakennuksen perussuunnitelman. Tehdasrakennuksista ainoastaan keskusvarasto ja sen laajennus vuodelta 1947 ovat puhtaasti Aallon käsialaa. Pihan pyöräkatos ja alueella oleva autovaaka sekä lautavarasto ovat myös Aallon toimiston tuotantoa. Aalto ohjasi Strömbergin rakennustoimintaa 1940-luvun ajan.

Vaasa: *Meijeriosuuskunta Milka*, meijerirakennus tehtiin vuosien 1950-1952 aikana Hankkijan piirustusten mukaan. Lisärakennus 1961.

- Vaasa: *Rantakatu 14*, Viljo Revell 1952 (asuinkerrostalo).
- Vaasa: *Sauna ja viikonloppumaja* (+ laitur), Viljo Revell 1952.
- Vaasa: *Kirkkopuistikko 6*, asuinkerrostalo, Keijo Petäjä 1954.
- Vaasa: *Malmönkadun pistekerrostalo*, Viljo Revell 1954-1956.
- Vaasa: *Keskuskortteli* torin varressa on hallitsevassa asemassa, ns. Vaasan sydän, Viljo Revellin suunnittelemana valmistui 1958/62 (Sisäpiha katettu ja muutettu Rewell-Centeriksi, Annikki Nurminen).
- Vaasa: *Asevelikylä* (Jukolankylä), Yhtenäinen 1 ½-kerroksisten omakotitalojen alue, joka on rakennettu 1940- ja 1950-luvuilla. Edustava esimerkki ns. rintamamiestaloalueista. Asemakaava edustaa aikansa humaania näkemystä.
- Vaasa: *Aaltopuisto* (ent. Neekerikylä), kerros- ja rivitaloalue, (Strömberg Oy:n asuntoalue), Alvar Aalto 1944-1947. Toteutettu osa Aallon suunnittelemaasta asuntoalueesta käsitti alun perin 17 asuintaloa ja huoltorakennukset. Rakennukset on ryhmitelty yhteisön ison viheralueen ympärille. 2-kerroksisissa rivitaloissa pehmeän funktionalistisia piirteitä. Rivitaloista 3 on purettu ja rakennettu myöhemmin uudestaan.
- Vaasa: *Asunto Oy Vaasanpuistikko 6*, V. Revell 1954. Kaupungin ensimmäisiä aravataloja, seitseenkerroksinen rakennus. Julkisivua leimaa selvä horisontaalinen linja, jota ikkunarivistöt korostavat.
- Vaasa: *Fastighets Ab Hovrättesplanaden 2*, arkkitehti Arvo O. Aalto 1953. Rapattu 7-kerroksinen talo, joka valmistui 1955.
- Vaasa: *Asunto Oy Juhonnurkka*, Vaasanpuistikko 1, V. Revell 1955. Rakennustekniikan kokeilurakennus sekä hyvä aikakautensa, modernismin ja Revellin arkkitehtuurin edustaja.
- Vaasa: *Kerrostalo Koulukatu 36/Rauhankatu 3*, Keijo Petäjä 1958. Nelikerroksinen betonitalo, 1950-luvun arkkitehtuurin tyylikäs edustaja.
- Vaasa: *Asunto Oy Rantakatu 14*, Viljo Revell 1950. Seitseenkerroksinen rakennus, julkisivumateriaalina tiili, parvekekaiteet rei'itetyistä betonielementeistä.
- Vaasa: *Kerrostalokortteli*, mm. Viljo Revell 1949-52. Yhtenäinen Malmönkadun, Asemakadun ja Hietalahdenkadun rajaama kerrostalokortteli. Malmönkadun rakennuksia pidetään Revellin tuotannon parhaina.
- Vaasa: *Central Hotelli*, Hovioikeudenpuistikko 21, A. E. Hämäläinen, 1941. Kuusikerroksinen funktionalistinen hotellirakennus.
- Ylistaro: *KOP:n talo*, 1956.
- Ylistaro: *Ylistaron yhteiskoulu*, Into Pyykkö, Meri Hämäläinen 1955.
- Ylistaro: *Kirkonkylän kansakoulu*, Eino Niemelä 1957.
- Ylistaro: *Elokuvateatteri Matintupa*, rakennusmestari Matti Kujanpää 1959.
- Ylistaro: *Ylistaron osuuskassa*, Eino Punkari 1951.
- Ylistaro: *Rintamäen huonekaluliike*, 1955.
- Ylistaro: *Torkon tilan päärakennus*, arkkitehdit Lappi-Seppälä ja Marttas 1945.

1960-1979

- Alajärvi: Kunnallinen Hallintokeskus, A. Aalto: *Kaupungintalo*, 1966-1969, *Seurakuntakeskus*, 1966-1970, *Terveysasema*, 1966-1970, *Kirjasto*, suunniteltu Aallon tekemän pienoismallin ja asemapiirustuksen pohjalta 1991, Heikki Tarkka ja Elissa Aalto.
- Alajärvi: *"Lakeuden maalarin" Eero Nelimarkan museo*, Hilding Ekelund 1964.
- Alahärmä: *Alapään nuorisoseurantalo (Väinölä)*, rakennettiin 1975.
- Alavus: *Härkölän alueen kaavoitusideakilpailu*, arkkitehtuurikilpailun 1. sija P. Kopra, H. Luotonen 1979.
- Evijärvi: *Evijärven nuorisoseurantalo*, rakennettiin 1969. Suunnittelijoina rakennusmestari Herman Sulkakoski ja insinööri Pauli Kujala.
- Ilmajoki: *Kunnallistalo*, Ilkan kentän laidalla. Rakennettu 1965, arkkitehdit Marja ja Keijo Petäjä.
- Ilmajoki: *Koskenkorvan tehtaas, polttimo ja rankinkuivaamo*, 1970-luku, Einari Teräsvirta. Ryhdikäis vesitorni ja tislamo-osan kirkas lasifasadi manifestoivat prosessia kauas ympäristöön näkyvinä maamerkkeinä.
- Jurva: *Virasto- ja kirjastotalo*, arkkitehtuurikilpailun 1. sija Kosti Kyrönen *Kavahöylä* 1979.
- Kaskinen: *Kaskisten kirkko*, valmistui vuonna 1965. Kirkon arkkitehtina ollut Erik Kråkström.
- Kauhajoki: *Seurakuntakeskus*, arkkitehtuurikilpailun 1. sija Iikka Martas *Koivukujan kulkijat* 1963.
- Kokkola: *Asuin- ja liiketalo*, arkkitehtuurikilpailun 1. sija Keijo Petäjä 1961.

Kokkola: *Keski-Pohjanmaan keskussairaala*, arkkitehtuurikilpailun 1. sija Erkki Helamaa-Veijo Martikainen 1962.

Kokkola: *Föreningscentrum i Gamlakarleby*, arkkitehtuurikilpailun 1. sija Per-Mauritz Ålander, R. Packalen Scala 1964.

Kokkola: *Chydeniuksen kansakoulu* (ent. Ruotsalainen kansakoulu), nykyinen Torkinmäen ala-aste, Korpintie 4, arkkitehtuurikilpailun tulos, 1. sija Osmo Sipari Antti 1965.

Kokkola: *Kokkolan Koivuhaan alue*, arkkitehtuurikilpailun voittajana Risto Kauria, Risto Turtola *En gammal karl i byn* 1965.

Kokkola: *Yksipihlajan kirkko*, 1968 arkkitehti Aarne Nuortila.

Kokkola: *Marian kappeli*, arkkitehti Krister Korpela 1973.

Kokkola: *Vanhainkoti*, Pormestarinkatu 10-12. Erik Kråkströmin suunnittelema vanhainkoti on erinomainen esimerkki siitä, miten uudet rakennukset voidaan sovittaa vanhaan ympäristöön, kun hyvää tahtoa ja taitoa riittää.

Kristiinankaupunki: *Siipyyn Kirkko*, valmistui 1972 E. Kråkström.

Kristiinankaupunki: *Lastentarha Myllymäen juurella*, Erik Kråkström 1968.

Kuortane: *Kuortaneen nuorisoseurantalo*, rakennettiin 1961, suunnitellut arkkitehti A. Hotti.

Kurikka: *Mietalan nuorisoseurantalo*, rakennettiin 1962-1964, suunnitellut rakennusmestari Kauko Kotiranta, laajennettu 1982.

Kurikka: *Kurikan seurakuntakeskus*, arkkitehtuurikilpailun 1. sija Pekka Pitkänen *Ankkuri* 1967, toteutettu 1969.

Lapua: *Kotalan talo*, 1960-luku. Talo on rakennettu Eureka-tyyppiirustusten mallin mukaan, tyylillisesti rakennus edustaa funktionalismia.

Lapua: *Linja-autoasema*, Ahti Korhonen 1965.

Lapua: *KOP:in talo* (entinen) 1968, valkea kolmikerroksinen liikerakennus Kauppakadulla.

Lapua: *Heimonkartano*, asuin- ja liiketalo, arkkitehti Erkki Karvala 1979.

Lapua: *Liuhtarin sairaalan kiinteistöt*, päärakennus ja asuntola Sairaalanmäellä.

Lapua: *Kauppaoppilaitos*, 1968.

Lapua: *Uimahalli*, arkkitehti Touko Saari 1966.

Lapua: *Lapuan osuuskauppa*.

Lapua: *Sokoksen liikerakennus*, Kauppakadulla 1969.

Lapua: *Centrumin liiketalo*, Asemakadun ja Kauppakadun kulmassa 1967.

Nurmo: *Nurmon peruskoulu ja pääkirjasto*, arkkitehtuurikilpailun 1. sija Touko Saari jne. 1972.

Nurmo: *Loukon alueen kaavoitusideakilpailu*, arkkitehtuurikilpailun 1. sija Seppo Autio, Suunnittelukeskus Oy 1978.

Närpiö: *Närpes uf:n seurantalo (Närpesgården)*, rakennettiin 1976.

Pietarsaari: *Rivitalo Solfjärden*, Alvar Aalto 1963. Kuuden huoneiston punatiilinen terassitalo.

Pietarsaari: *Pietarsaaren suomenkielinen kansalaiskoulu*, arkkitehtuurikilpailun 1. sija Arto Rautavirta 1964.

Pietarsaari: *Schaumanin puunjalostustehtaat*, Leppäluoto, vuonna 1962 valmistunut osa on Keijo Strömin ja Olavi Tuomiston suunnittelema.

Seinäjoki: *Osuuskunta Maitojaloste*, 1964, 1971, 1977-1979. Valion rakennusjaosto/Matti K. Mäkinen, Antti Katajamäki. Usean eri rakennusvaiheen tuloksena syntyneen maidonjalostuskompleksin rakennuksia yhdistää konstruktivistinen arkkitehtuuri.

Seinäjoki: *Seinäjoen keskussairaala*, arkkitehtuurikilpailun 1. sija Veijo Martikainen 1971.

Seinäjoki: *Seinäjoen hautausmaa ja siunauskappeli*, arkkitehtuurikilpailun 1. sija Arktos/H. Taskinen, J. Vesanen 591972" 1972.

Seinäjoki: *Seinäjoen uimahalli- ja urheilutalokilpailu*, arkkitehtuurikilpailun 1. sija Matti Ikola, Antti Ilveskoski 1973.

Seinäjoki: *Seinäjoen Rautatie- ja linja-autoasema*, Heikki ja Mirja Castren, Marja Nuuttila, Juhani Jauhiainen 1971.

Vaasa: *Huutoniemen kirkko*, Aarno Ruusuvaori 1964. Edustaa ns. betonibrutalismia, jossa arkkitehtuuria on tehty askeettisin materiaalein. Kuninkaantie 1.

Vaasa: *Pohjanmaan museon laajennus*. Vanha museorakennus on rakennettu 1929, Eino Forsman, 2-3-kerroksinen rapattu tiilirakennus, talon pohjoispäädyssä torni, edustaa 1920-luvun klassismia. Laajennus 1968 Erik Kråkströmin suunnitelman mukaan, tyylillisesti 1960-luvun rationalismia, Koulukatu 2.

Vaasa: *Ev.lut. Hautausmaan Siunauskappeli*, Rihlama Tanhua Prismapuut, Pitkänen Pihlaja Pyhä Puu 1968.

Vaasa: *Sivukäytävävalo Koulukatu 3-5*, Tuula ja Jonathan Fleming, Esko Kahri, 1970. Kerrostalo-kompleksi, kaksi identtistä yhteen rakennettua kuusikerroksista rakennusta, edustaa tyyliältään rationaalista modernismia. Tunnusomaisia rakennuksen ulkonäölle ovat kunkin kerroksen ulkopuoliset yhteiset luhtikäytävät. Tällainen ratkaisu oli näihin aikoihin harvinainen.

Vaasa: *Vaskiluodon ent. hotelli Rantasipi*, Martti I. Jaatinen 1972.

Vaasa: *Kirkkopuistikon virastotalo*, Asko Halme, 1979. 3-kerroksinen tumma punatiilinen virastorakennus, julkisivut vähäeleisellä tavalla tyylikkää.

Vaasa: *Rewell Center*, torin laidalla, Viljo Revell 1960-1964, lisärakennuksia mm. Arkkitehtitoimisto Annikki Nurminen 1988. Yhtenäinen keskustan kortteli, rakennuksia on muutettu jonkin verran vuosien varrella. Suuri muutos tapahtui 1980-luvun lopulla, jolloin sisäpiha sai lasikaton ja 4000 m² lisää liikepinta-alaa.

Vaasa: *Osuuskunta Maitojalosteen teollisuuslaitokset*, Matti K. Mäkinen 1964/1971.

Ylistaro: *Ylistaron kansalaiskoulu*, arkkitehti Kosti Kuntanen 1972.

Ylistaro: *Ylistaron Veteraanitalo*, arkkitehtitoimisto Aulis Jääskeläinen 1975.

Ylistaro: *Pelman teollisuusrakennus*, rakennusmestari Olavi Leskinen 1971.

Ylistaro: *Vainion teollisuusrakennus*, rakennusmestari Pentti Haanpää 1973.

Ähtäri: *Hotelli Mesikämmen*, arkkitehdit Timo ja Tuomo Suomalainen.

1980-1999

Alajärvi: *Alajärven ydinkeskusta-alueen arkkitehtuurikilpailun 1. sija*, Arkkitehtitoimisto Timo Takala Ky *Ankkurit ylös* 1990.

Alajärvi: *Rannilan konttorin päärakennus*, arkkitehti Markus Aaltonen, 1989.

Alavus: *Alavuden vanhainkoti*, arkkitehtuurikilpailun 1. sija, Arkkitehtitoimisto NVV/Reijo Niskaari, Ilpo Väisänen, Jorma Öhman 1983.

Evijärvi: *Maatilan talouskeskus*, Kivijärvi, arkkitehtuurikilpailun 1. sijat Jaakko ja Unto Rantanen *Kuohukerma*/Taru Pessi *Karjankellot* 1986.

Ilmajoki: *Ilmajoen keskustan yleinen aatekilpailu*, arkkitehtuurikilpailun 1. sija Timo Hintsanen/Arkkitehtihuone Nauha 1991.

Ilmajoki: *Vanhainkoti*, Rainer Mahlamäki 1992.

Ilmajoki: *Ilmajoen vanhainkoti ja päiväkeskus*, Könnintie 5, Rainer Mahlamäki, 1987-1993 (2-3/95).

Jurva: *Keskusta-alue*, suunnittelukilpailun 1. sija Liisa Merijärvi, Vanhanen Akseli 1989.

Kannus: *Kannuksen kunnan asuntoaluekilpailu*, arkkitehtuurikilpailun 1. sija Seppo Autio 1980.

Kannus: *Kannuksen Osuuspankki*, arkkitehtuurikilpailun 1. sija Seppo Autio *Kotipiirit* 1980.

Kannus: *Myllypuiston asuntoalue*, arkkitehtuurikilpailun 1. sija arkkitehtitoimisto Keijo Moilanen Oy *Kotimyllyt* 1987.

Kannus: *Liikekeskus*, arkkitehtuurikilpailun 1. sija Timo Takala *Lestijoen helmi* 1987.

Kauhajoki: *Kauhajoen kunnantalo*, arkkitehtuurikilpailun 1. sija Arto Sipinen 1980.

Kauhajoki: *Kalkunmäen asuntoalueen rakennuskaava*, arkkitehtuurikilpailun 1. sija arkkitehtitoimisto Seppo Autio 1980.

Kauhajoki: *Kunnan Virastotalon laajennuskilpailu*, arkkitehtuurikilpailun 1. sija Arto Sipinen *Kunnari* 1981.

Kauhajoki: *Kauhajoen keskusta-alue*, arkkitehtuurikilpailun voittajaehdotus: Himanka, Jaakko-la, Keskikastari, Mustonen, Suikkari 10. Elok. 1986.

Kauhajoki: *Aronkeidas - Aronkylän kauppa- ja matkailukeskus*, arkkitehtuurikilpailun 1. sija Antti Talvitie 1988.

Kauhajoki: *Kauhajoen kirjasto*, arkkitehti Touko Saari 1989.

Kauhajoki: *Rauskan alueen aatekilpailu*, arkkitehtuurikilpailun 1. sija Johanna ja Juha Mutanen *Hanuri-jazzia* 1990.

Kauhajoki: *Virasto- ja toimitalo*, arkkitehti Aulis Jääskeläinen 1990.

Kauhajoki: *Siunauskappeli*, arkkitehtitoimisto Iikka Martas.

Kauhava: *Kauhavan keskusta*, arkkitehtuurikilpailun 1. sija Arkkitehtitoimisto Seppo Autio Ky *Lentäjän raitti* 1980.

Kauhava: *Kauhavan kirjasto- ja museorakennus*, arkkitehti Saara Juola 1988.

Kaustinen: *Kansantaiteen keskus*, Kaira-Lahdelma-Mahlamäki Ky 1997.

Kokkola: *Kokkolan seurakuntakeskus*, ark.kilp. 1.sija Raimo Savolainen/Ark.toim.Malmivaara-Savolainen 1982.

Kokkola: *Mannerheimin aukio*, arkk.kilp. 1.sija Ark.toim. A-Konsultit Logo 1984.

Kokkola: Kokkolanseudun Säästöpankin Laajennus, ark.kilp. 1.sija Kristian Gullichsen ja Timo Vuorenmala Ortogonaali 1986.

Kokkola, Kokkolan Pohjois-Hakalahden aatekilpailu toteutus 2.sija Reijo Vallinoja Geometria 1989.

Kokkola, Vanhainkoti, Pormestarinkatu 10-12. Erik Kråkströmin suunnittelema vanhainkoti on erinomainen esimerkki siitä miten uudet rakennukset voidaan sovittaa vanhaan ympäristöön.

Kokkola, Asuin- ja liiketalo, Pormestarinkatu 5, A. Åkerman Kuortane, Kuortaneen kunnantalo, valmistunut vuonna 1983.

Kurikka, Kurikanlahden-Huovinrannan alueen arkk.kilpailu 1.sija ark.toim. Timo Takala Ky Syyskylvä 1990.

Kälviä, Potankankaan asuntoalue, arkk.kilp. 1. Jouko Mähönen - Arto Lempiäinen Kälviän kylätie 1987.

Laihia, Laihian Tammelan alueen rakennuskaava, arkkitehtuurikilp. 1.sija Motiivi Oy Seinäj. Huvikummut 1990.

Lapua, Lapuan Osuuspankki, Jyrki Tasa / arkkitehtitoimisto Nurmela-Raimoranta-Tasa, 1990?

Lapua, Päiväkoti Kissankello, 1991, kaup. arkkitehti Helena Teräväinen

Lapua, As.Oy Hannonkulma 1984, arkk. Erkki Karvala

Lapua, Lapuan Sähkön toimitalo 1987. arkk. Annikki Nurminen

Lapua, Hotelli Kanttarellis 1984, arkk. Annikki Nurminen

Lapua, Väinönkartano, liikerakennus, 1988, arkk. Annikki Nurminen

Lapua, As.Oy Sahanplassi, 1989, arkk. Annikki Nurminen

Lapua, Helluntaiseurakunnan kirkko, 1985, arkk. Markku Koskinen

Lapua, Vanhainkoti Hopearinne 1985, arkk. Veijo Martikainen

Lapua, Terveyskeskus 1984, arkk. Veijo Martikainen

Lapua, Shellin huoltoasema, 1985, arkk. Mauri Mäki-Marttunen

Lapua, Miiankylän kerrostalot, 1980-luvun lopulta, tiilta ja puuta, arkk. Matti Karhula

Lapua, Vanha Patruunatehtaan alue eli nyk. kulttuurikeskus Vanha Paukku, Onni Tarjanne. 1918 -, Vanhimmat tehdasrakennukset edustavat 1920-luvun klassistista arkkitehtuuriperinnettä. 1920-luvulla rakennettiin alueelle myös Tarjanteen suunnittelemat lataamorakennus ja kaasulaitos, kaasulaitoksen arkkitehtuurissa on muistumia jugendin ajan muotokielestä. Lämpökeskuksen pyöreäkatteisessa rakennuksessa on yhdistetty funktionalismin ja klassismin muotoja. Muutos kulttuurikeskukseksi 1994 lähtien, kaupunginarkkitehti Helena Teräväinen, (Arkkitehti 1999/2), katos pihalla arkk. Roy Mänttäre, taidemuseon suunnitelmat arkk. Juha Leiviskä.

Lapua, Kiint.Oy.Saarenkuja, puinen rivitalo, osittain kaksikerroksinen, kaupungin vuokratotalo, arkk. Helena Teräväinen ja rak.arkk. Kirsi Tamppari

Lapua, Myllykujan rivitalot 1 ja 2, kaupungin vuokrataloja, 1998-1999, arkk. Helena Teräväinen ja rak.arkk. Kirsi Tamppari

Lapua, Liuhtarin mielenterveyskeskus 1990, arkk. Hilikka Maija Antila

Lapua, Kiint.Oy Konnontien vuokratotalot 1992, arkk. Hilikka Maija Antila

Lapua, Lapuan patruunatehtaan ketjutehdas, uusi alue, arkk. Hilikka Maija AntilaMänttäre, taidemuseon suunnitelmat arkk. Juha Leiviskä.

Lapua, Laurilan silta, arkkitehtitoimisto Harris-Kjisik, keskustan alueen parantamiskohde

Lapua, Pienkerrostalo Koulukadulla, rakenteilla 2002, arkkitehtitoimisto Nurminen-AntilaLestijärvi, Metsäpeuranmaan opastuskeskus

Mustasaari, Raippaluodon silta, suunnitteluKORTES Oy E. Järvenpää, P. Pulkkinen, J. Tervaoja 1997.

Närpiö, Uusi pääkirjasto, byggt i anslutning till Närpes stadshus, tagits i bruk 1997. Arkitekt: Saara Juola.

Peräseinäjoki, Koukkarin alue, arkk.kilp. 1.sija Suunnittelukeskus Oy 13. Perjantai B 1984.

Peräseinäjoki, Kalajärven virkistysalueen matkailu- ja vapaaajan palvelut, arkk.kilp. jaettu 1.sija Keijo Moilanen Ky

Peräseinäjoki, Kunnantalo, arkkitehti Antti Katajamäki, 1987

Seinäjoki, Joupilanvuoren-Kyrkösjärven urheilu- ja virkistysalue, ark.kilp. 1.sija Veijo Martikainen 1980.

Seinäjoki, Seinäjoen Hallinto- ja Kulttuurikeskuksen ympäristön aatekilpailu 1. Aarne Von Boehm Kadenssi 1984.

Seinäjoki: *Joupin asuntoalue*, arkkitehtuurikilpailun 1. sija arkkitehtitoimisto NVV *Vöoninkivii-linki* 1985.

- Soini: *Murtokankaan rakennuskaava*, arkkitehtuurikilpailun voittajaehdotus Motiivi Oy *Kuninkaanojen laaksoon* 1992.
- Tervajoki: *Tervajoen Peipposen alueen rakennuskaava*, arkkitehtuurikilpailun 1. sija Suunnittelukeskus Oy Seinäjoki *Suoraan asiaan* 1986.
- Toholammi: *Toholammin kunnantalo*, valmistunut 1986. Tyyliuunnaltaan postmodernismia, Arkkitehtitoimisto NVÖ Oy.
- Vaasa: *Hagan ala-aste*, Arkkitehtitoimisto Slotte & Schütz, 1984. Maastoon hyvin istuva luonnonläheinen 1-kerroksinen rakennus, vähäeleistä ja pienimuotoisuudessaan kaunista arkkitehtuuria.
- Vaasa: *Onkilahden ala-asteen lisärakennus*, Jussi Hallasmaa, 1984. Postmodernia ja jälkijugendia henkivä keltaiseksi rapattu lisärakennus sisältää koulujen yhteisiä tiloja.
- Vaasa: *Vanhan Vaasan yläaste ja kirjasto (ns. Väriska)*, Asko Halme.
- Vaasa: *Teerinmäen päiväkotia ja koulu*, Asko Halme, 1982.
- Vaasa: *Kappelinmäen päiväkotia*, Asko Halme, 1980.
- Vaasa: *Kappelinmäen ala-aste*, Asko Halme, 1984.
- Vaasa: *Kaupunginteatteri*, Arkkitehtitoimisto Annikki Nurminen.
- Vaasa: *Vaasan Yliopisto*, 1994- (kilpailu 1985), Käpy ja Simo Paavilainen. Ensimmäisenä toteutunut päärakennus noudattaa Setterbergin ruutukaavan koordinaatistoa ja jatkaa punatiilisen kaupungin julkisissa rakennuksissa vakiintunutta linjaa. Yksinkertaisen puikkomaisen massan kylkeen ankkuroituu omissa koordinaatistoissaan kelluvia rapattuja luentosaliaviljonkeja.
- Vaasa: *Utterön Lomakeskus Saukkoranta*, arkkitehtitoimisto Aitoaho & Viljanen 1988.
- Vaasa: *Olympiakortteli*, Slotte & Schutz *Polkan går uppå bron* 1991.
- Vaasa: *Vaasan kauppatori ja torinalainen pysäköintilaitos*, Heikki Aitoaho, Kaarlo Viljanen 1995.
- Vaasa: *Technobotnia*, Palosaaren laboratoriorakennus, Laiho-Pulkkinen-Raunio 1996.
- Vaasa: *Vaasan kaupunginkirjaston laajennus*.
- Vaasa: *Gerbyn seurakuntakoti*, Mäntymaantie 3-5, Aitoaho & Viljanen.
- Vaasa: *Gerby-Västervikin vanhustentalo*, Kirjurintie, Aitoaho & Viljanen 1986.
- Vaasa: *Asuinkerrostalokortteli Pikipruukki*, Aitoaho & Viljanen, 1997.
- Vaasa: *Mäkikaivon kortteli*, Poikkikuja 1-3, Ark-House Arkkitehdit Oy.
- Vaasa: *Västervik, Talo Eriksson*, Arkkitehtitoimisto Aitoaho & Viljanen.
- Vaasa: *Purola, Talo Melin*, Arkkitehtitoimisto Aitoaho & Viljanen.
- Vaasa: *Leipätehdas opiskelijatalo*, W. G. Palmqvist 1928, uudisrakennus Matti Sanaksenaho 1997.
- Vaasa: *Oikeustalo*, Laiho-Pulkkinen-Raunio, 1995.
- Vaasa: *Olympia-kortteli, asuintalot*, Slotte & Schulz 1993-1997.
- Vaasa: *Asuinkortteli Vanha Sanna*, Eero Lahti 1994-1995.
- Vaasa: *Asuintalot Gerbyn rantatie 7*, Gerd Hytönen 1994.
- Vaasa: *Gerbyn sosiaali- ja terveyskeskus*, Aitoaho & Viljanen 1996.
- Ylistaro: *Valtion virastotalo*, arkkitehdit Kari Järvinen, Timo Airas, Mikko Aho, 1989.
- Ylistaro: *Ylistaron kunnalliskoti*, arkkitehtitoimisto Aulis Jääskeläinen 1981.
- Ylistaro: *Ympäristöpainotteinen taajamatie Ylistaron keskustassa*, Y-suunnittelu Oy, *Yli ja ympäri* 1994.
- Ylistaro: *Halkosaaren koulu* 1992, Suunnittelutalo S. Anttila Oy.
- Ylistaro: *Kirja-Matin koulun liikunta- ja monitoimihalli*, rakenteilla 2002, Suunnittelutalo S. Anttila, Esko Ranttilä.
- Ähtäri: *Scandic Hotel Mesikämmen, Karhunkierros*, Timo ja Tuomo Suomalainen, luonto on tuotu hotellissa asiakkaiden syliin, vettä tippuvat kallioikäytävät.
- Ähtäri: *Ähtäriin kirjasto-monitoimitalo*, arkkitehtuurikilpailun 1. sija Saara Juola, Mats Biström 1982.
- Ähtäri: *Ähtäriin ydinkeskustan yleinen aatekilpailu*, 1. sija Markku Erholtz *Rantaan piirretty viiva* 1992.
- Ähtäri: *Honkiniemen kirkko*, 1999 valmistunut hirsikirkko, joka toimii tiekirkkona. Upea maisema-alttari.

Kuvailulehti

Julkaisija	Länsi-Suomen ympäristökeskus	Julkaisu-aika	Tammikuu 2005
Tekijä(t)	Antti Mentula		
Julkaisun nimi	Suuntaviivoja: Pohjanmaan arkkitehtuuri 1900-luvulla		
Julkaisun osat/ muut saman projektin tuottamat julkaisut			
Tiivistelmä	<p>Julkaisussa on hahmotettu 1900-luvun rakentamista ja arkkitehtuuria Pohjanmaalla entisen Vaasan läänin alueella. Tarkempaan käsittelyyn on valittu kolme erikokoista ja kehitykseltään erilaista pohjalaista kuntaa: Vaasa, Lapua ja Ylistaro. Aikakausi on jaettu 20 vuoden jaksoihin, joissa jokaisessa on kerrottu esimerkkikuntien lisäksi yleisesti arkkitehtuurin kehityksestä maanlaajuisesti. Mukaan on poimittu kuvamateriaalia pohjalaisista arkkitehtuurikohteista koko 1900-luvun ajalta valittuja esimerkkikuntia painottaen.</p> <p>1900-luvun paikallisarkkitehtuuria ei pystytä vielä nykyisellään määrittelemään rakennusinventointien ja tehdyn tutkimuksen vähäisyyden vuoksi. Viime vuosisadan arkkitehtuurin paikallinen kokonaiskuva löytyy todennäköisesti aluepoliittisista ratkaisuista ja sitä kautta tarpeen määrittelemästä rakentamisen alueellisesta painotuksesta. Tämä alustava tutkimus antaa toivottavasti suuntaviivoja tulevaisuudessa tehtäville tarkemmille analyyseille.</p>		
Asiasanat	Pohjanmaa, arkkitehtuuri, 1900-luku, rakentaminen		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Alueelliset ympäristöjulkaisut 363		
Julkaisun teema			
Projektihankkeen nimi ja projektinumero			
Rahoittaja/ toimeksiantaja			
Projektiryhmään kuuluvat organisaatiot			
	ISSN 1238-8610	ISBN 952-11-1859-8	
	Sivuja 85		Kieli Suomi
	Luottamuksellisuus Julkinen		Hinta 13 euroa
Julkaisun myynti/ jakaja	Länsi-Suomen ympäristökeskus, puh (06) 367 5211, sähköposti: neuvonta_lsu@ymparisto.fi sekä Edita Oyj, julkaisumyynti, puh. 020 450 05, sähköposti: asiakaspalvelu@edita.fi		
Julkaisun kustantaja	Länsi-Suomen ympäristökeskus		
Painopaikka ja -aika	Arkmedia, Vaasa, 2005		

Presentationsblad

Utgivare	Västra Finlands miljöcentral	Datum	Januari 2005
Författare	Antti Mentula		
Publikationens titel	Riktlinjer: Den österbottniska arkitekturen på 1900-talet		
Publikationens delar/ andra publikationer inom samma projekt			
Sammandrag	<p>I publikationen gestaltas byggandet och arkitekturen i 1900-talets Österbotten på f.d. Vasa läns område. Tre kommuner med olika storlek och utveckling har granskats noggrannare: Vasa, Lappo och Ylistaro. Tidsepoken är uppdelad i 20 års perioder och för varje period redogörs utöver i exempelkommunerna även globalt för arkitekturens allmänna utveckling. Publikationen innehåller bildmaterial av de österbottniska arkitekturobjekten från hela 1900-talet med tyngdpunkt på de utvalda exempelkommunerna.</p> <p>1900-talets lokala arkitektur kan ännu inte fastställas på grund av att det har gjorts så få byggnadsinventeringar och undersökningar. Den lokala helhetsbilden av arkitekturen under förra århundradet erhålls sannolikt av regionpolitiska lösningar och därvia av byggandets regionala behovsbaserade betoning. Denna preliminära undersökning ger förhoppningsvis riktlinjer för kommande noggrannare analyser.</p>		
Nyckelord	Österbotten, arkitektur, 1900-talet, byggande		
Publikationsserie och nummer	Regionala miljöpublikationer 363		
Publikationens tema			
Projektets namn och nummer			
Finansjär/ uppdragsgivare			
Organisationer i projektgruppen			
	ISSN 1238-8610	ISBN 952-11-1859-8	
	Sidantal 85		Språk Finsk
	Offentlighet Offentlig		Pris 13 euro
Beställningar/ distribution	Västra Finlands miljöcentral, tel. (06) 367 5211, e-post: neuvonta_lsu@ymparisto.fi Edita Oyj, tel. 020 450 05, e-post: asiakaspalvelu@edita.fi		
Förläggare	Västra Finlands miljöcentral		
Tryckeri/ tryckningsort och -år	Arkmedia, Vasa, 2005		

Documentation page

Publisher	West Finlads Regional Environment Centre	Date	January 2005
Author(s)	Antti Mentula		
Title of publication	Guidelines: Ostrobothnian architecture in the 20th century		
Parts of publication/ other project publications			
Abstract	<p>This publication outlines the 20th century building and architecture in the area of the West Finland Environment Centre in Ostrobothnia. Three Ostrobothnian municipalities have been selected for closer consideration: Vaasa, Lapua and Ylistaro. All three municipalities are different sized and have different kind of development. In the text the era has been divided into 20 years periods. In the text it has been described how general architecture in each period has been developed in the three example municipalities and world wide. The publication also includes pictures of the Ostrobothnian architecture from the whole 20th century era. These pictures emphasize the example municipalities.</p> <p>The 20th century local architecture can not yet be specified because there has not been done enough building inventory or research. A local general picture of the 20th century architecture is probably found from the local political decisions and through the local emphasis in which the building is defined by the need. This preparatory report hopefully gives guidelines for more exact analysis in the future.</p>		
Keywords	Ostrobothnia, architecture, 20th century, building		
Publication series and number	Regional Environment Publications 363		
Theme of publication			
Project name and number, if any			
Financier/ commissioner			
Project organization			
	ISSN 1238-8610	ISBN 952-11-1859-8	
	No. of pages 85	Language Finnish	
	Restrictions Public	Price 13 euros	
For sale at/ distributor	West Finland Regional Environmental Centre, tel. + 358-(0)6 367 5211, neuvonta_lsu@ymparisto.fi OR: Edita Oyj, tel. 020 450 05, asiakaspalvelu@edita.fi		
Financier of publication	West Finland Regional Environmental Centre		
Printing place and year	Arkmedia, Vaasa, 2005		